

50 LET

KRKONOŠSKÉHO
NÁRODNÍHO PARKU

člověk a příroda

50 let Krkonošského národního parku

Vydala Správa Krkonošského národního parku v roce 2013

Text: © Jiří Bašta, Jan Štursa

Grafická úprava: GreenMango

Fotografie: © archiv Správy KRMAP, © archiv Krkonošského muzea Správy KRMAP

© 2013, Správa Krkonošského národního parku,
Dobrovského 3, 543 01 Vrchlabí

www.krnep.cz
krkonose.krnep.cz

ISBN: 978-80-87706-19-0

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ERDF prostřednictvím Euroregionu Glacensis.

50 LET

KRKONOŠSKÉHO
NÁRODNÍHO PARKU

Obsah

50 let krkonošského národního parku

Předmluva (Jan Hřebačka)	6
Předmluva (Andrzej Raj)	8
Krkonošský národní park 1963–2013 (Jiří Bašta)	10
Obydlené hory (od středověku do 1. světové války)	10
Čtyřiačtyřicet průkopnických let (od vzniku Československa do roku 1962)	11
První desetiletí, první kroky (1963–1973)	14
Budování instituce a rozpad ekosystémů (1974–1989)	19
Obnova národního parku a vize do budoucna (1990–2013)	39
Literatura	57
Velké krkonošské kauzy (Jan Štursa)	58
Modrý důl	60
Rok 1968 v Krkonoších	66
Motocyklová olympiáda	70
Výstupy pionýrů a mládeže na Sněžku	74
Labská a Luční bouda	78
Stesky nad stezkami	84
Obaleč modřínový	88
Příběh koniklece jarního z Čertovy zahrádky	92
Lysá hora	96
Kleč versus smilka	100
Bílé a zelené sjezdovky	106
Obří bouda	112
Přes Krkonoše vzduchem?	116
Jizvy na svazích Krkonoš	120
Trampoty dvou starousedlíků	126
Dědictví krkonošských hospodářů	132
Rub a líc	138
Přítel, nebo nepřítel?	144
70 km po hřebenech Krkonoš	150
Sněžka	156
O vztazích mezi člověkem a krkonošskou přírodou	168

Předmluva

Jan Hřebačka

Přistihl jsem se, jak obvykle při procházkách po Krkonoších přemýšlím o tom, jak to tu bude vypadat v budoucnosti. Myšlenky se pak většinou přesunou k úvahám, co vše bychom měli udělat, aby byla zajištěna bezproblémová budoucnost národního parku a jeho přírodních hodnot. Letošní rok je ale jiný. Častokrát spíše přemýšlím o tom, jak to tu vypadalo před 50 lety, když se zakládal národní park. Co řešili naši kolegové, kteří odvedli tak obrovský kus práce a zasloužili se o to, že již půl století je krkonošská příroda pečlivě chráněna? Problémů, očekávání, ale jistě i radostí bylo hodně.

První ředitel Miroslav Klapka začal budovat Krkonošský národní park s několika málo odborníky. Byla to práce vsutku průkopnická, která dnes zaslouží náš obdiv. Jména jako Josef Fanta, Eva Kalašová, Vladimír Šatný, Václav Veselý, Zdena Beranová, Josef Horáček zůstanou navždy spojena s prvními dny fungování Správy Krkonošského národního parku.

Čas běžel dál a čím dál více bylo zřejmé, že zřízení národního parku byla nutnost. Ochrana unikátní krkonošské přírody procházela těžkými zkouškami, jako byl rozvoj turismu řízený bez ohledu na únosnost území, projevující se mj. budováním obřích rekreačních objektů. Na tváři Krkonoš i přes nesmírnou snahu našich kolegů přibývalo šrámů.

To nejhorší však teprve mělo přijít. V 80. letech minulého století Krkonoše postihla imisně ekologická katastrofa způsobená kyselými dešti. Tisíce hektarů zejména smrkových porostů postupně odumíraly a prognózy nebyly nikterak příznivé. Naštěstí v souvislosti se změnou politického režimu nastaly obrovské změny i v přístupu k ochraně životního prostředí a snížilo se znečištění ovzduší. Do Krkonoš se opět začaly díky nezištné pomoci nadace Face a prof. Fanty vracet zdravé lesy. Krajinný ráz Krkonoš byl však znovu ohrožen znehodnocením další mohutnou vlnou výstavby. Tyto tlaky se i přes zjevné chyby podařilo nakonec zvládnout, a to díky existenci národního parku.

Od 1. ledna 1994 Správa Krkonošského národního parku dostala do své správy i lesy. Naplňování poslání národního parku je od té doby jednodušší. Vliv na stav lesních porostů a zejména na postupy aplikované v lesích je jednoznačný. Lesy zažily v posledních dvaceti letech asi nejvýznamnější změnu. Odklon od klasického lesního hospodaření je reprezentován posunem k přírodě blízkým způso-

bům, k podpoře přirozených procesů, k ponechávání části dřevní hmoty k zetlení atd. To vše v komplexu s ostatními vlivy působí velmi kladně na rozvoj biotopů a ohrožených druhů, které se do Krkonoš poměrně masivně vracejí. Velmi často se setkáváme s pozorováním rysa, dokonce vlka, vydry, symbolicky po více než 50 letech se k nám vrátili datlík tříprstý a strnad luční. Objevují se tady ale i druhy, které v Krkonoších nikdy předtím nebyly pozorovány (netopýr nejmenší atd).

To vše je výsledkem práce pro přírodu, kterou započali naši kolegové před 50 lety a pokračovali v nich všichni zaměstnanci Správy v průběhu existence národního parku. Patří jim za to velký dík. Je to výsledek mnoha názorových střetů, ale i respektování zájmů ochrany přírody ze strany měst a obcí Krkonoš, místních lidí, návštěvníků. Přejme si dalších 50 let plných podpory ze strany veřejnosti.

Jan Hřebačka
ředitel Správy Krkonošského národního parku

Vodopád Mumlavy (foto Radek Drahný)

Předmluva

Andrzej Raj

V roce 1983 po absolvování studia na Lesnické fakultě Vysoké zemědělské školy (Akademia Rolnicza) v Poznani jsem se rozhodl zahájit svoji profesní činnost v západních Sudetech. Přestože jsem od počátku chtěl pracovat v národních parcích, první čtyři roky jsem strávil ve společnosti Státní lesy (Lesní správa Jawor). Na tato odpracovaná léta vzpomínám velmi kladně, získal jsem tam první důležité zkušenosti s péčí o lesní ekosystémy v horských podmínkách. Krkonoše nebyly daleko, při častých výletech do oblasti Kačavských hor, do okolí Bolkowa nebo Kaczorowa jsem měl možnost pozorovat krásné panoráma západních Sudet s nejvyšším pásmem Krkonoš v pozadí. Můj sen se nakonec splnil a 1. července 1987 jsem začal pracovat v (polském) Krkonošském národním parku.

Počáteční měsíce, a dokonce roky vyvolávaly mnoho pochybností, a někdy až pocit marnosti. Byla to léta, kdy jsme pozorovali a zakoušeli následky ekologické pohromy, která postihla Krkonoše a Jizerské hory. Teoretické znalosti získané studiem a profesní zkušenosti z lesní správy jen v nepatrné míře pomohly při organizaci práce v oblasti ochrany přírody v parku, a zejména v oblasti ochrany lesních ekosystémů. Rozmanitost a rozsah hrozeb byly natolik vážné, že většinu těchto problémů bylo nutné poznávat a analyzovat od základů. Po několika letech strávených v KPN jsem se však přesvědčil, že Krkonoše jsou ty

nejkrásnější hory na světě. Vytvoření vhodných ochranných metod vyžadovalo rozsáhlé a mnohostranné konzultace s vědeckými kruhy a odborníky doma i v zahraničí. Proto jsem rychle navázal styky s českou stranou, a zejména se zaměstnanci KRMAP, kteří se potýkali se stejnými problémy jako na polské straně. Naše dvoustranné vztahy získaly nový rozměr a značnou dynamiku počátkem 90. let minulého století, v momentě velké politické transformace, k jaké došlo v našich zemích. První osobní kontakty jsem měl s Janem Štursou, Jiřím Flouškem, Petrem Štěpánkem a Hanou Petříkovou. Od samotného počátku jsme hovořili o potřebě sladění pravidel pro ochranu přírody na obou stranách hranice, především v oblasti ochrany lesních ekosystémů. Velmi důležitým impulsem pro vzájemnou spolupráci byla příprava podkladů pro zapsání obou národních parků na seznam světových rezervací biosféry UNESCO MaB, završená úspěchem v roce 1992 v podobě bilaterální Biosférické rezervace Krkonoše/Karkonosze. Důležitým momentem pro naše vzájemné styky byla také první vědecká konference „Geoekologické problémy Krkonoš“, uspořádaná v Karpaczi na podzim roku 1991. Na této konferenci bylo z popudu předsedy vědecké rady KPN, prof. Leszka Szerszeně, rozhodnuto, že konference s tímto názvem budou pořádány pravidelně každé tři roky a budou na nich prezentovány nejnovější vědecké a praktické výsledky z oblasti Krkonoš. Od roku 1997 konference z tohoto cyklu představovaly spolupráci obou stran a jak polští, tak i čeští vědci měli a stále mají možnost představit současné výsledky své vědecké práce. Mimořádnou aktivitu při organizaci těchto konferencí projevil Jan Štursa. Aktivně se z odborníků české strany účastnili také Jiří Flousek, Petr Štěpánek, Jan Vaněk, Josef Pivoňka, Otakar Schwarz, Petra Šťastná a v posledních letech Jaroslav Andrlé. 90. léta minulého století přinesla také velké zintenzivnění prací v oblasti ochrany lesních ekosystémů. Společně s tehdejšími řediteli Správy KRMAP Ing. Oldřichem Lábkem a zástupcem ředitele Ing. Jiřím Novákem se nám podařilo zorganizovat cyklus bilaterálních návštěv lesníků a vědců jak na polské, tak i na české straně Krkonoš, při nichž jsme si vzájemně představovali nejlepší praktiky při ochraně lesů. Tato setkání provázela velmi přátelská atmosféra a otevřenost při diskusi a prezentaci jednotlivých názorů. Tato setkání pokračovala i poté, co se ředitelem Správy KRMAP stal Ing. Jiří Novák, a často se jich účastnili mimo jiné Ing. Otakar Schwarz a Ing. Jan Hřebačka, současný ředitel Správy KRMAP. Velmi pozitivním výsledkem těchto setkání bylo zpracování bilaterálních sladěných pravidel pro ochranu lesních systémů v obou národních parcích, která se používají dodnes. Od roku 2007, kdy jsem nastoupil do funkce ředitele KPN, jsem se stal

nejen účastníkem spolupráce s kolegy na české straně, ale především jejím tvůrcem a organizátorem. Z tohoto období si velmi cením spolupráce jak s předchozími řediteli KRMAP, Ing. Jiřím Novákem, tak i se současným ředitelem, Ing. Janem Hřebačkou. Zejména poslední roky posílily naše oboustranné vztahy, a to v oblasti vědeckého výzkumu, vydavatelství, ochrany přírody, ekologického vzdělávání, zpřístupňování parků pro turistiku i společenského dialogu. Nové možnosti financování ochrany přírody, které se objevily se vstupem našich zemí do EU, vytvořily základ pro organizaci a realizaci mnoha společných mezioborových projektů, které velmi silně podpořily naši práci. Realizace mnoha bilaterálních projektů ještě více upevnila naše profesní a osobní vztahy. V mnoha případech, kromě konkrétního prospěchu pro naše národní parky, tato spolupráce vedla k navazování osobních přátelství.

Velmi si cením naší společné aktivity na mezinárodním poli, které se společně s polskou stranou s nadšením účastní: ředitel Jan Hřebačka, zástupce ředitele Jakub Kašpar, tiskový mluvčí Radek Drahný, dřívější vedoucí odboru ochrany přírody Jiří Flousek, vedoucí oddělení ekologické výchovy Michal Skalka a náš dlouholetý kolega Jan Štursa, nyní už v penzi. Společná účast v mnoha mezinárodních organizacích, aktivity na mezinárodních konferencích, dílnách a seminářích a organizace společných akcí na mezinárodním poli způsobily, že krkonošské národní parky jsou velmi dobře rozpoznávány a ceněny mezinárodními kruhy zabývajícími se ochranou přírody.

Z perspektivy 26 let práce v KPN, které téměř neustále doprovázel styk s kolegy z KRMAP, mohu říci, že to byla doba, kterou jsme dobře využili ke zpracování sladěných pravidel pro ochranu přírody v Krkonoších. Společně jsme vytvořili modelový systém správy ekosystémů rozdělených státní hranicí, která v tomto případě nedělí, ale spojuje. Zásluhy na vytvoření pojmu „naše Krkonoše“ samozřejmě nemají pouze výše jmenované osoby. V tomto krátkém textu nelze uvést všechny osoby z KRMAP, se kterými jsem spolupracoval nebo stále spolupracuji. Všem těmto osobám velmi srdečně děkuji za velmi přátelský vztah po všechna léta naší spolupráce a u příležitosti 50. výročí KRMAP vám, drahé kolegyně a drazí kolegové, ze srdce přeji mnoho dalších úspěchů při realizaci profesních plánů a mnoho štěstí v osobním životě.

Dr inż. Andrzej Raj
ředitel Karkonoskiego parku narodowego

Krkonošský národní park 1963–2013

Jiří Bašta

Zřízení prvního českého národního parku bylo jednak vyvrcholením několika desetiletí snah o ochranu krkonošské přírody, jednak počátkem práce nejprve týmu několika málo odborníků, z něhož se vývojem a postupným připojováním pracovišť (muzeum, státní správa, lesní hospodářství) stala organizace o pěti odborech a více než 440 zaměstnancích v roce 1994 (od té doby počet zaměstnanců klesá). Dnešní stav ochrany krkonošské přírody je tedy výsledkem společné práce mnoha set pracovníků různých specializací, kteří prošli přímo útvary Správy; externí spolupracovníky z vědeckých pracovišť či dodavatelských firem již nikdo ani nespočítá.

Obydlené hory

Od středověku do 1. světové války

Krkonošský národní park byl založen v hustě osídlené krajině. To předznamenalo mnohé potíže, jimž dodnes jeho správa čelí. Projdeme-li fotoarchiv Správy KRNAP, neubráníme se dojmu, že v něm převažuje dokumentace nevybíravého antropického tlaku na území, kterému se snaží Správa odolávat, nad dokumentací přírodních hodnot. Je to opak tvorby výtvarných fotografií, kteří zachycují krásy přírodního bohatství. Přitom předmětem ochrany KRNAP se staly i lidské výtvořiny jako louky nebo hornická díla. Proto si stručně připomeňme, jak se dnešní podoba Krkonoš vyvíjela (podrobný popis území a jeho vývoje naleznete v literatuře, z níž čerpáme většinu dále uvedených údajů a uvádíme ji na konci tohoto textu. Tyto publikace většinou obsahují bohaté bibliografické údaje o vydaných korkontikách).

Lidmi relativně neovlivněná přírodní stanoviště tvoří jen menší část rozlohy Krkonošského národního parku (KRNAP), jeho jádro. Lidé za šest století své přítomnosti krajinu Krkonoš změnili zcela zásadním způsobem. Od středověku zde těžili nerostné suroviny a využívali či spíše nadužívali bohatství dřeva, především jako zdroje energie. Přirozený les, který pokrýval celé území vyjma nejvyšší partie s přirozeným bezlesím, se dochoval pouze v nedostupných lokalitách, kde nebylo možné jej vytěžit, resp. odkud nebylo možné dříví odvážet či plavit. Nové, již kulturní lesy měly výrazně ovlivněné druhové složení

Senoseč na Luční boudě, 1. polovina 20. století. Hospodaření na Bílé louce skončilo v roce 1945 (sbírka Krkonošského muzea ve Vrchlabí)

– postupně převládl smrk ztepilý. Obyvatelé hor se vedle práce v lesích živilí převážně chovem dobytka (systém tzv. budního hospodářství fungoval v 17.–19. století) a na odlesněných pozemcích zřídili louky a pastviny. Na nich se vytvořila druhově pestrá společenstva s druhy, které dříve nacházely útočiště jen na malých plochách bezlesí, jako jsou hrany karů nebo lavinové dráhy.

Ve 2. polovině 19. století byl model budního hospodářství postupně opuštěn. Značné odlesnění svahů se projevilo negativně z vodohospodářského hlediska – nejvýrazněji v sérii katastrofálních povodní (zejména v roce 1897). Horské pozemky bylo zároveň ekonomicky výhodnější využívat k lesní produkci než k zemědělství. Jelikož pastva dobytka narušovala obnovu lesa, velkostatky ji postupně zakázaly a chov dobytka byl z tohoto důvodu poněkud utlumen. V mixu příjmů místních obyvatel začaly hrát čím dál větší roli peníze turistů. Cestování bylo dostupné stále širšímu okruhu návštěvníků, kteří vyhledávali hodnoty známé z tehdejších kvalitních průvodců i z krásné literatury a malířství, později pohlednic a fotografie. Technologický a ekonomický pokrok umožnil postavit z veřejných

peněz silnice vedoucí údolími (např. 1871 Vrchlabí–Špindlerův Mlýn, 1897 Horní Maršov–Pec pod Sněžkou). Do dosud nepřístupných částí údolí byly vedle vozových cest pro účely lesního hospodářství zřizovány turistické cesty za soukromé prostředky (např. 1879 Harrachova cesta, 1889 Růženina cesta) nebo nákladem turistických klubů (1890–1893 Bucharova cesta, 1891 Weberova cesta). Řádově vzrostla ubytovací kapacita, což je jasně vidět na vyobrazení bud, jejichž původní jádro – prostou chalupu – několikanásobně přerostla hmota hotelové přístavby (boudy Luční, Rennerova, Petrova aj.). V údolních letoviscích vyrostly luxusní hotely. Nicméně až do poloviny 20. století v místní ekonomice byl turismus stále doplňován soukromým zemědělstvím rozptýleným do tisíců hospodářství od malých chalup až po velké boudy v subalpínském pásmu; v údolích fungoval navíc textilní, dřevozpracující a papírenský průmysl využívající vody řek jako zdroj energie i surovinu. Na řece Úpě na sebe bezprostředně vodní díla navazovala. Na Jizeře, Jizerce, na Labi a Malém Labi byl interval mezi náhony delší. V období nízkých průtoků mnoho vody pro řečiště nezbylo a o kvalitu odpadních vod se nikdo nestaral.

Hnojení luk na Klínových Boudách, 1915–1920. Hnůj se vyvážel na sněž a na jaře rozhrabal (sbírka Krkonošského muzea ve Vrchlabí)

První poškozování přírody, kterému se snažil legislativní cestou bránit stát, však nesouviselo s průmyslem nebo zemědělstvím, nýbrž s turismem. Impulsem pro vydání prvního českého zákonného předpisu o ochraně přírody byl nadměrný sběr rostlin. *Výnos c. k. místodržitelství o ochraně krkonošské flóry* je datován 16. března 1903.

Hrabě Jan Nepomuk Harrach v roce 1904 zřídil soukromou šedesátihektarovou rezervaci na Strmé straně (svah Krkonoše nad Labským dolem) a jeho lesnický personál dostal za úkol střežit horskou květenu. Pro oblast svého velkostatku nad horní hranicí lesa hrabě dokonce ustanovil zvláštního hajného.

Čtyřiačtyřicet průkopnických let

Od vzniku Československa do roku 1962

Konzervátor přírody, botanik August Bayer prosadil v roce 1919 první československou *vyhlášku o ochraně krkonošské květeny*. Ministerstvo školství a národní osvěty v ní stanovilo na dnešní poměry neuvěřitelné sankce: ničení květeny bylo možné potrestat až 200 korunami pokuty nebo dvěma týdny vězení! Represivní pravomoci byly svěřeny lesnímu personálu a vojsku rozmístěnému na hranicích, ale bez důsledného vymáhání specializovaným odborným orgánem nebylo ustanovení v praxi

Otakar Nejedlý: Pohled z Krkonoše do Labského dolu. Olej na plátně, 137 × 228 cm. Malíř zde zachytil prostředí první krkonošské rezervace, vyhlášené hrabětem Harrachem v roce 1904. Dnes sem vede úzká svážnice, protínající tři pomalu zarůstající odvaly uranového dolu (sbírka Krkonošského muzea ve Vrchlabí)

účinné. V roce 1920 vyhlášku s tímtéž předmětem vydala i Okresní politická správa v Jilemnici.

30. dubna 1923 byl podán první ucelený návrh na důslednou územní ochranu krkonošské přírody. Botanik prof. František Schustler předložil ministerstvu školství návrh na zřízení národního parku, zahrnující vedle Krkonoš včetně Rýchor také Jizerské hory. Prof. Schustler byl prvním českým botanikem, který začal studovat celá rostlinná společenstva, a uvědomoval si, že samotná druhová ochrana není účinná, že je potřeba chránit celé rozsáhlé území. Mimo jiné uvedl: „Zřízení rezervace krkonošské považuji za věc naléhavou nejen za stanoviska turistiky a zachování krajinné krásy, ale i ze zájmů vědeckých, ať již čistě teoretických či praktických, hospodářských. Rezervací bude třeba prohlásit celé území Krkonoš, včetně hor Jizerských a Rýchor. Ovšem při rozsáhlosti území toho nelze z důvodů národohospodářských pomýšlet na to, aby rozsáhlé lesní komplexy krkonošské byly prohlášeny za naprosto nedotknutelné a ponechány samy sobě. Proto navrhuji, aby 1) celá horská lesní oblast Krkonoš (...) byla prohlášena za území zákonem chráněná jako rezervace parciální, a 2) aby určitá menší území, která mají vědecký a estetický význam, byla krom toho vyhlášena za rezervace totální, absolutně chráněné.“ Schustler dále specifikuje ochranný režim a navrhuje zatížit návštěvu NP zvláštní taxou, z jejíhož výběru by se financovala ochrana přírody i úpravy turistických cest s příslušenstvím.

Progresivní návrh skončil v ministerských šuplatech a do války byla přijata pouze kusá opatření – další vyhlášky okresních úřadů v Jilemnici a Vrchlabí o ochraně květeny vydané v roce 1930. O rok později byly na podnět prof. Karla Kaviny prohlášeny Kotelné jámy rezervací (191 ha) pod názvem Kotelské rokle. To se vyplatilo při výstavbě silnice na Krkonoš v letech 1934–36, související s budováním pohraničního opevnění. Splachy ze silnice by mohly ovlivňovat Velkou kotelní jámu a stavba sama byla velkým zásahem do jižní stráně Krkonoše. Stanovení omezujících podmínek pro vedení trasy i pro realizaci, dosažené úsilím zastřešeným generálním konzervátorem ministerstva školství a národní osvěty Rudolfem Maximovičem, bylo inspirativním úspěchem (serpentina této silnice byly přesto už v 50. letech rozšířeny a dlážděná vozovka překryta živичnou vrstvou).

V letech 1937–38 poznamenala hory výstavba stálého opevnění. Od Babí až po Polubný se přes hřebeny táhne nedokončená linie lehkých pevnůstek, tzv. řopíků. V tundře na Bílé louce a pod Kotletem byly provedeny výkopové práce pro obrovské těžké objekty a pod Rýchorami byly některé i vybetonovány. V porostech kleče a místy i v lesích dodnes zůstaly patrné střelecké a pozorovací průseky a nové vozové cesty. Jednotlivě se zachovaly zbytky ženíjných objektů a skládky dovezeného materiálu. Dodnes zřetelné stopy zemních prací (např. rozsáhlý lom na písek – písník na Úpském rašelinšti) zřetelně ukazují, jak pomalu horské ekosystémy regenerují. Systém opevnění byl ve své době nejrozsáhlejší stavební akcí v Krkonoších; teprve o čtyři desítky let jej objemem překonala výstavba silnic, lesních komunikací, sjezdových tratí a rekreačních objektů.

Zesílený nápor čekal na přírodní prostředí Krkonoš až po 2. světové válce. Původní obyvatelstvo bylo odsunuto a čeští osídlenci je nemohli nahradit v dostatečném počtu – a hlavně neměli zájem o tradiční hospodaření, které spoluvytvářelo zdejší hodnoty. Majitelé zemědělských pozemků (včetně hoteliérů nebo později chalupářů) museli odvádět dodávky píce a na loukách tak byla kromě nejvyšších poloh vynucena alespoň seč, ale mnoho hůře dostupných pozemků zůstalo opuštěno a buď spontánně zarostlo náletem dřevin, nebo bylo osázeno lesem, zejména nekvalitními smrkovými monokulturami. Příkladem zániku celé vsi je Suchý Důl,

z něž zůstalo několik samot v černých smrčínách; mnohde se radikálně snížila výměra luk po okrajích enkláv.

Ve výrazném kontrastu k opuštěným hospodářstvím bylo znovurozběhnutí turistického průmyslu v letoviscích. Kvalitu pro relativně úzkou skupinu dobře situovaných obyvatel měla brzy nahradit hromadná rekreace. Dostupnost hor i pro nespoutovce podpořilo budování lanovek (po předválečné janskolázeňské kabinové lanovce z roku 1928 následovala první sedačková lanovka na Pláň v r. 1947 a na Sněžku v letech 1949–50).

Díky úsilí přírodovědců Aloise Zlatníka, Odolena Kodyma, Karla Kaviny, Zdeňka Pilouse, Josefa Mařana a pracovníků tehdejší Státní správy památek, později Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody Jaroslava Veselého a Zdeňka Vultarina bylo výnosem *ministerstva školství ze 4. března 1952* vyhlášeno osm státních přírodních rezervací (SPR) – první etapa vyhlášení Krkonošského národního parku. Znovuvyhlášenou přísnou (úplnou) rezervaci Kotelné jámy s novými SPR Pančická louka a Labský důl obklopovala částečná SPR Západokrkonošská. Přísné SPR Úpská rašelina a Obří důl se nacházely ve středu částečné SPR Východokrkonošské. Mimo velké rezervace ležela úplná SPR Černohorská rašelina. Dohled nad rezervacemi vykonávali především konzervátoři ochrany přírody Jindřich Ambrož, Josef Šourek a Zdeněk Pilous, podřízení KNV v Hradci Králové. Bylo to nedostatečně obsazení a jen trochu pomohlo, že se od roku 1954 na podkladě nových směrnic věnovala ochraně přírody Horská služba.

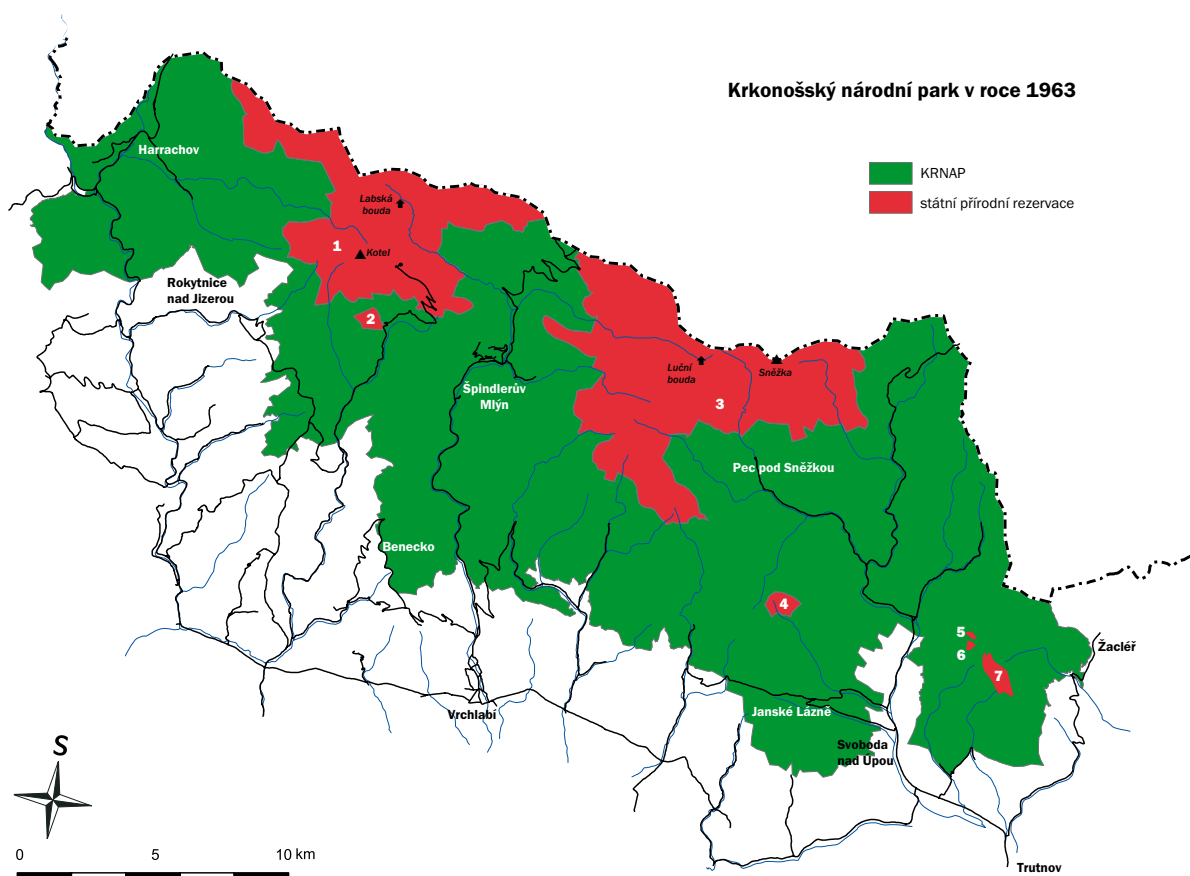
V obou částečných rezervacích bylo povoleno vysokohorské zalesňování, úplné rezervace byly ponechány přirozenému vývoji. Ochrana nejcennějších částí Krkonoš byla po desetiletích přešlapování velkým průlomem. Předěšla o čtyři roky *zákon č. 41/1956 Sb., o státní ochraně přírody*, první zákon tohoto druhu v našich zemích. Byl poněkud vágně formulován a měl své limity – potřeba ochrany přírody a krajiny v něm byla motivována antropocentricky, pro blaho lidu. Praxe 50. let byla vůbec svérázná: hora Medvědín v Západokrkonošské SPR byla provrtána pětipatrovým uranovým dolem. Přímo do úbočí Sněžky v SPR Obří důl byl situován rozsáhlý rudný průzkum a po konfliktu s pracovníky těžební organizace byl z politických důvodů odvolán konzervátor Josef Šourek.

První desetiletí, první kroky

1963–1973

V roce 1962 byl přijat vůbec první územně plánovací dokument regionu, *Územní plán rajonu Krkonoš*, jehož předmětem zdaleka nebyla ochrana přírody a krajiny, nicméně stanovil, že v Krkonoších má být zřízen národní park. Krkonošský národní park byl vyhlášen *nařízením vlády č. 41/1963 Sb.* 17. května 1963. Podrobnosti o ochraně přírody parku a zřízení rozpočtové organizace Správy Krkonošského národního parku o týden později stanovilo ministerstvo školství a kultury ve *vyhlášce č. 42/1963 Sb.* Oba předpisy nabýly účinnosti 10. června 1963,

kdy byly publikovány ve Sbírce zákonů. V létě téhož roku začalo budování Správy Krkonošského národního parku, rozpočtové organizace Východočeského krajského národního výboru (VčKNV) se sídlem ve Vrchlabí, takřka na zelené louce – totiž na několika židlích ve druhém patře vrchlabského zámku. První půlrok padl na vybudování organizačních základů instituce, která měla napříště zásadně ovlivnit krajinu hor i s jejími obyvateli a usměrnit miliony návštěvníků. Byla navázána spolupráce se správou polského protějšku. Karkonoski Park Narodowy (KPN) byl zřízen už 16. ledna 1959, a při vzájemných setkáních byly řešeny mnohé společné otázky, související především s turismem na hranici.

Krkonošský národní park při založení v roce 1963. Červeně je vyznačena tzv. první etapa KRNAP, čili nejceněnější území chráněné i nadále jako státní přírodní rezervace (SPR):

- 1 Západokrkonošská (včetně SPR Pančická louka, Labský důl a Kotelné jámy), vyhlášeno 1952
- 2 V Bažinkách, 1960
- 3 Východokrkonošská (včetně SPR Obří důl a Úpská rašelina), 1952
- 4 Černohorská rašelina, 1952
- 5 Rýchorská květnice, 1960
- 6 Rýchorská studánka, 1960
- 7 Dvorský les, 1960

(mapa Jana Kalenská, 2013)

V roce 1964 byly zřízeny orgány Správy KRNAP vědecká rada a sbor dobrovolných strážců, které pracují dodnes, byť ve změněné podobě, a aktiv architektů. Poradní sbor sestavený ze zástupců místní a okresní správy byl záhy přeměněn na Komisi rady VČKNV pro KRNAP. Informace široké veřejnosti o činnosti Správy měl zajistit bulletin *Zprávy KRNAP* (1964–67), redigovaný Miroslavem Hladíkem, zatímco pro veřejnost odbornou začal vycházet recenzovaný sborník *Opera Corcontica* – vědecké periodikum, které vychází nepřetržitě 50 let. Jeho prvním redaktorem (1964–71) se stal ing. Josef Fanta.

Práci zahájili první tři profesionální strážci Herbert Berger, Josef Buchar a František Jindříšek. Dohledovou činnost v terénu do té doby vykonávala jediná Horská služba Krkonoše, se kterou Správa KRNAP úzce spolupracovala. Proto bylo zásadní ustavení Sboru dobrovolných strážců, který měl už v roce 1965 81 členů. Mnoho z dobrovolných strážců bylo zároveň členy Horské služby. Počet placených strážců se dále postupně zvyšoval a území KRNAP bylo rozděleno na sedm ochranných obvodů. Bylo zahájeno označování přírodních rezervací i samotného parku; dokončeno bylo

Nad Modrým dolem, v pozadí Velká Úpa a hora Světlá. V popředí dosud neuzavřená turistická cesta. 60. léta 20. století (foto Miroslav Hladík)

v roce 1967. Začala regulace automobilové dopravy. Na vjezd do nově zakázaných oblastí však už v roce 1964 bylo vydáno celkem 402 dlouhodobých povolenek, především k obsluze pohostinských objektů. Rozvoj motorismu se po vládní podpoře uspokojování konzumních potřeb občanů a zvláště po individualizaci dopravy roce 1989 ukázal být jedním ze zásadních vlivů na území. Do roku 1992 stoupl počet vydaných povolenek

Počátky vyznačování státních přírodních rezervací v terénu, 1965 (foto Miroslav Hladík)

Modré sedlo, polovina 60. let. Vozová cesta je plná uvolněných kamenů; teprve později bude pokryta makadamem zpevněným živičnou směsí. O něco níže si lidé vyšlapali ještě širší paralelní cestu, která vbrzku začala podléhat erozi (foto Miroslav Hladík)

První ředitel Správy KRNAP Miroslav Klapka si prohlíží design terénních tabulí u hranice KRNAP, 1967 (foto Miroslav Hladík)

Počátky outdoorové propagace ochrany přírody v Krkonoších v 60. a 70. letech, stejně jako sukaté rozcestníky, nesly pečť dobové estetiky samorostů (foto Miroslav Hladík)

Dlouhodobým problémem, řešeným po celou dobu existence KRNAP, teprve v dnešní době korunované úspěchem, bylo nelegální ukládání odpadu. Na snímku hromada odpadu u Luční boudy, v těsném sousedství toku Bílého Labe a uprostřed státní přírodní rezervace. Konec 60. let (foto Miroslav Hladík)

K opravám cest bylo přistoupeno jako k opatření účinně usměrňujícímu pohyb turistů. Zde pracovníci Správy zřizují Šmíдовu vyhlídku na východním úbočí Krkonoše. 60. léta (foto Miroslav Hladík)

Již v roce 1968 bylo dřevěné zábradlí na Šmíдовě vyhlídce nahrazeno panoramatickými měděnými konturami okolní krajiny s popisy podle návrhu ak. mal Jiřího Škopka (foto Miroslav Hladík)

na 5 544, maximum bylo vydáno v roce 2000 – 26 000, aby roční suma klesla na 9 900 povolení v r. 2012. Tato čísla, získaná různými metodikami, nejsou zcela srovnatelná. Zahrnují vždy dlouhodobé povolenky, ale později i doklady k jednotlivému vjezdu pro turisty do místa ubytování nebo např. ke Špindlerově boudě. Také je třeba si uvědomit, že až do roku 1974 bylo možné volně vjet automobilem přímo do Západokrkonoské rezervace, na Zlaté návrší! Sama Správa KRNAP ve snaze usměrnit provoz tam v roce 1965 rozšířila parkoviště, což odporovalo i předválečným regulím stavby Masarykovy silnice ze 30. let. Provoz ke Špindlerově boudě byl volný až do konce 80. let.

V jakém stavu Správa svěřené území vlastně převzala? Zvyšoval se počet návštěvníků, ubytovaných nejprve v chátrajících starých hotelích a boudách, od poloviny 60. let i v novostavbách. V protikladu k tomu se naplno projevil následky vylidnění. Úbytek obyvatelstva mezi lety 1930–1961 na území KRNAP činil 40–80 %. To znamenalo, jak jsme již naznačili, konec tradičního hospodaření na horských loukách. V subalpínském pásmu to zatím nikomu nevadilo: jednak v částečných rezervacích probíhal projekt vysokohorského zalesňování klečí, jednak nezasahování do porostů bylo v souladu s tehdy ještě praktikovaným konzervativním přístupem k ochraně přírody. Již v prvních letech existence se však Správa KRNAP snažila pomoci při organizaci senoseče v nižších polohách. Velkým úkolem pak byla rekonstrukce a údržba horských cest, o které se dvě až tři desetiletí většinou nikdo nestaral. Vzhledem k nedostatku stavebních kapacit v ústředně plánovaném hospodářství se pak jevil jako nejúčinnější zaměstnat vlastní cestáře, stavební údržbáře a řidiče a opatřit si vlastní nákladní dopravu. (Tento model byl po revoluci postupně, během dvaceti let, opuštěn.)

V roce 1967 Správa KRNAP převzala Krkonošské muzeum ve Vrchlabí. Zchátralá budova klášterní budova byla ihned uzavřena. Rekonstrukce se protáhla na neuvěřitelných 17 let. Výchovné působení na veřejnost se tedy provizorně realizovalo jinými prostředky, např. prostřednictvím první naučné stezky, vedoucí z Obřího dolu na Úpské rašeliniště a přes Studniční horu. Otevřena byla při krkonošském zasedání Stálé komise pro výchovu při IUCN (Světové unie ochrany přírody). Kromě tabulí v terénu k ní byl vydán tištěný průvodce Věry Komárkové. Útlé *Zprávy KRNAP* nemohly plnit potřebu kontaktu se skutečně širokou veřejností, a proto se od roku 1968 změnilo v populárně naučný časopis *Krkonoše*.

Zřizování parkoviště u Vrbatovy boudy (foto Miroslav Hladík)

Běžný obrázek provozu na Krkonoši do roku 1974 (foto Miroslav Hladík)

Zde již přibyla autobusová čekárna. Dnes je část parkoviště z 60. let asanována. Zpevněný prostor kolem točny silnice je pro potřeby parkování a občasnému překládání materiálu na opravy cest více než dostatečný. Snímek z první poloviny 70. let (foto Miroslav Hladík)

Druhou polovinu první dekády existence KRNAP neblaze poznamenaly srpnové události. V roce 1969 byli z politických důvodů odvoláni ředitel Miroslav Klapka, jenž odešel pracovat do dolů, a jeho náměstek Josef Fanta, který později emigroval. Správu KRNAP vedl od roku 1970 v duchu normalizace Václav Veselý, jenž ovšem v roce 1973 podlehl vleklému alkoholismu.

Krkonoše se jako prvotřídní rekreační oblast meztím staly vládní agendou (v roce 1972 byla ustavena Vládní komise pro komplexní rozvoj oblasti Krkonoš) a na Richtrových Boudách se uskutečnila 1. letní škola mladých ochránců přírody – Správa KRNAP tak zahájila trvalé výchovné úsilí, pro něž bylo zřízeno oddělení výchovy.

Budování instituce a rozpad ekosystémů

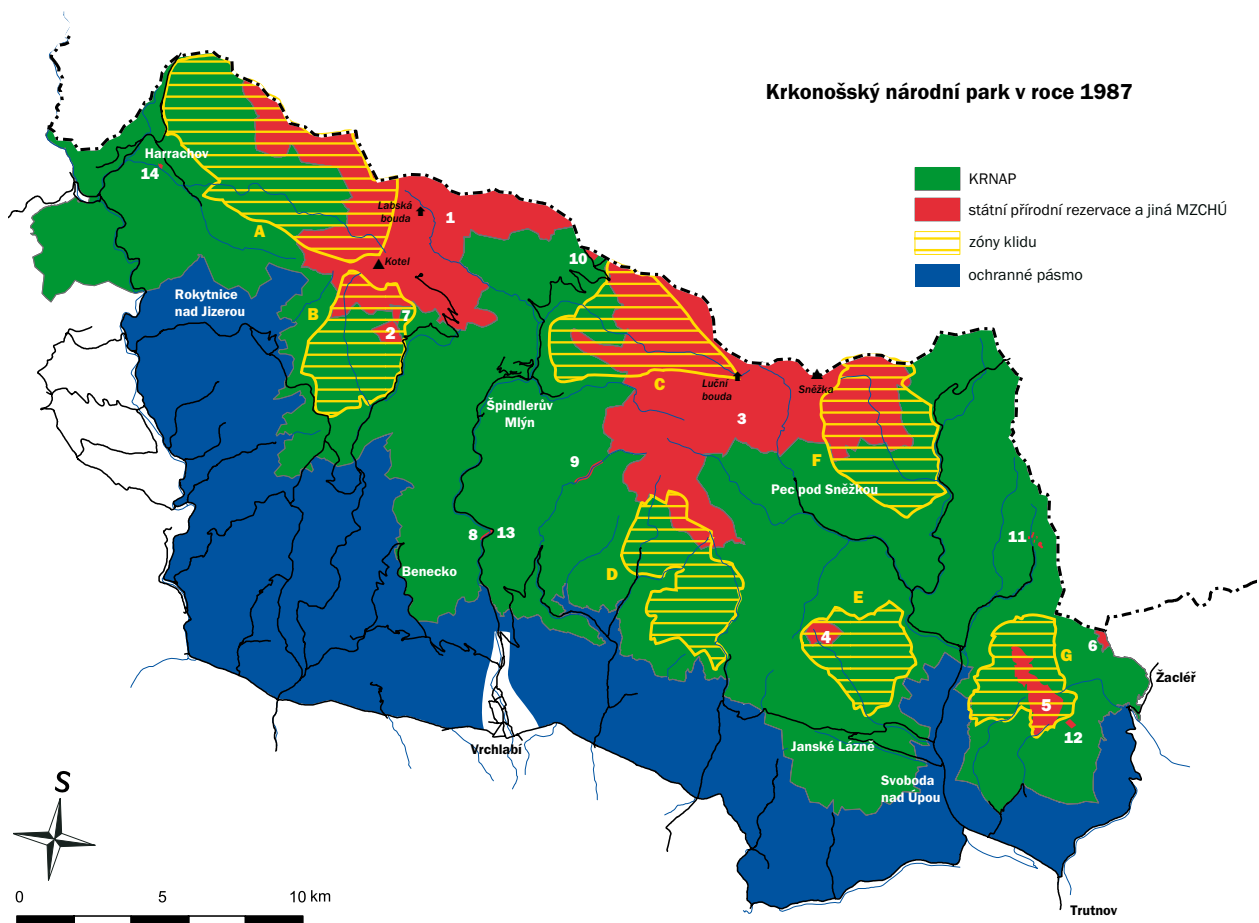
1974–1989

V polovině 70. let dosáhla odhadovaná návštěvnost KRNAP 7–8 milionů pobytových dní. Správa KRNAP připravila koncepci činnosti do roku 1985, účelem podobnou dnešním plánům své péče. Pokoušela se vyřešit konflikty mezi rekreační funkcí území a ochranou přírody. Od září 1978 byly vymezeny zóny klidu, v nichž byl nad rámec státních přírodních rezervací zapovězen pohyb mimo značené turistické cesty a způsobování hluku. Opatření se opíralo o územní plán VÚC Krkonoše a sledovalo zachování souvislých ploch pro nerušený život vyšších obratlovců. Na opačném pólu byly v koncepci vymezeny oblasti, do nichž spontánně směřoval turistický provoz. Zóny klidu se někde překrývaly s rezervacemi a dohromady s nimi tvořily území větší než dnešní první a druhá zóna. V roce 1980 se zpřísnil režim ve dvou největších rezervacích, když byly dosavadní částečné SPR Západokrkonošská a Východokrkonošská

sloučeny s přísnými SPR (Labská louka, Pančická louka a Kotelné jámy; Obří důl a Úpská rašelina) a přehlášeny jako SPR Prameny Labe a Prameny Úpy. Velmi hustá síť turistických cest byla v několika krocích optimalizována a pohyb návštěvníků byl soustředěn na několik z nich. Vysoká návštěvnost však způsobila potřebu tyto cesty opravit v poměrně velké šíři a na jejich konstrukci byly využity nevhodné bazické horniny. Zničené zásobovací cesty k Labské a Luční boudě byly vyasfaltovány a těleso Schustlerovy cesty na dvacet let přežalo Úpské rašeliníště. Zrušeny byly např. cesty od Růženčiny zahrádky k Hančově mohyle, přes vrchol Kotle a úsek spojnice mezi Labskou a Voseckou boudou přes Pančavskou louku a cesta od Kozích hřbetů úbočím Luční hory; již dříve byla přeložena trasa naučné stezky ze zrušené cesty přes Studniční horu a Úpskou hranu. Cesta přes vrchol Krkonoše byla zrušena nedlouho po zprovoznění lanovky na Medvědín (1978) – zvýšená frekvence byla převedena vozovou cestou vybudovanou při stavbě opevnění na silnici k Vrbatově boudě. V 80. letech byly dočasně úplně uzavřeny cesty Labským a Obřím dolem.

Otevření naučné stezky v zámeckém parku ve Vrchlabí 24. června 1977. Idea přeměny parku v botanickou zahradu se objevila zřízením alpina v popředí (odklizeno při rekonstrukci parku v roce 1998) (foto Jiří Bruník)

Ochrana území Krkonošského národního parku se od založení do konce 80. let 20. století dále diferencovala. Změnila se nebo přibyla další maloplošná zvláště chráněná území (státní přírodní rezervace, chráněné přírodní výtvarky a chráněná naleziště), rušivé vlivy turismu měly regulovat tzv. zóny klidu a po dlouhém váhání přibýlo v roce 1987 ochranné pásmo.

Státní přírodní rezervace:

- 1 Prameny Labe (sloučené SPR Západokrkonoská, Pančická louka, Labský důl a Kotelné jámy), přehlašeno 1980
- 2 V Bažinkách, 1960
- 3 Prameny Úpy (sloučené SPR Východokrkonoská, Obří důl a Úpská rašelina), 1980
- 4 Černohorská rašelina, 1952
- 5 Rýchory (sloučené SPR Rýchorská květnice, Rýchorská studánka a Dvorský les), 1976
- 6 Boberská stráž, 1980

Chráněné přírodní výtvarky:

- 7 Mechové jezírko, 1985
- 8 Labská soutěska, 1977
- 9 Klínový potok, 1977
- 10 Slezské sedlo, 1986
- 11 Albeřické lomy, 1986
- 12 Slatina u Rýchorského dvora, 1986

Chráněná naleziště:

- 13 Herlíkovičké štoly, 1980
- 14 Anenské údolí, 1985

Zóny klidu (1978–1990):

- A Mumlavská
- B Kozelská
- C Bílé Labe
- D Tetřeví
- E Světlá hora
- F Jelení údolí
- G Rýchorská

(mapa Jana Kalenská a Jiří Bašta, 2013)

Otevření nových výběhů minizoo v areálu kaple Morzinů během konference k 20. výročí KRNP, 1983 (foto Jiří Bruník)

Pro veřejnost nejviditelnější oblastí činnosti bylo masivní budování zařízení pro návštěvníky. V terénu národního parku, z velké části přímo v rezervacích, byly zřízeny naučné stezky: Na Rýchorách (1974), Prameny Úpy (rekonstruovaná první stezka, 1976), Prameny Labe (1977) a Černoohorská rašelina (1978). Od roku 1977 fungovala krátká naučná stezka v zámeckém parku ve Vrchlabí. Po obvodu parku byly postaveny voliéry zoologické expozice s ukázkami místní drobné fauny. V roce 1983 k tomu přibyla minizoo v sousedním areálu morzinské kaple, kam byli umístěni i velcí obratlovci. (Zámecký park Správa převzala nedlouho po svém zřízení a do roku 1970 ho zrekonstruovala. Zoologická expozice byla zrušena v roce 1994, ale dodnes je provozována jedna její část – útulek pro hendikepované živočichy, přemístěný ke zdi klášterní zahrady. Samotný park se dočkal velké obnovy v letech 1998–99, při níž byly zrušeny všechny rušivé úpravy 20. století a rekonstruována i skladba dřevin.)

Ředitel Správy KRNP Jiří Svoboda s ministrem kultury Milanem Klusákem při prohlídce zdevastovaných historických domků, rekonstruovaných na hlavní informační středisko Správy (foto Jiří Bruník)

Hlavní informační středisko Správy KRNAP ve Vrchlabí bylo otevřeno v květnu 1981 (foto Jiří Bruník)

Krkonošské muzeum v Jilemnici sídlí v budově harrachovského zámku. Správa KRNAP je převzala v roce 1979 (foto Jiří Bruník)

Lyžařská expozice Bílou stopou, otevřená v Krkonošském muzeu Správy KRNAP v Jilemnici v roce 1980 (foto Jiří Bruník)

V roce 1979 převzala Správa KRNAP jilemnické Krkonošské muzeum. Dokončila jeho částečnou rekonstrukci a v roce 1983 zde byla otevřena stálá expozice. Počátky českého lyžařství do roku 1914. V roce 1980 byla síť muzeí posílena ještě připojením Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Literární památník byl rozšířen o expozici české houslařské školy.

28. dubna 1984 byla po 17 letech znovuotevřena pro veřejnost hlavní budova Krkonošského muzea v bývalém augustiniánském klášteře ve Vrchlabí. Někdejší vlastivědná koncepce s důrazem na dějiny dělnického hnutí byla zapomenuta. Vlajkovou lodí osvěty Správy KRNAP se stala tehdy ultramoderní ekologická expozice Kámen a život. Podle libreta Jana Jeníka a Jana Štursy bylo připraveno devatenáct zastavení, nabízejících namísto prostých vitrin efektní multimediální program a funkční model horského potoka s živými zvířaty. (Prohlídka byla předkládána ve dvou délkových variantách. V 90. letech prošla instalace technickou modernizací.) Teprve v roce 1995 byl ekologický obsah doplněn expozicí Člověk a hory. V současnosti se připravuje velkorysý projekt nové instalace, která propojí ekologickou a historickou linii do jednoho celku a využije soudobou technologii.

Ve styku s veřejností se uplatňoval především odbor terénní služby, přeorganizované do tří územních pracovišť a střediska biologické produkce (tj. zahradnictví a zázemí expozice živočichů). V letech 1977–79 byla otevřena informační střediska terénní služby ve Špindlerově Mlýně, Harrachově a Peci pod Sněžkou. Sídlili v nich také profesionální strážci parku. V roce 1981 zahájilo činnost hlavní informační středisko ve Vrchlabí, propojené s malou národopisnou expozicí Krkonošského muzea a výstavní síní. Následovalo otevření informačního střediska v Obřím dole se stálou expozicí Obří důl – poklad Krkonoš (1982) nedaleko spodní stanice lanovky na Sněžku. Informační středisko v Rokytnici nad Jizerou se stálou muzejní expozicí bylo dokončeno v roce 1985. Všechna střediska byla vybavena k pořádání přednášek a filmových projekcí. V roce 1976 Správa KRNAP zakoupila Rýchorskou boudu, kterou dostavěla pro potřeby České školy ochrany přírody, otevřené v roce 1986 (zařízení po roce 1990 změnilo název na Krkonošské středisko ekologické výchovy).

Popsaný masivní rozvoj ekologicko-kulturního naučného a osvětového komplexu je spojován se jménem Jiřího Svobody, který působil ve funkci ředitele v letech 1974–1984. Znormalizovaná Správa KRNAP

Krkonošské muzeum ve Vrchlabí je od 50. let umístěno v budově augustiniánského kláštera. Správa KRNAP muzeum převzala v roce 1966 a podrobila je náročné rekonstrukci, která se protáhla na 17 let (foto Jiří Bruník)

se tehdy prudce rozvíjela (počet pracovníků mezi lety 1973–1983 stoupl z 81 na 200). Její celistvost však poškodilo zřízení samostatné organizace Útvaru hlavního architekta pro oblast Krkonoš v roce 1974. Vynětí problematiky urbanistického rozvoje Krkonoš z působnosti Správy KRNAP bylo předznamenáním nadále zvyšovaného tlaku na výstavbu, související s rekreačním využíváním území, které evidentně dostávalo přednost před ochranou přírody. Po zkvalitnění silniční sítě (mohutné opěrné zdi a zářezy narušily ráz dna údolí Labe a Úpy; těleso silnic bylo rozšířeno často na úkor řečiště a poničena byla např. později vyhlášená přírodní památka Labská soutěska) následovala v 70. letech mohutná vlna přestaveb chalup na podnikové rekreační objekty. Zvýšení počtu lůžek vyvolalo nárůst dopravy a problém s vypouštěním nedostatečně čištěných nebo nečištěných odpadních vod (tento stav byl sice koncem 80. let napraven budováním centrálních čistíren odpadních vod, ale uspokojivě byl vyřešen až mnohem později). Po dokončení kontroverzních projektů z 60. let (Labská bouda, hotel Horizont) následovalo budování obřích odborářských a jiných zotavoven (jen ve Špindlerově Mlýně to byly Pochodeň, Rudý prapor, Státní plánovací komise) a v hlavních střediscích i panelových sídlišt. Ubytovací kapacity byly stavěny

Doupný strom – součást ekologické expozice Kámen a život, otevřená ve Vrchlabí v roce 1984 (foto Kamila Antošová)

Označení státní přírodní rezervace na rozcestí pod Kotlem, počátek 80. let. Návštěvnost rezervací byla velkým problémem, který byl alespoň částečně vyřešen zmenšením počtu turistických cest, fragmentujících krajinu na malé díly. Zeleně značená cesta na snímku vpravo, vedoucí přes vrchol Kotle k Harrachovým kamenům a Vrbatově boudě, byla brzy po pořízení snímku zrušena. V pozadí jedna z pevnůstek, jejichž stavba v roce 1937 na Kotli výrazně narušila povrch arкто-alpínské tundry (foto Jiří Bruník)

Vladimír Vávra a Jan Štursa s grafikem při přípravě expozice informačního střediska v Obřím dole (foto Jiří Bruník)

Terénní informační středisko ve Špindlerově Mlýně bylo otevřeno v roce 1977 (foto Jiří Bruník)

Otevření informačního střediska v Peci pod Sněžkou, 1979 (foto Petr Chytrý)

Interiér informačního střediska v Harrachově (foto Jiří Bruník)

Interiér malé expozice v informačním středisku v Rokytnici nad Jizerou, otevřené v roce 1985 (foto Jiří Bruník)

Rýchorská bouda okolo roku 1970

Dostavba Rýchorské boudy pro potřeby střediska ekologické výchovy; tenkrát ještě pod názvem Výchovně vzdělávací středisko státní ochrany přírody, otevřené v roce 1986 (foto Jiří Bruník)

zejména v intravilánech, ale velkou expanzi zaznamenaly také areály sjezdového lyžování. Vleky a sjezdovky na Lysé hoře zasáhly až do rezervace, jinde se přiblížily na její hranici. Po realizaci polské observatoře a restaurace (1975) byla znovu ohrožena i Sněžka – megalomanským plánem na stavbu nové lanovky a České boudy.

Ve zmíněné koncepci práce Správy KRNAP byl poprvé formulován odklon od konzervačního pojetí ochrany přírody, které v praxi znamenalo jen obranu stále se zmenšujícího prostoru a zhoršujících se podmínek pro přežití horských společenstev. Kontakt s aktuálními trendy v ochraně přírody ve světě podpořilo členství Správy KRNAP ve Světové unii ochrany přírody IUCN od roku 1979. Správa uspořádala sérii odborných konferencí. Byly zahájeny práce na uchování druhové diversity – např. založení a provozování genofundové zahrady a záchraného chovu tetřeva hlušce s cílem pozdějšího navrácení ohrožených organismů do volné přírody.

Po systematické inventarizaci přírodního fondu celého parku realizované ve druhé polovině 70. let Správa KRNAP dlouhodobě monitoruje všechny složky přírodního prostředí. Správa se snažila podpořit hospodaření na loukách, ohrožených

V roce 1969 byla zahájena série přestaveb silničních radiál vedoucích do krkonošských středisek a na hraniční přechody. Polské stavební firmy postupně do roku 1977 rozšířily silnice Horní Maršov—Pec pod Sněžkou (na obrázku), Vrchlabí—Špindlerův Mlýn, Temný Důl—Pomezní Boudy, Kořenov—Harrachov. Později přibyl obchvat Harrachova, oč zbytečnější, o to širší (foto Miroslav Hladík)

buď nezájmem, nebo naopak intenzifikací živočišné výroby i s využitím umělých hnojiv a přetížením porostů nepřiměřeným soustředěním dobytka (např. Sklenářovice, Albeřice). Terénní služba disponovala pro účely ochrany přírody sekačkami, které si mohli zjednat i boudaři a chalupáři. Správa ověřovala i možnosti pastvy ovcí.

Koncepce počítala s turismem jako s hlavním problémem ohrožení přírody KRNAP. K tomu se náhle přidružilo zřetelné poškození lesů dálkovým přenosem sírných emisí elektráren z tzv. Černého trojúhelníku – hnědouhelných revírů v severních Čechách, ve východním Německu a v jihozápadním Polsku. Modelový příklad menšího měřítka již existoval doslova v sousedství KRNAP, v lesích Trutnovska zničených emisemi elektrárny v Poříčí. Správa KRNAP zahájila v roce 1978 měření koncentrace SO_2 na Labské louce.

Po prudkém zvratu počasí na přelomu roku 1979/80 se imisní poškození krkonošských smrkových porostů projevilo již velmi výrazně. V letech 1979–81 proběhl na území parku bezprecedentní chemický zásah proti přemnoženému obaleči modřínovému s největší intenzitou v roce 1980. Letecké plošné postřiky bezohledně zasáhly i jiné skupiny živočichů a vodní zdroje. Lesy oslabené imisemi a zhruba od roku 1984 i gradací lýkožrouta smrkového a dalších škůdců rychle chřadly. Tehdy se objevily slabiny tehdejší ochrany přírody. Například možnost chemického zásahu byla výslovně připuštěna přímo v ochranných podmínkách zón klidu. Zájmy Správy KRNAP a Východočeských státních lesů se naprosto rozcházejí. Prioritou lesního hospodářství byla i v podmínkách národního parku produkce dřeva. Imisemi zasažené porosty, zpřístupňované rozsáhlou sítí svážnic, byly odtěženy metodou holoseče, a to i na území rezervací.

Jedna z nejkrásnějších luk na Labské (Zadních Krausových Boudách) ustupuje zotavovně ROH Pochodeň, dokončené v roce 1984 (později Arnika, dnes soukromý hotel). Zřetelné jsou hluboké strouhy okolo pozemku – vodní režim byl nenávratně změněn, odtok vody uspišen (foto Jiří Bruník)

V roce 1984 byl KRNAP generálním shromážděním IUCN v Madridu zařazen mezi dvanáct nejohroženějších národních parků světa právě kvůli imisnímu poškození ekosystémů. Některé pokroky v územní ochraně se pak nutně jeví jako formální. *Nařízením vlády č. 58/1986 Sb.* bylo s platností od 1. ledna 1987 – po devíti letech od meziresortního projednání návrhu (!) – zřízeno ochranné pásmo KRNAP s úkolem zabezpečit vlastní území národního parku před rušivými vlivy okolí.

Symbolickou tečkou za krizí přírodního prostředí Krkonoš, která ještě dlouho vyznívala, bylo odvolání ředitele Správy Vladimíra Černohlávka (ve funkci 1985–89), který nehájil zájmy ochrany přírody tolik jako zájmy protihráčů Správy, a nesouhlas ministerstva kultury s výstavbou nové České boudy a lanovky na Sněžku v listopadu 1989. Antropický tlak na Krkonoše tím sice neskončil, ale po demontáži socialistického zřízení dostaly spory o využití přírody přece jen civilizovanější podobu a řád.

Krkonoše byly vládními místy považovány především za prvotřídní rekreační oblast. Již v roce 1969 se Správa KRNAP účastnila výběru místa pro zotavovnu později nazvanou Rudý prapor, ještě před otevřením v roce 1989 přejmenovanou na Horal. Stavbě padl spolu s krajinným rázem za oběť lem lesa na horním okraji Svatého Petra (foto Miroslav Hladík a Jiří Bruník)

Západní Krkonoše na pohledu z Pláně, počátek 70. let. Na Medvědině jsou vykáceny průseky pro sjezdové trati a pro lanovku, která však bude postavena až v roce 1978. Sjezdovky projektované podle tehdejších potřeb se vinou lesem a neruší krajinný ráz tolik jako dnešní široké a napřímené trati. Temné lesy jsou jinak narušeny jen pasekami po vichřici z listopadu 1966. Poškození jedovatými spady zatím není zřetelné, projeví se až koncem 70. let (foto Miroslav Hladík)

Sedmidolí, masiv Malého Šišáku a Kozí hřbety ze Šmídový vyhlídky okolo roku 1970. 4.–5. listopadu 1966 větrná kalamita zničila 420 ha lesa (více než 250 tisíc m³ dřevní hmoty). Vznikly tak holiny mj. pod Špindlerovou boudou (foto Miroslav Hladík)

Skelety uschlých stromů byly na dlouhá dvě desetiletí neodmyslitelnou kulisou Krkonoš. V lepším případě – na většině ploch byly zbytky lesů nemilosrdně vytěženy (foto Jiří Bruník)

Imisní kalamita. Do postiženého porostu vjíždí těžká technika a buduje svážnici od Medvědí boudy až na dno Labského dolu (80. léta, foto archiv Správy KRNP)

Konec svážnice, později zvané Lavina. Proschlý les na dně Labského dolu ještě stojí, v pozadí na svazích Vysokého Kola už svítí souvislá holina, vytvořená pomocí techniky z velké části dovezené za Západu. Manipulační plocha na konci svážnice bude v roce 2009 revitalizována za čtyři miliony korun! (foto archiv Správy KRNP)

Traktor Kockum byl předznamenáním čím dál rozšířenějšího využití těžké techniky v lesích (foto archiv Správy KRNP)

Mladí ochránci přírody se seznamují s krkonošskou flórou pod vedením Jana Štursy (1975, foto Jiří Bruník)

Mládežnická brigáda pod Lesní boudou. 1. polovina 70. let (foto Miroslav Hladík)

Usměrnění pohybu návštěvníků po cestě Československo-polského přátelství bylo vždy jedním z bodů spolupráce se Správou Karkonoskiego parku narodowego (KPN). Sněžné jámy, konec 60. let (foto Miroslav Hladík)

I takto vypadaly cesty postižené erozí (foto archiv Správy KRNP)

Konference Správy KRNAP s národními výbory a organizacemi pracujícími v oblasti, prosinec 1974. Vyvěšené heslo zdůrazňuje převážně antropocentrické vnímání ochrany přírody. Hesla v čele jednacích síní se postupně měnila, jak uvidíme dále (foto Miroslav Hladík)

Pokládání kabelu od Labské boudy k Martinovce a ke Sněžným jamám, asi 1969. Podobně jako na Sněžku vede kabel a vodovod z polské strany, na Sněžné jámy vede kabel z Čech. Důsledná kabelizace Krkonoš trvá od roku 1965 dodnes. Za tu dobu byla nejen nahrazena povrchová vedení, ale byla také důsledně elektrifikována téměř všechna dosud nepřípojená místa (z velkých enkláv např. Klínové Boudy v roce 2008). K tomu je třeba připočíst linie sdělovacích kabelů. Liniové stavby jsou citlivou záležitostí, dodnes pečlivě sledovanou (foto Miroslav Hladík)

Zahájení konference Člověk a horská příroda ve XX. století, září 1977 (foto Jiří Bruník)

5. mezinárodní výstup pionýrů a mládeže na Sněžku (foto Jiří Bruník)

Pracovníci Správy KRNP v prvomájovém průvodu v roce 1977 (foto Jiří Bruník)

Jeden z prvních tří profesionálních strážců Josef Buchar ze Špindlerova Mlýna a dobrovolný strážce Struna pózují v uniformách fotografovi Správy KRNP Jiřímu Bruníkovi

Konference Výchova k péči o životní prostředí, 1978. Mluví prof. Bohuslav Svoboda, tehdejší předseda vědecké rady KRNP (foto Jiří Bruník)

Aktiv dobrovolných strážců KRNP na zámku ve Vrchlabí 1978. Sedící zleva Jiří Pícha, Václav Veselý, Jiří Svoboda, Zdena Švadlenová, Petr Štěpánek (foto Jiří Bruník)

Pamětní medaile, kterou Správa KRNP vydala k 15. výročí založení parku

Exkurze Lesnické sekce Čs. vědeckotechnické společnosti odpočívá u Labské boudy, 1979. Třetí sedící zleva ing. Theodor Lokvenc, autor projektů vysokohorského zalesňování (foto Václav Vašina)

Komise IUCN pro výchovu si prohlíží genetickou banku Správy KRNAP v zahradnictví ve Vrchlabí, 1982 (foto Jiří Bruník)

Prof. Jan Jeník přednáší na konferenci Poslání národních parků při ochraně přírodních a kulturních hodnot území, 1983. Vpravo prof. Bohuslav Sýkora, vpředu prof. Emil Hadač (foto Jiří Bruník)

Akce Mladé ruce Krkonoším – úprava cesty a jejího odvodnění mezi Martinovou a Labskou boudou, 1984 (foto Jiří Bruník)

Propagační fotografie spolupráce Správy KRNP s dalšími složkami státu z druhé poloviny 80. let: strážce KRNP – člen Horské služby – strážce KRNP – příslušník Veřejné bezpečnosti – dobrovolný strážce KRNP a zároveň člen Pomocné stráže VB – příslušník Pohraniční stráže (foto Jiří Bruník)

Naučné stezky byly doplněny třemi vycházkovými trasami Výr, Liška a Tetřev. Byla to součást snahy soustředit návštěvníky do vymezených turistických zón, stranou zón klidu (foto Jiří Bruník)

Prof. Emil Hadač, člen vědecké rady Správy KRNP, přednáší exkurzi středoškoláků na Rýchorách (foto Jiří Bruník)

Krkonošští ornitologové byli zapojeni do mezinárodní monitorovací akce Balt. Na snímku stavění tzv. helgolandské vrše, odchyťového zařízení ve Slezském sedle, počátek 80. let (foto Jiří Bruník)

Vzor poutače u silnice z počátku 80. let (foto Jiří Bruník)

V letech 1978–81 probíhal v Krkonoších chemický boj s přemnoženým obalečem modřínovým. Zamoření účinnou látkou postihlo i jiné druhy hmyzu a následně i obratlovců (foto Jiří Bruník)

Cesta na Sněžku podchází na Růžové hoře lanovku. Štět byl zničen miliony kroků, cesta se dočkala rekonstrukce až v 90. letech (foto archiv Správy KRNP)

Vedle tištěných a laminovaných tabulí nebo písmomalířsky na plechu provedených zastávek naučných stezek začaly být instalovány stručnější tabule dřevěné s ručně vyřezávaným textem (80. léta, Josef Buchar; foto Jiří Bruník)

Tisková beseda na Hlavním informačním středisku ve Vrchlabí. Za Správu se jí účastní (zepředu zleva) Miroslav Hladík, Josef Jareš, František Janalík, Jan Vaněk, Vladimír Šatný, Jiří Svoboda a Jan Štursa. Mezi novináři sedí ekologický reportér Josef Velek (počátek 80. let, foto Jiří Bruník)

Stavba nové Výrovky zatěžovala prostředí ve státní přírodní rezervaci nejen dopravou, ale i neuspořádanými odpady. (Konec 80. let, foto Jiří Bruník)

Pohled do interiéru druhově bohaté smilkové louky na Výsluní v popředí s jestřábníkem oranžovým a máchelkou srstnatou (foto Kamila Antošová)

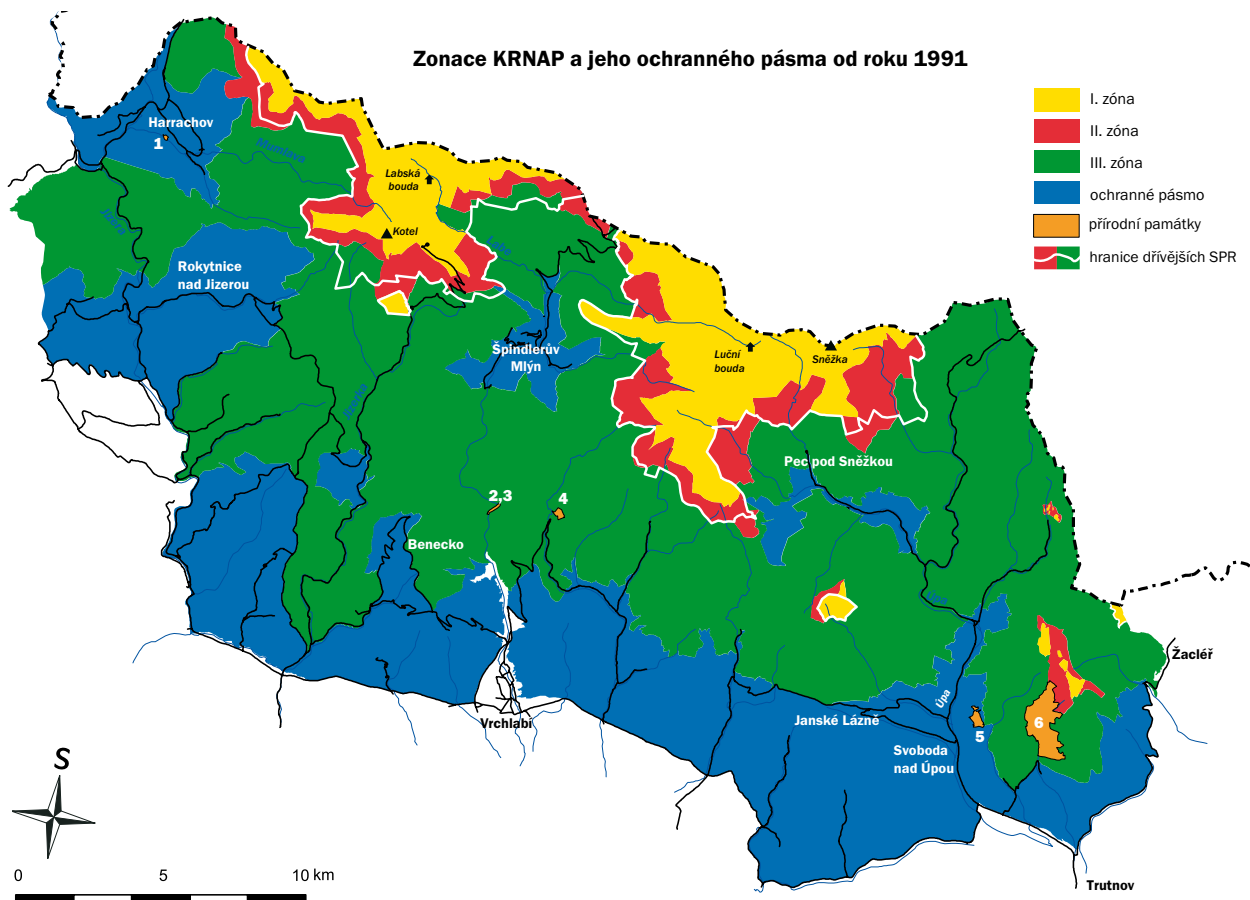
Obnova národního parku a vize do budoucna

1990–2013

Začátkem porevolučního roku 1990 pracovníci Správy vypracovali Akční program, ve kterém formulovali požadavky na změny v organizaci péče o svěřené území. Ty byly částečně splněny, když byl Krkonošský národní park 20. března 1991 znovu vyhlášen *nařízením vlády č. 165/1991 Sb., kterým se zřizuje Krkonošský národní park a stanoví podmínky jeho ochrany*. Nařízení i později přijatý zákon č. 114/1992 Sb., *o ochraně přírody krajiny*, již nejsou motivovány jen potřebami člověka, ale samotnými přírodními hodnotami. Zřizovatelem Správy KRNAP, nyní příspěvkové organizace, se stalo nové Ministerstvo životního prostředí ČR. Začleněním dosud samostatného Útvary hlavního architekta pro oblast Krkonoš a zřízením odboru státní správy se Správa KRNAP změnila od 1. června 1992 z odborné organizace, poskytující svá stanoviska ke správním řízením okresním úřadům, v prvostupňový orgán státní správy v ochraně přírody

(i na území ochranného pásma) a lesního hospodářství, myslivosti, rybářství a ochrany zemědělského půdního fondu (na vlastním území parku). Prosazování zájmů ochrany přírody tak dostalo podstatně větší možnosti. Ředitelem Správy KRNAP se na léta 1990–1993, období velké reorganizace ochrany přírody, stal Jan Štursa.

Území národního parku bylo rozděleno do tří zón podle přírodních hodnot a stupně ochrany. 1. zóna – přísná přírodní, 4 400 hektarů – zahrnuje relativně nedotčené ekosystémy, které mají být ponechány přirozenému vývoji. Do 2. zóny – řízené přírodní, 4 000 ha – byly zařazeny oblasti poněkud více pozměněné, s možností přírodě blízkého hospodaření, s cílem postupně je přiblížit přírodnímu stavu. Do 3. zóny (27 900 ha) patří ekosystémy silně pozměněné a obydlená území. Vlastní národní park o celkové rozloze 36 300 ha je od vlivů lidské činnosti v intenzivně využívané krajině izolován ochranným pásmem o výměře 18 400 ha. Do ochranného pásma byly nově zařazeny i intravilány některých obcí s částmi velkých skiareálů (Harrachov, Vítkovice, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou). Zanikly zóny

Zonace KRNAP z roku 1991 odpovídá zásadním změnám v kategorizaci chráněných území podle zákona č. 114/1992. Státní přírodní rezervace (pro srovnání jsou vyznačeny bílou čarou) byly transformovány do 1. a 2. zóny NP, ostatní MZCHÚ byla také transformována do zóny (a formálně zrušena až v roce 2009), nebo automaticky převedena do kategorie přírodní památka.

Přírodní památky:

- 1 Anenské údolí, 1985
- 2 Labská soutěska, 1977
- 3 Herlíkovické štoly, 1980
- 4 Lom Strážné, 1998
- 5 Slunečná stráž, 1995
- 6 Sklenářovické údolí, 2009

(mapa Jana Kalenská a Jiří Bašta, 2013)

klidu (dlužno poznamenat, že jejich části nepřekrývající se s rezervacemi, resp. pozdější 1. zónou, leží alespoň stranou největšího zájmu návštěvníků). Všechna malá zvláště chráněná území byla překategorizována na přírodní památky. Ty, jejichž ochrana je zajištěna začleněním do 1. nebo 2. zóny, existovaly už jen formálně a jako takové byly v roce 2009 zrušeny.

Podle výše citovaného zákona a nařízení byl připraven nový *Návštěvní řád KRNAP*, platný v letech 1993–2010. Reguloval pravidla pobytu a provozování sportů, včetně

některých zcela nových. Horská cyklistika, která okamžitě doznala masové obliby, byla regulována vyhrazením sítě cest, v dalších letech mírně rozšiřované, na kterých je možné ji provozovat. Na potřeby ochrany přírody před aktivitami prudce se měnící společnosti reagoval nový návštěvní řád, platný od podzimu 2010. Ten se od předchozího odlišuje především taxativním výčtem cest, na nichž je omezena automobilová doprava.

Standardním závazným dokumentem pro činnost Správy se stal *Plán péče o KRNAP a jeho ochranné pásmo*.

Předseda Svazku měst a obcí Krkonoše Jan Sobotka, ředitel Správy KRKNAP Jan Hřebačka a náměstek Jan Kašpar otevírají opravený úsek cesty k Vosecké boudě pro cyklistický provoz (červen 2010, foto Kamila Antošová)

První platil od roku 1993, druhý je přijat na období 2010–2020. Tým, složený převážně z odborných pracovníků různých oddělení Správy, na něm pracoval více než dva roky. Na základě mohutné sumy údajů o dosavadním vývoji území KRKNAP a jeho ochranného pásma, shrnuté v analytické části, konkretizuje poslání KRKNAP, obecně stanovené zákonem a vládním nařízením: uchování a zlepšení přírodního prostředí, přísná ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, zachování typického vzhledu krajiny, naplňování vědeckých a výchovných cílů i využití území k ekologicky únosné turistice a rekreaci nezhoršující životní prostředí. Hospodářské a jiné využití národního parku musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů. Ze strategických cílů plánu péče jmenujme alespoň

- udržení celistvosti a spojitosti ekosystémů (zabránění jejich další fragmentaci),
- zachování a podporu druhové diverzity a přírodních procesů ve všech přirozených a vybraných druhotných ekosystémech (např. na horských loukách),
- rekonstrukci lesů směrem k přírodě blízkému stavu nebo
- trvale udržitelný rozvoj krkonošských obcí.

Od roku 1992 po dvouleté přestávce znovu zahájila práci Vědecká rada KRKNAP. Ve smyslu nařízení č. 165/1991 Sb. byla ustavena Rada KRKNAP, iniciativní a konzultační orgán posuzující důležité dokumenty řízení a ochrany národního parku. Souběžně rozvíjela činnost Rada Sdružení krkonošských měst a obcí. Spolupráce obou rad však uvázla a Rada KRKNAP byla v roce 1994 rozpuštěna. Současná Rada národního parku pracuje od roku 2001. V 31členné regionální sekci zasedají především zástupci obcí, 20členná vědecká sekce vznikla z dřívější vědecké rady KRKNAP.

Praktický význam státní hranice s Polskem slábl po roce 1989 překvapivě pomalu (volný pohyb osob bez jakýchkoli formalit je možný díky přistoupení k Schengenské úmluvě až od roku 2008), ale spolupráce s polským národním parkem (KPN) dostala novou dynamiku prakticky okamžitě po změně politických poměrů. V roce 1990 Správy KRKNAP a KPN společně připravily podklady pro vyhlášení celých Krkonoš biosférickou rezervací v programu UNESCO Člověk a biosféra (MaB). Biosférická rezervace Krkonoše/Karkonosze byla schválena na podzim roku

Horské cesty vyžadují od jara do podzimu pravidelnou péči o odvodnění i povrch, jinak doslova odplavou. Jan Růžička (vpravo) byl cestářem Správy KRNAP přes třicet let. (2006, foto Jitka Kopáčová)

Správa KRNAP je zapojena do mnoha mezinárodních programů. Na snímku z roku 2008 botanici Stanislav Březina, Josef Harčarik a Petra Šťastná shromažďují údaje do programu GLORIA (foto Kamila Antošová)

1992 a oficiálně vyhlášena 15. února 1993. Byla to první přeshraniční biosférická rezervace na světě. Její rozsah je totožný s územím obou národních parků. Jádrová zóna BR, sloužící k ochraně biodiverzity v minimálně narušených ekosystémech, se kryje s 1. a 2. zónou KRNAP a přísnou rezervací KPN, nárazníková zóna BR zahrnuje 3. zónu KRNAP a zbývající část KPN, přechodová zóna zatím odpovídá ochrannému pásmu KRNAP.

Správa KRNAP je od roku členem federace 1990 Europarc. Správy KRNAP a KPN v roce 2004 obdržely certifikát vzorové přeshraniční spolupráce mezi chráněnými územími v Evropě. Spolupráce se realizuje nejen při sladování pravidel pro správu obou parků, jakou jen umožňují odlišné právní předpisy dvou států, ale i v prezentaci a využití výsledků výzkumných prací zejména z přírodovědných oborů. Od roku 1991 pravidelně spolupřátají mezinárodní vědecké konference Geoekologické problémy Krkonoš, které se konají po třech letech střídavě na české a polské straně. Kromě přírodovědných disciplín, lesnictví a zemědělství jsou věnovány také turismu, trvale udržitelnému rozvoji a informatice. Práce českých i polských badatelů jsou uveřejňovány ve sborníku *Opera Corcontica*. Vůbec první společným výzkumem bylo zjišťování hnízdního výskytu ptactva (Flousek & Gramsz 1999).

K nejcennějším částem přírody, sdíleným KRNAP i KPN, patří hřebenová rašeliniště. Vybraná rašeliniště na české straně – zejména Úpské a Pančavské rašeliniště a Labská louka – byla v roce 1993 zařazena na seznam Ramsarské konvence o ochraně světově významných mokřadů. V roce 2009 k nim přibyla i rašeliniště na polské straně (zejména Úpské rašeliniště) a krkonošské mokřady se staly 11. přeshraničním územím Ramsarské konvence. V polovině 90. let bylo nákladně revitalizováno Úpské rašeliniště v okolí turisticky frekventované Schustlerovy cesty. Vápencový násep, vážně narušující vodní režim a chemismus mokřadu, byl nahrazen dubovým povalovým chodníkem na pilotách.

Na podzim roku 1992 byla zahájena realizace projektu nizozemské nadace FACE (Forest Absorbing Carbon dioxide Emission, Les pohlcující emise oxidu uhličitého). Představitel nadace do Krkonoš přiveď prof. Josef Fanta, působící po emigraci v Nizozemí. Nadace investovala do projektu obnovy imisemi zničených krkonošských lesů 350 milionů korun,

Přehrážky na bývalé cestě od Labské na Voseckou boudu zabraňují erozi způsobenou sešlapem podmáčeného terénu a přispívají ke stabilitě vodního režimu Pančavského rašeliniště (snímek z roku 1995, foto Karel Hník)

Přes revitalizované Úpské rašeliniště vede místo vápencového náspu povalový dubový chodník na pilotách (snímek z roku 2009, 13 let od výstavby, foto Kamila Antošová)

využitých na umělé zalesnění více než 5 200 ha porostů. Projekt, původně naplánovaný na 20 let a 16 000 ha, byl ukončen již v roce 2000. Nadace FACE tehdy obdržela za své působení Cenu ministra životního prostředí. Nejhůře postižené porosty se podařilo obnovit a další rozvrat lesních ekosystémů se po odstavení nebo odsíření největších zdrojů znečištění ovzduší zastavil. Projekt Nadace FACE předznamenal další vývoj v péči o lesní ekosystémy.

Na základě zákona o ochraně přírody převzala Správa KRNP od 1. ledna 1994 péči o lesy na území parku a ochranného pásma. Části tří lesních závodů, začleněných předtím do státního podniku Lesy ČR, byly sloučeny se Správou KRNP do jednoho celku. Dva roky po sloučení se pracovníci ústředí Správy KRNP, porůznu úřadující v provizorních objektech nebo na bývalém lesním závodě, nastěhovali do nové budovy v Dobrovského ulici ve Vrchlabí. Ředitelem rozšířené Správy se stal Oldřich Lábek, do té doby působící na Lesním závodě Horní Maršov. Jeho působení ve funkci ukončila tragická dopravní nehoda koncem roku 1999. V roce 2000 převzal vedení Správy Jiří Novák, vystřídaný v roce 2008 Janem Hřebačkou; oba jsou též lesníci.

Sjednocení lesnických a ochrannářských činností nebylo jen organizační změnou, ale především zásadním obratem od odděleného prosazování různorodých ochrannářských a lesnických cílů, které v minulosti mnohdy nabývalo konfrontačního charakteru, ke spo-

lečné péči o horskou přírodu. Myšlenková východiska lesního hospodářství se od technicistního pohledu na les jako zdroj dřeva přesunula k pojetí lesa jako ekosystému. S podporou Nadace FACE začala rekonstrukce monokulturních porostů na lesy s pestřejším zastoupením dřevin a pozornost lesníků se obrátila k přirozené druhové skladbě lesa. Vedle podpory buku a náročného znovurozšířování jedle se počítá i s druhy dřevin, které byly do roku 1989 jako tzv. neproduktivní často naopak potlačovány (např. bříza a jeřáb), ale mají nezastupitelnou úlohu v životním cyklu lesa. Obnova lesů byla podpořena snížením stavů jelení zvěře. Těžkou mechanizací nahradila lehčí, k lesní půdě šetrnější zařízení. Byly vymezeny botanické lokality, které vyžadují zvláště opatrné zacházení při obnovných zásazích nebo těžbě. Zavrženy byly holoseče, dává se přednost náročnějšímu výběrnému způsobu hospodaření, které napomůže převedení monotónních stejnověkých a tmavých porostů na věkově i prostorově rozrůzněné světlejší lesy s přirozenou obnovou. Po odeznění imisní zátěže se obnovila schopnost přirozené obnovy lesů, které se tam, kde není nutné zavádět další druhy dřevin, dává přednost před umělým zalesňováním. Výsadby s několika tisíci sazenic na hektar nahradily až statisíce jedinců na hektar z přirozené obnovy. V porostech se poněkud určité podíl dřeva na zetlení. Všechny kroky jsou prováděny na základě výsledků vědeckého výzkumu, publikovaného v mnoha odborných pojednáních. Správa KRNP získala v roce 2009 certifikát FSC, dokládající ekologické hospodaření v lesích.

Naučná stezka na Černoorském rašeliništi
(foto Kamila Antošová)

To kromě potvrzení správnosti nastoupené cesty definitivně z krkonošských lesů vyloučilo chemické zásahy. Po odeznění imisní kalamity, způsobené především sloučeninami síry, je nyní pozornost věnována zvýšeným depozicím dusíku, jehož zdrojem je především doprava a lokální topení.

Na činnost Nadace FACE a další dlouholeté úsilí řady lesníků navázal projekt Stabilizace významných lesních ekosystémů. Projekt realizovaný v letech 2010–13 a rozloze více než 6 800 ha po celém území KRNAP nákladem více než 88 milionů korun sleduje cíl věkového a druhového rozrůznění stejnověkých smrkových kultur, zakládaných od 80. let na imisních holinách. Zároveň se obnovuje vodní režim kdysi vlhkých, ale od 19. století vysoušených porostů, a udržují podmínky pro populaci tetřívka obecného.

Stejně jako péče o les, i péče o nelesní ekosystémy doznala velkých změn. Ochrannářská praxe je průběžně vyvíjena podle výsledků vědeckého výzkumu. Přestože vývoj lidského poznání je kontinuální, můžeme v něm nalézt i jisté mezníky – na přelomu tisíciletí to byly v Krkonoších zejména následující publikace:

Nadace FACE jako součást kontroly obnovování porostů nechala nafotografovat krkonošské lesy z helikoptéry. Na snímku z roku 1995 je jihozápadní úbočí Čertovy hory (foto Karel Hník)

Sadba smrků na manipulační ploše u Dívčích lávek, 1997

Sazenice smrku, tzv. plug, vypěstovaná v Nizozemí, vysazená do již neodtěženého odumřelého lesa (1997) (oba snímky Karel Hník)

Kolektiv autorů podrobně popsal fenomén krkonošské arкто-alpínské tundry. Jevy a děje v 1. zóně KRNAP tak byly zařazeny do širšího kontextu geografického, klimatologického, geologického, geomorfologického, pedomorfologického, zoologického, botanického atd. včetně problematiky kleče (Lenka Soukupová, Milena Kociánová, Jan Jeník a Josef Sekyra, eds., 1995. *Arctic-alpine Tundra in the Krkonoše, in Sudetes. Opera Corcontica* 32). — Přehled krkonošských luk v celistvosti i detailu z hlediska fytoocenologického a vegetačního (František Krahulec, Jan Štursa, Sylvie Pecháčková, Emilie Balátová-Tuláčková, Martina Fabšičová, Denisa Blažková 1996. *Louky Krkonoš. Rostlinná společenstva a jejich dynamika. Opera Corcontica* 32) — Lavinový katastr – komplexní údaje o lavinách z let 1961–1998 (Valerian Spusta a Milena Kociánová, *Opera Corcontica* 35), později doplněný o nová data.

Zatímco v lesích se nikdy nepřestalo hospodařit, i když podle dobových a posléze opuštěných kritérií, hodnotná společenstva krkonošských luk byla po sametové revoluci ohrožena praktickým koncem horského zemědělství. Měla na to vliv jednak privatizace nemovitostí, když státní podniky byly povinny převést zemědělskou půdu Pozemkovému fondu ČR, jednak ukončení možnosti pokutovat neprovedení senoseče (zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, řádné obhospodařování půdy nevyžaduje). Louky ponechané ladem po roce 1989 nyní již sdílejí osud luk spontánně zarostlých nebo zalesněných v období po 2. světové válce. Týká se to především okrajů horských vsí nebo zapadlejších enkláv, zamokřených, strmých nebo mechanizaci nepřístupných pozemků. Další, později zanedbávané pozemky k tomuto stavu směřují, a to přesto, že možnost sankcí byla vystřídána daleko příznivější dotační politikou. V nižších polohách se po transformaci nebo rozdělení družstev a privatizaci majetku státních statků a majetkových restitucích rozeběhlo ve větším měřítku soukromé hospodaření, dotované v rámci resortu zemědělství. V montánním stupni Správa KRNAP provádí aktivní management nejhodnotnějších luk a dlouhodobě organizuje především pastvu ve spolupráci s chovateli dobytka, poněkud více ovcí, v menší míře krav, koní či koz. Příkladem je skupina enkláv od Lahrových po Klínové Boudy a zaniklá ves Sklenářovice, jejíž údolí bylo v roce 1995 prohlášeno přírodní památkou. Pastva probíhá i ve vesnické památkové zóně Modrý Důl, v památkové zóně Velké Toppeltovy Boudy byly louky očištěny od náletu dřevin. Každoročně probíhají

Jan Hřebačka, v roce 2000 vedoucí provozu a koordinátor projektu FACE, vypráví redaktoru časopisu Krkonoše Jiřímu Dvořákovi o zkušenostech s plastovými individuálními ochranami pro listnaté dřeviny. V různé době a pro různé druhy dřevin byla používána řada individuálních ochran, např. klece z tvrdého pletiva (foto Karel Hník)

Podsadby listnatých stromů ve zmlazujícím smrkovém lese (foto Kamila Antošová)

Jan Hřebačka, ministr životního prostředí Martin Bursík a prof. Josef Fanta diskutují v ukázkovém dílu lesa nad Dolním Dvorem patnáct let po zahájení o výsledcích projektu FACE (2007, foto Kamila Antošová)

Přirozené zmlazení buku dnes dosahuje v některých lokalitách až řádu statisíců jedinců na hektar. Období, kdy imisemi a škůdci oslabené stromy téměř neprodukovaly semena, je zapomenuto (foto Kamila Antošová)

Buky tvořící spodní etáž starého smrkového porostu (foto Kamila Antošová)

Oldřich Lábek řídil Správu KRNAP v letech 1994–1999
(foto Karel Hník)

různorodé zásahy – vyřezávání dřevin, kosení, vláčení, u vzácných druhů práce až na úrovni jednotlivých rostlin – na desítkách menších lokalit. Tyto náročné aktivity jsou hrazeny z Programu péče o krajinu, programu Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny a dalších veřejných fondů. Správa KRNAP z prostředků Programu péče o krajinu přispívá na údržbu luk majitelům či nájemcům luk menších výměř. Mezi příjemci těchto dotací je množství majitelů rekreačních objektů, kteří jinak nehospodaří. Nevýhodou pouhého sklizení sena je ochuzování půdy, nadějí je renesance malých chovů hospodářských zvířat alespoň u části trvale obydlených bud.

Nad horní hranicí lesa nebyly pastva ani senaření zcela zaniklé nejpozději v roce 1945 obnoveny. Správa KRNAP zde řešila jiný vážný problém: vztah bylinných společenstev, glaciálních půdních forem a novodobě založených porostů kleče. Projekt vysokohorského zalesňování klečí byl v roce 1990 zastaven a v následujících dvou desetiletích proběhlo několik vědeckých hodnocení vlivu těchto výsadeb na prostředí arko-alpínské tundry. Po mnohdy emotivních diskusích a praktických zkouškách byla v roce 2010 realizována první etapa redukce výsadeb kleče na Labské louce – plošně největší managementový zásah v této oblasti od založení parku. Kondici tundrových společenstev nejvíce ohrožuje turistický ruch. Nedílnou součástí péče o ně jsou proto rekonstrukce a údržba turistických cest. První na řadě byla zcela zničená cesta z Růžové hory na Sněžku

Jiří Novák, ředitel Správy KRNAP v letech 2000–2007
(foto Karel Hník)

v roce 1995. Od té doby byly postupně rekonstruovány téměř všechny úseky hlavních turistických cest, pokud možno tradičními technologiemi štětováním. Z některých cest musel být odvezen štěrk z bazických hornin, který negativně ovlivňoval okolní rostlinná společenstva, a nahrazen vhodnějším materiálem. Nešlo jen o tělesa cest, vyčištěno muselo být i okolí, do něhož se množství cizorodého materiálu během let odplavilo.

Opuštěné, kdysi pasené a hnojené louky, pozemky pod chalupami a boudami a cesty vysypané vápencem či melafyrem mají jedno společné: jsou to ohniska šíření invazivních a expanzivních rostlin. Nejpalčivější a nejznámější je patálie se šťovíkem alpským, zavlečeným přistěhovalci z Rakouska před pěti stoletími. Šťovík dokázal obsadit celé hektary neobhospodařovaných luk a pozemků, do nichž ústily odpadní vody. Byla to jediná bylina, proti které byl od 90. let masivně nasazován herbicid. Některé plochy byly úspěšně asanovány a byla na nich obnovena luční společenstva, šťovík byl radikálně potlačen na okrajích turistických cest a podél vodotečí, ale vzhledem k jeho úžasné rozmnožovací schopnosti a zásobě semen v půdě tento boj bude ještě dlouho trvat a neobejde se bez spolupráce se zemědělci a majiteli pozemků. Chemicky hubeny byly v menší míře ještě bolševník velkolepý a lupina mnoholistá a křídlatky. Potenciální hrozbou je šíření kolotočnicku ozdobného a v ochranném pásmu se vyskytuje netýkavka žláznatá. Podél cest až do subalpínského

Exkurze po předání certifikátu FSC Správě KRNP 1. července 2009. Vedoucí lesní správy Zdeněk Čermák podává výklad Martinu Bursíkovi, Janu Hřebečkově a tehdejšímu ministru životního prostředí Ladislavu Mikovi (foto Kamila Antošová)

Lesnická pochůzka ve středních Krkonoších, 1996. Uprostřed naslouchá Oldřich Lábek, mluví Jiří Novák (foto Karel Hník)

Přehrážky na více než stoletém melioračním systému mají obnovit původní vodní režim vlhkých lesů (foto Kamila Antošová)

Jedno z mála dlouhodobě fungujících hospodářství tradičního typu na horách – horská farma Sosna na Vlašských Boudách, (1998, foto Karel Hník)

Malé stádo skotského náhorního skotu pomáhalo Správě KRNP udržovat v kondici louky na Rýchorách. Toto plemeno v současnosti chovají hospodáři na Janově Hoře nebo na Sagasserových Boudách (2000, foto Karel Hník)

pásma vystoupil pcháč rolní, místy se expanzivně rozšiřuje starček (ty jsou úspěšně kontrolovány mechanickým hubením). Do lesnické praxe v Krkonoších zasáhla jediná zavlečená invazivní dřevina, olše zelená. Na dlouholetou kontrolu biologických invazí navazuje rozsáhlý projekt likvidace invazivních a expanzivních rostlin, jehož realizace je prozatím oddálen administrativní náročností – zasaženy jsou pozemky tisíců vlastníků.

Hodně energie se věnuje také opačnému problému: záchraně vzácných druhů, které z Krkonoš ustupují. Správa KRNP provozuje genofondovou zahradu, kde pěstuje rostliny ex situ jako zálohu; nověji byly pořízeny sbírky semen, uchovávané za nízkých teplot. Vedle promyšleného managementu lokalit ohrožených druhů tedy zůstává zachována možnost obnovování, resp. posilování původních populací výsadbou či výsevem. Záchraný chov tetřeva hlušce na Rýchorách byl po neúspěšném vysazování jedinců dovezených ze zahraničí ukončen; pro tento druh již nejsou v Krkonoších vhodné podmínky.

Po privatizaci, restitucích a následných prodejkách majetků po roce 1990 se změnila povaha požadavků na výstavbu. Místo velkých hráčů z oblasti socialistických organizací (ROH, ČSTV, Interhotel Krkonoše) a podniků budujících rekreační zařízení zaujal mnohem početnější zástup menších investorů, v součtu daleko náročnější na využití prostředí – nestavějí se jednotlivé obří projekty hotelového typu, ale desítky a stovky penzionů a hotelů. Většími investory jsou pak developerské

společnosti, projektující módní typ rekreačního bydlení – apartmánové domy. Stovky bytů (kromě souboru staveb na Horních Mísečkách, kde zcela selhaly regulační mechanismy územního plánování) byly postaveny za konjunktury před rokem 2008 v ochranném pásmu, především v intravilánech velkých středisek. Jejich vliv na místní komunitu a architekturu je až devastující, porovnatelný snad jen s nekonečnou zástavbou středomořského pobřeží. V poslední době pozorujeme také konsolidaci lyžařského byznysu, tedy fúze jednotlivých společností a vznik nových velkých hráčů. Základy všech skiareálů byly vybudovány už v předchozích desetiletích. Do roku 2000 byly výrazně modernizovány a v dalším desetiletí rozšiřovány a propojovány. Aktuálně diskutovaným problémem je vliv večerního osvětlení sjezdovek na okolní krajinu a vliv odběru vody pro umělé zasněžování na vodní toky. Plak na rozvoj infrastruktury pro sjezdové lyžování řešila v roce 2008 zvláštní expertní skupina. V závěrečné zprávě konstatovala, že na území KRNP je možné pouze doplňovat stávající skiareály, a to zásadně mimo 2. a 3. zónu. Záměry rozvoje sjezdového lyžování podléhají hodnocení SEA/EIA (zákon č. 100/2001 Sb., o hodnocení vlivu na životní prostředí) a hodnocení vlivu na lokality Natura 2000 (§ 45h a 45i zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ú. z.).

Soustava Natura 2000 je vůbec silným nástrojem při posuzování i drobných záměrů na individuální výstavbu. Území KRNP a ochranného pásma se *nařízením vlády č. 600/1994 Sb., kterým se vymezuje Ptačí oblast Krkonoše*, a *nařízením vlády č. 132/2005 Sb., kterým*

Vyhlička u Pančavského vodopádu nejenže zlepšuje výhled, ale zřetelně brání veřejnosti opouštět značenou cestu. Dole v Labském dole už zarůstající holina pod svážnicí Lavina (2011, foto Kamila Antošová)

Rekonstruovaná cesta na Obřím hřebeni (2010, foto Kamila Antošová)

Cesta k Harrachovým kamenům je poměrně úzká a dlážděná žulovými kameny. Nahradila širší šterkovou cestu (2011, foto Kamila Antošová)

Odchovna tetřevů u boudy Sokolka na Rýchorách. Výběhy po rekonstrukci měly snížit predaci chovaných tetřevů kunami (1991, foto Karel Hník)

Dlouholetý chovatel tetřevů Gustav Hofmann s jedním ze svěřenců v roce 1993 (foto Karel Hník)

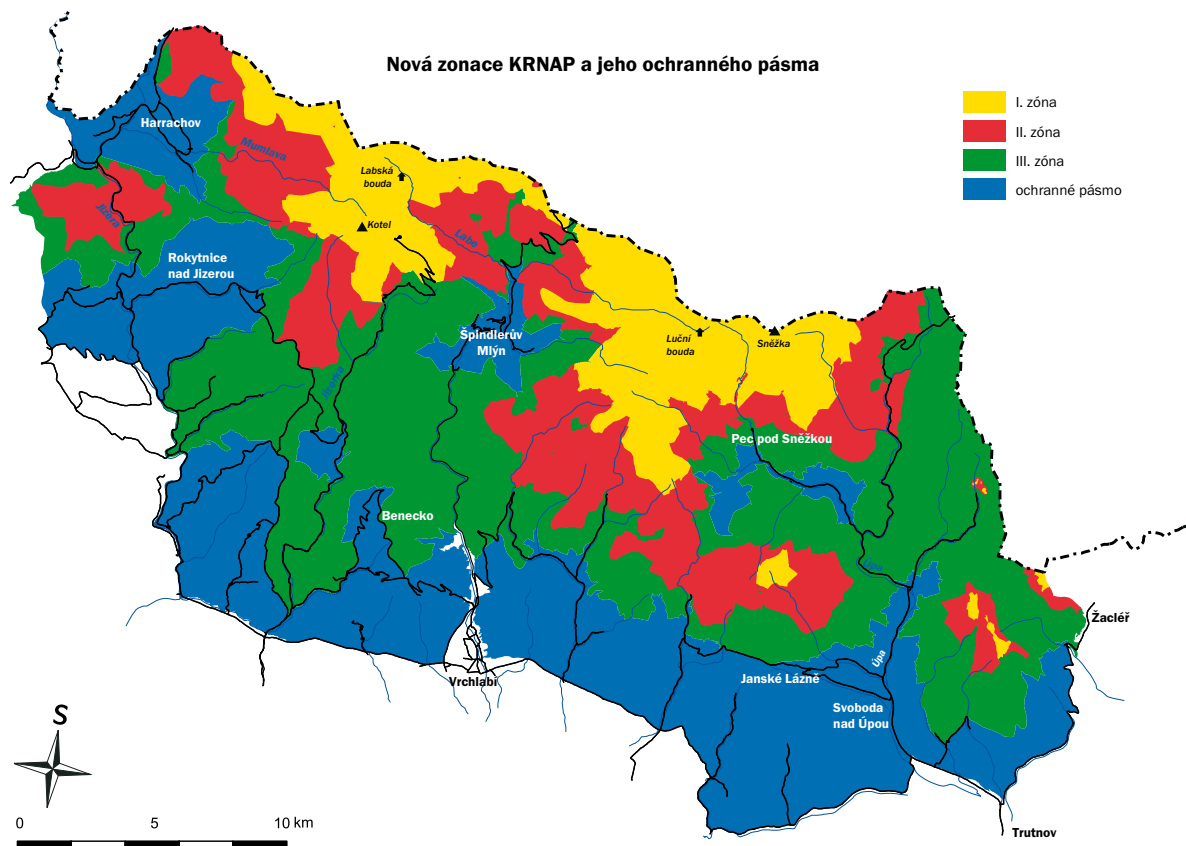
se stanoví národní seznam evropsky významných lokalit, stalo nedílnou součástí evropské sítě chráněných území. V téže době vznikl praktický podklad pro činnost nejen Správy KRNAP, ale i místní samosprávy, projektantů či architektů je Vyhodnocení krajinného rázu území Krkonošského národního parku a jeho ochranného pásma (Brychtová a Krause 2005).

Předcházení problémům je lepší než jejich řešení. Správa KRNAP proto dlouhodobě pokračuje ve výchovných, vzdělávacích a osvětových aktivitách. Stále provozuje síť Krkonošských muzeí – ve Vrchlabí v budově kláštera, v Jilemnici na zámku a v panském pivovaru a v Pasekách nad Jizerou na faře. Malé Muzeum Vápenka v Horních Albeřicích, otevřené v roce 2012, pro Správu projektoval, postavil a provozuje Veselý výlet Horní Maršov. Informační centra působí ve Vrchlabí, v Harrachově, Špindlerově Mlýně a Peci pod Sněžkou. Sezonně provozovaná terénní střediska – první bylo na Dívčích lávkách od roku 1994 a postupně jich bylo až dvanáct – jsou však od roku 2009 z finančních důvodů v útlumu. Z téhož důvodu bylo zrušeno informační středisko v Rokytnici nad Jizerou a nakonec i Krkonošské středisko ekologické výchovy Rýchorská bouda. Po víc než třiceti letech provozování jedná Správa KRNAP o předání jilemnického muzea zpět městu. Vzdělávací aktivity jsou posílány ve Vrchlabí, kde malou stanici mladých ochránců přírody, zaniklou při požáru v roce 2008, nahradí v roce 2013 dokončované velkoryse pojaté Krkonošské centrum environmentálního vzdělávání.

Financování provozu Správy KRNAP se za posledních dvacet výrazně proměnilo. Prostředky z příspěvku zřizovatele a z vlastní hospodářské činnosti tvoří jen část rozpočtu. Vzhledem k úsporám ve veřejných

rozpočtech poklesl počet pracovníků Správy méně než dvě třetiny (v roce 2013 250 zaměstnanců). Náročné aktivity, jako jsou např. velké investiční akce, nebo víceleté vědecké projekty Správa financuje z různých evropských a národních programů a fondů, menší akce i z krajských grantových programů. Kromě již jmenovaných připomeňme alespoň již dokončenou rekonstrukci klášterní zahrady, připravovanou přestavbu a novou expozici Krkonošského muzea ve Vrchlabí, v roce 2010 dokončenou expozici lyžování Krkonošského muzea v panském pivovaru v Jilemnici (dotace norských fondů; ve spolupráci s městem Jilemnice) a v roce 2013 se rozbíhající projekt LIFE+, zaměřený na podporu trvale udržitelné péče na lokalitách soustavy Natura 2000. Z přeshraniční spolupráce můžeme uvést např. úspěšný muzejní projekt Via fabrilis čili Cesta řemeslných tradic nebo spolupráci v oblasti geografických informačních systémů v programu Inspire. Kontakty s KPN jsou posilovány dlouhodobým projektem Společné vzdělávání pracovníků KRNAP a KPN se stážími, které umožňují poznat ty aspekty práce na druhé straně hor, na které se nedostane při každodenní péči o svěřená území.

Náš popis každodenní práce pro ochranu území nemůže být zdaleka výstižný, skutečnost je mnohem pestřejší a zájemci ji mohou podrobně poznat z periodik a publikací, jejichž výběr připojujeme. Přehled půlstoletí Krkonošského národního parku zakončíme výhledem do budoucnosti: V roce 2013 vstoupí v platnost dlouho připravovaná a s místními komunitami projednávaná, ministerstvem životního prostředí již schválená nová zonace, lépe odpovídající stavu prostředí, které se Správa KRNAP snaží uchránit a zlepšit.

Nová zonace schválená v roce 2012 lépe zohledňuje potřebu ochránit dochované části přírody. Nově vymezená 1. zóna je rozšířena o dosavadní druhou, srov. s mapou č. 3, a přibližně odpovídá někdejšími rezervacím. Přírodní památky zde pro přehlednost již neuvádíme, v roce 2013 je jejich stav totožný se stavem na mapě č. 3.

(mapa Jana Kalenská, 2013)

Instalace srubu terénní služby k Dívčím lávkám v říjnu 1994. V létě srub měl sloužit pro podávání informací, v zimě jako zázemí pro uživatele běžecké stopy Buď fit! Okolo jsou panely s naučnými texty, vpravo vypreparované kořánky smrkového pařezu (foto Karel Hník)

Mezinárodní brigáda mládeže, červen 1995. Účastníci obnovují odvodnění Weberovy cesty mezi Luční boudou a Kozími hřbety (foto Karel Hník)

Obnova a zřizování trdlišť pro obojživelníky ohrožované civilizací se zároveň hodí pro názornou práci v ekologické výchově (foto Kamila Antošová)

Děti a mládež na brigádách v KRNAP rychle zjistí, jak pracně je udržení přírodního bohatství. Na fotografii vyhrabávají stařinu v 1.-2. zóně, na xerothermu v areálu albeřických lomů (foto Kamila Antošová)

Zoolog Jan Vaněk přednáší dětem u Rýchorské boudy (1996, foto Karel Hník)

Z projektu Bezpečné Krkonoše – člen Horské služby Krkonoše učí pracovníky Správy KRNAP práci s lavinovými sondami (foto Kamila Antošová)

Pro bezpečnost, pohodlí a poučení návštěvníků jsou v terénu rozmístěny stovky zařízení (2009, foto Kamila Antošová)

Sad starých ovocných odrůd v klášterní zahradě ve Vrchlabí, 2010 (foto Kamila Antošová)

Vybrané široké, málo svažité cesty, vzniklé pro potřeby masové turistiky, mohou se svými asistenty využít i imobilní občané. Správa KRNAP dlouhodobě pracuje na projektu Krkonoše bez bariér. Na snímku z července 2009 doprovází Michal Skalka výpravu hendikepovaných k prameni Labe (foto Kamila Antošová)

Terénní školení pracovníků KRNAP a KPN, botanická zastávka v Malé Sněžné jámě, červen 2012 (foto Kamila Antošová)

Oddělení Správy KRNAP ve Vrchlabí byla dlouho rozmístěna na zámku, v muzejní budově a ve dvou provizorních dřevěných barácích. Po sloučení s lesními závody bylo vystavěno nové ústředí (dokončeno 1996, foto Kamila Antošová)

Do území KRNAP a KPN, resp. biosférické rezervace Krkonoše/Karkonosze, a také významné evropské lokality a ptačí oblasti Krkonoše soustavy Natura 2000, patří vedle relativně divočejších partií subalpínského a alpínského vegetačního pásma také mozaika luk a pastvin v lesích montánního stupně. Snímek Benecka s Kotle v pozadí byl pořízen v roce 2008 (foto Kamila Antošová)

Etapový dojezd Závodu míru k Vrbatově boudě, květen 1995. Hromadné sportovní akce byly z hřebenů postupně vymístěny

Účastníci exkurze mezinárodní konference IUCN Národní parky – imise a lidé ještě v červnu 1990 v Labském dole viděli, že se holosečný způsob likvidace následků imisní kalamity nevyhnul ani státní přírodní rezervaci (foto Karel Hník, stejně jako snímek nahoře)

Cesta za pravidelným měřením sněhových podmínek v Schustlerově zahrádce v Labském dole. Na snímku z roku 2006 strážce Petr Hartman a šéfredaktor časopisu K+JH Radovan Vlček doprovázejí Petru Šťastnou, která v měření převzala štafetu od Jana Štursy (foto Kamila Antošová)

Hraniční tabule nad Vysokou plání, v pozadí Kotel (foto Kamila Antošová)

Podzimní pohled zpod bývalých Jestřábích Bud do Kotelních jam, nejstaršího chráněného území v Krkonoších (foto Kamila Antošová)

Literatura

Krkonoše. Jizerské hory 2002–2012. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku. ISSN 1214-9381.
Krkonoše: Měsíčník o přírodě a lidech 1968–2002. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku. ISSN 0323-0694.

Krkonošský národní park. Zprávy 1964–1968. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku.

Opera Corcontica = Krkonošské práce 1965–2012. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku. ISSN 0139-925X.

Ročenka Správy Krkonošského národního parku 1978–1984, 1992–2013. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku.

Informační zpravodaj Správy Krkonošského národního parku 1977–1992. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku.

Fanta, Josef et al. 1969. *Příroda Krkonošského národního parku.* 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství. 221 s.

Flousek, Jiří, ed. et al. 2007. *Krkonoše: příroda, historie, život.* 1. vyd. Praha: Baset. 863 s., 1 CD s rejstříky a bibliografií. ISBN 978-80-7340-104-7.

Jeník, Jan 1961. *Alpínská vegetace Krkonoš, Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku: Teorie anemoro-graphických systémů.* 1. vyd. Praha: ČSAV. 409 s.

Klika, Jaromír, ed. 1948. *Příroda v Krkonoších: Přírodovědecký průvodce.* 1. vyd. Praha: Česká grafická unie. 245 s.

Klimeš, Pavel 2007. *Krajina Krkonoš v proměně století = Riesengebirgslandschaft in hundertjähriger Wandlung.* 1. vyd. Horní Maršov: Veselý výlet pro Správu Krkonošského národního parku. 304 s. ISBN 978-80-902093-1-2.

Lokvenc, Theodor 1978. *Toulky krkonošskou minulostí.* 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 267 s.

Sýkora, Bohuslav et al. 1983. *Krkonošský národní park.* 1. vyd. Praha: Správa Krkonošského národního parku ve Státním zemědělském nakladatelství. 276 s.

Šourek, Josef 1970. *Květena Krkonoš: český a polský Krkonošský národní park.* 1. vyd. Praha: Academia. 451 s.

Štursa, Jan, ed. 1977. *Člověk a horská příroda ve XX. století: sborník referátů z vědecké konference pořádané Správou Krkonošského národního parku a její vědeckou radou.* Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku. 75 s.

Štursa, Jan a Dvořák, Jiří 2009. *Atlas krkonošských rostlin.* 1. vyd. České Budějovice: Karmášek. 329 s. ISBN 978-80-87101-06-3.

Vaněk, Jan, Flousek, Jiří a Materna, Jan 2011. *Atlas krkonošské fauny.* 1. vyd. České Budějovice: Karmášek. 384 s. ISBN 978-80-87101-31-5.

Některé servery provozované Správou KRNAP

www.krnep.cz – základní web KRNAP

krkonose.krnep.cz – stránky časopisu Krkonoše – Jizerské hory. Obsahují všestranně prohledávatelné rejstříky článků od roku 1963 a texty od roku 2003

knihovna.krnep.cz – on-line katalog knihovny Krkonošského muzea ve vrchlabí

opera.krnep.cz – obsahuje mj. všechna vydání sborníku Opera Corcontica ve formátu pdf

mapy.krnep.cz – mapový server

architektura.krnep.cz – elektronická podoba příručky Typická architektura Krkonoš a Jizerských hor

fotoarchiv.krnep.cz – databáze digitálních fotografií

invazky.krnep.cz – informace o invazivních rostlinách v KRNAP a boji s nimi

slovník.krnep.cz – pětijazyčný ekologický slovník

Velké krkonošské kauzy

Jan Štursa

V roce 2013 uplynulo již půl století od okamžiku, co byl náš první národní park zřízen. Půl století se do tváře našich nejvyšších hor zaznamenávaly nejrůznější události, radostné i strastiplné. Počáteční hledání té správné cesty, po které by se měl národní park ubírat, vystřídal smutné a neradostné období, kdy povrch Krkonoš neúprosně zasypávaly jedovaté imise, odumíraly lesy, z hor mizeli různí živočichové a nepřidal tomu ani obrovský boom rekreace a cestovního ruchu pod tehdy módním sloganem „hory patří pracujícím“. Pak na náměstích pod horami zazvonily klíče a začalo hledání lepší cesty, jak naše nejvyšší hory ozdravit a jak jim znovu zajistit budoucnost. Nebylo to vůbec jednoduché, a tak se do kroniky národního parku zapisovaly další a další bouřlivé události, které hýbaly celou společností. Byla by škoda, aby je postupně zavál čas a přehlušily je osudy nových generací správců, obyvatel či uživatelů našich stále krásných hor. Vždyť historie, je-li uchována, je i nenahraditelným trezorem zkušeností po budoucnost. Především proto vznikl záměr připomenout na velkých událostech uplynulých desetiletí, jaké okolnosti a jací lidé ovlivňovali novodobou historii Krkonošského národního parku.

Vlhkomilnou orchidej prstnatec májový nalezneme běžně na krkonošských mokřadech, v podhůří již na ni narazíme vzácněji (foto Kamila Antošová)

01

Modrý důl

vítězství odborných argumentů, nebo ekonomické reality?

Masiv Studniční hory, třetího nejvyššího vrcholu Krkonoš, přitahoval od pradávna lidskou pozornost. Již před staletími se na jeho východním úpatí rozvíjelo nejznámější krkonošské středověké kutiště v Obřím dole, svahy Studniční hory prosluly tajemnou Čertovou a Krakonošovou zahrádkou, kam vedly prospektorské cesty krkonošských laborantů a později i krkonošských badatelů, jižní svahy osídlili již koncem 17. století krkonošští boudaři a na loukách obou enkláv Modrého dolu pásli dobytek a sklízeli seno. Na jižních svazích Studniční hory dlouho do léta září bělostný povrch největšího krkonošského firnoviště – Mapy republiky, roklí Lavinového potoka v Úpské jámě vedla v minulém století trasa velmi populární a prestižní lyžařské události – Májového závodu (později známého jako Závod osvobození). Prostě, je to hora se vším všudy, a tak není divu, že se ji lidé různých zájmů a profesí mnohokrát pokoušeli pokořit. Vydobýt z jejího lůna nerostné bohatství, pochopit, v čem spočívá příčina přírodního bohatství krkonošských zahrádek – nebo využít sněhových podmínek na jejích svazích k turistickému či sportovnímu vyžití.

Vybájený skiareál

V roce 1966 předložili představitelé Ústředního výboru Československého svazu tělesné výchovy (ÚV ČSTV) záměr vybudovat na jižních svazích Studniční hory, spadajících do Modrého a Obřího dolu, lyžařský sjezdový areál s veškerou vybaveností tak, aby dosahoval tehdejších parametrů pro pořádání mezinárodních závodů. Vycházeli přitom z předpokladu, že velké převýšení (rozpětí 900 až 1 554 m n. m.) a značný sklon svahů Studniční hory se projeví i v potřebné výšce a dlouhodobém trvání sněhové pokrývky. Utvrzovala je v tom velká sněhová a firnová pole, která na svazích Studniční hory místy setrvávají až do počátku léta, a snad i osobní zkušenosti navrhovatelů záměru. Ostatně, na polské straně Krkonoš byly již v té době (a dodnes jsou) velmi

Navrhované sjezdovky a lanové propojení Modrého dolu s vrcholem Studniční hory. K realizaci projektu nedošlo, naštěstí pro tento unikátní ostrov krkonošské tundry (foto Jan Štursa)

populární bizarní sjezdy některými žlaby v karových stěnách Malého Stawu a v Úpské jámě se až do 60. let 20. století realizoval vždy na začátku května velmi populární Májový závod.

Ve smyslu investiční studie z července 1966 mělo být v uvažovaném areálu Studniční hory, Modrého a Obřího dolu vybudováno několik závodních, sportovních a turistických sjezdovek, sedačkový výtah z Modrého dolu na Studniční horu, další na Luční horu, ve výhledu pak ubytovna a horský hotel v Modrém dole, lyžařský stadion s tribunou v Obřím dole. Tehdejší Směrný územní plán Pece pod Sněžkou dokonce situoval do těchto prostorů skokanský stadion, horský hotel v Obřím dole a ubytovací kapacity (50 lůžek) na horních stanicích lanovek na Luční a Studniční hoře. Předpokládaný investiční náklad realizace těchto plánů ÚV ČSTV představoval částku téměř 35 milionů Kčs, což na tehdejší ekonomické poměry vůbec nebylo málo.

Navrhovatelé tohoto „velkolepého“ záměru však naprosto ignorovali skutečnost, že vše se má odehrát na území státní přírodní rezervace s přísným ochranným statutem (tehdejší SPR Obří důl a Východokrkonoská státní přírodní rezervace), natož aby respektovali extrémní klimatické podmínky, které ve vrcholové části krkonošské tundry panují (lavinové nebezpečí, rychlé změny teplot, větru a viditelnosti, prostorová i časová variabilita sněhové pokrývky). Z dlouhodobých sněhových pozorování, historických zpráv a z rozložení lesních porostů, tak typického pro lavinové dráhy a žlaby, je zřejmé, jak časté a ničivé jsou sněhové laviny v závěru Modrého dolu. Destrukční účinky těch největších jsou viditelné dokonce i na protějším svahu Širokého hřbetu. Varováním pro lehkomyšlné lyžaře by měl být i kříž při zimní cestě bezlesou enklávou Studničních Bud, připomínající lavinu, která se sesula z Lavinového svahu dne 20. února 1952 a pohřbila pod sebou zkušeného lyžaře Štěpána Šilhavého. O nebezpečnosti zimního traverzování horní části

Pod vedením prof. Bohuslava Sýkory, člena a pozdějšího předsedy Vědecké rady Správy KRNAP, se v terénu mnohokrát diskutovalo o metodice několikaletého monitoringu přírodních podmínek masivu Studniční hory (zleva F. Kolín, Z. Rozsypalová, B. Sýkora, V. Spusta, ?, ?, E. Hadač, O. Štětka, M. Klapka, Z. Říha, ?, V. Veselý; foto Jan Štursa)

Modrého dolu vědí své pracovníci Horské služby Krkonoše, kteří pravidelně oblast Modrého dolu na dlouhé zimní měsíce uzavírají, resp. nedoporučují tudy vést lyžařské túry. Vždyť v odtrhové zóně sněhových lavin se i při průměrných zimních sněhových podmínkách v místě známého sněhového pole Mapa republiky kumuluje přes 15 m vysoká sněhová návěj!

Studie postrádala solidní dlouhodobé vyhodnocení právě těchto klimatických a sněhových poměrů, což již od počátku vyvolalo velké diskuse a následně tvrdý střet zájmů mezi představiteli ochrany přírody a funkcionáři z ÚV ČSTV. Ti druzí si nejspíše opravdu představovali, že mají jen pro sebe „obří hory“ (jeden z mnoha výkladů původu německého názvu Riesengebirge), a ze všech sil se snažili v komorních Krkonoších realizovat kde co. A tak se rozpoutal jeden z největších sporů tehdy ještě mladé historie Krkonošského národního parku. Klima k jeho objektivnímu řešení v té době však vůbec nebylo příznivě nakloněno ochraně krajiny a přírody Krkonoš. Přesto

Vrcholové části svahů Studniční hory se vyznačují silným větrným prouděním, které neustále mění charakter sněhové pokrývky. Bizarní tvary sněhových čeřin jsou sice potěšením pro fotografa, pro lyžaře však představují značné nebezpečí úrazu (foto Jiří Havel)

se po mnoha jednáních, a zejména díky osobní statečnosti některých představitelů vědecké rady Správy KRNAP (prof. Bohuslav Sýkora, prof. Emil Hadač, ing. Josef Fanta), podařilo v tehdejších politických kruzích prosadit, že v území bude nezbytné nejprve zajistit podrobný několikaletý výzkum. Ten měl poskytnout potřebné údaje k řešení vzniklého sporu a umožnit tak konečné objektivní rozhodnutí. Tehdejší ředitel Správy KRNAP Miroslav Klapka měl štěstí, že se mohl v té době při uplatňování zájmů ochrany přírody Krkonoš opřít o vynikající tým odborníků vědecké rady a mnoha odborných institucí.

Monitoring

V zimních obdobích let 1968 až 1970 probíhal v oblasti jižních svahů Studniční hory podrobný monitoring klimatických podmínek, doplněný zevrubnou analýzou všech geomorfologických a botanických fenoménů, které se zde vyskytují. Denně se tam

Průměrný počet dnů zimního období	Průměrný počet nebezpečných dnů	Průměrný počet dnů bezpečných pro lyžařské využití		
		nehodných	vhodných	velmi vhodných
151 100 %	96 64 %	40 26 %	15 10 %	0 0 %

Pozoruhodná růstová forma smrku ztepilého (*Picea excelsa*) – tzv. smrková kleč. Vyskytuje se z celých Krkonoš pouze na extrémně větrných svazích Studniční hory a Sněžky (foto Jan Štursa)

za jakéhokoli počasí vydávali strážci KRNAP, aby na dvanácti stálých pozorovacích bodech zaznamenávali veškeré meteorologické charakteristiky, výšku a kvalitu sněhové pokrývky, ale i bezpečnostní parametry – viditelnost, lavinové nebezpečí, sjízdnost svahu a další. Po čtyřech letech se tak podařilo shromáždit před 22 tisíc údajů, jejichž komplexní rozbor přinesl velmi zásadní poznatky pro další rozhodování. Z tabulky je zřejmé, jaké podmínky ve vztahu k možnému lyžařskému využití na jižních svazích Studniční hory panují.

Jen pouhých 15 dnů průměrného zimního období umožňovalo v polohách nad 1 300 m n. m. v prostoru jižních svahů Studniční hory regulérní lyžařské využívání. Tak nízký počet dnů je způsoben:

- nedostatečnou výškou, kvalitou a délkou trvání sněhové pokrývky,
- velmi omezenou až špatnou viditelností,
- nepříznivými větrnými podmínkami,
- častým lavinovým nebezpečím v těsné blízkosti Mapy republiky a v závěru Modrého dolu.

Prvosěnka nejmenší (*Primula minima*) patřív mezi botanické skvosty květeny krkonošské tundry (foto Jan Štursa)

Snížení všech těchto rizik by představovalo velmi náročné logistické zabezpečení (například technické zasněžování, lavinové zábrany, odstranění klečových a smrkových porostů, trvalý monitoring hrozby lavinového nebezpečí, bezpečnostní dohled). Spolu s hrubými zásahy při vlastní výstavbě (kácení lesních porostů, úprava povrchu tratí, liniové a doprovodné stavby) by to vedlo k nevratnému poškození nejcennějších částí Krkonošského národního parku, k nežádoucímu zhoršení

hydrologických poměrů a následné půdní erozi (podrobné výsledky byly publikovány ve sborníku *Opera Corcontica* č. 10 v r. 1973).

Několikaleté šetření umožnilo konstatovat, že uvažovaný prostor není vhodný pro intenzivní lyžařské využití, a tak ani vynaložené investice by nejspíše nebyly rentabilní, nehledě na nevratné zásahy do přírody. Dalo se očekávat, že tak pádné argumenty nebude možné jednoduše smést ze stolu a že si stranická autokracie nedovolí riskovat (i v tehdejší době) ztrátu důvěryhodnosti svého rozhodování. A tak následovalo to, co pracovníci Správy KRNAP, přírodovědci i všichni obdivovatelé přírodních krás Krkonoš toužebně očekávali. Od realizace studie ÚV ČSTV bylo oficiálně upuštěno a navíc doporučeno, aby se v další praxi územního plánování rozvoje Krkonoš vždy důsledně vycházelo ze systematického výzkumu a analýzy všech přírodních podmínek dotčených částí Krkonošského národního parku. Takový postup vlastně předznamenal budoucí uplatnění, resp. uzákonění procesu Hodnocení vlivu staveb na životní prostředí (známého pod akronymem EIA – Environmental Impact Assessment).

Ze zákulisí celé kauzy Modrý důl však pronikaly i zprávy, že realizovaný výzkum a uplatnění jeho výsledků bylo sice velkým vítězstvím ochrany přírody v Krkonoších, avšak nebyť tehdy značného nedostatku peněz, které potřebovali autoři projektu k jeho realizaci, nejspíše by se nevyvíjela situace pro Modrý důl tak růžově. Kdo ví, co se v kuloárech stranických orgánů tehdy odehrálo? Možná, že to přece jen byl strach z laviny, nikoli sněhové, ale laviny názorů a argumentů. Bohužel se v následující historii Krkonošského národního parku opakovaně ukázalo, že ani tato kauza nebyla dostatečným poučením pro předkladatele nejružnějších megalomanských projektů.

Správa KRNP v monitoringu Modrého dolu dlhodobě pokračuje. Na snímku z roku 2012 Miroslav Válek proměřuje přístrojem GPS velikost a výšku sněhového pole zvaného Mapa republiky (foto Kamila Antošová)

02

Rok 1968 v Krkonoších

Okupace pralesa na hřebetu Rýchor

Události z roku 1968 jsou v nejrůznějších souvislostech mnohokrát zachyceny a hodnoceny. Také v pohraničních Krkonoších byly srpnové dny, zejména dění v Trutnově, podrobně vylíčeny a mohlo by se proto zdát nošením dříví do lesa se znovu k osudovému srpnu 1968 vracet. Je ovšem méně známo, že došlo i k okupačnímu aktu přímo na území Krkonošského národního parku a to v jeho nejvýchodnější části, na hřebenu Rýchor. Srpnové události z roku 1968 tak poznamenaly i náš v té době jediný český národní park i osudy pracovníků jeho Správy. Tady je zachycení toho, co předcházelo i následovalo po 21. srpnu 1968 v Krkonošském národním parku a na jeho Správě.

Intercamp

Novopečení správci národního parku potřebovali v prvních letech získat co nejvíce zkušeností, jak pečovat o svěšené přírodní bohatství, a tak se snažili rychle zapojit do evropského dění na poli ochrany přírody. Částečné uvolnění politických poměrů v letech 1967 a 1968 tomu bylo nakloněno a nebyl problém pro začínající pracovníky v ochraně přírody dostat se do zahraničí, konkrétně do západoněmeckého přírodního parku Lüneburger Heide, kde se konal mezinárodní kurz mládeže pro ochranu přírody. Setkání mladých ochránců přírody probíhalo pod záštitou IUCN (Světová unie ochrany přírody) a dalších institucí a mělo v té době známý zkratkový název Intercamp. Pracovníci Správy KRNAP Ing. Václav Veselý a po něm i Ing. Josef Fanta strávili v německém přírodním parku řadu dní a získávali tam cenné informace o tom, jak pečovat o území se statutem národního parku a jak do tohoto úsilí zapojit veřejnost, zejména pak mládež. Již v předchozích letech bylo v komisi IUCN domluveno, že Krkonoše jsou vhodným místem pro uskutečnění II. Československého mezinárodního tábora mládeže pro ochranu přírody (ten první se uskutečnil v roce 1966 na území Slovenského ráje). Oba pracovníci proto v Lüneburger Heide bedlivě sledovali vše, co bude pro uskutečnění Intercampu v Krkonoších podstatné.

Podmanivá atmosféra rýchorského pralesa byla ve vážném ohrožení (foto Ladislav Jirman)

Tábor mládeže

Termín byl stanoven na dny 17. až 31. srpna 1968. Dvě desítky mladých lidí z deseti evropských zemí se nejprve setkaly v Praze, aby za dva dny odcestovaly do Krkonoš, kde měla proběhnout hlavní část ochranářského programu. 20. srpna se účastníci tábora s velkým zájmem seznamovali s přírodní rezervací Dvorský les, s různými aktivitami Správy KRNP a s programem ochranářské stanice na boudě Sokolka, kde byli ubytováni. Večer se rozhořel táborák, kolem něhož se dlouho debatovalo a zpívalo. Pozdě v noci nás v družné zábavě rušil jen hluk letadel, avšak v tu chvíli nikdo z nás netušil, že se již rozpoutal krutý akt vojenské agrese, který tak hluboce zasáhl naši společnost. Teprve ráno na Sokolku dorazil ředitel Správy KRNP Miroslav Klapka a informoval nás, co se stalo. Reakce účastníků tábora, mladých lidí z různých koutů Evropy, byly značně odlišné, ale běh tábora a jeho program přesto probíhal dále.

Vojenské jednotky však nezůstaly 21. srpna jen na příjezdových cestách pod horami. V Maršově stály ruské a polské jednotky, události z Trutnova jsou dobře známy. Průjezd vojenské techniky přes Hoffmannovu boudu do Vrchlabí a středních Krkonoš byl nakrátko znemožněn díky úsilí některých lidí z Černého Dolu, kteří silnici nad Černým Dolem přehradili obrovskými bloky odstřeletého lomového vápence. Zarostlé balvany pod silnicí

dodnes připomínají někdejší aktivní odpor našich lidí a snahu cokoli proti okupaci udělat. Onen smutný srpnový den však dorazila až na hřeben Rýchor malá ruská spojovací jednotka a usídlila se uprostřed rezervace. Jejím posláním bylo zajišťovat rádiové spojení mezi jižní a severní stranou Krkonoš. Ředitel Klapka byl nadměru rozhořčen necitlivým přístupem vojáků k okolní přírodě (terén rozježděný těžkými auty, výkopové práce, kácení stromů v pralesi, který začal sloužit jako zásobárna dřeva na pálení...). Požádal proto ruskou účastnici ochranářského tábora Ljubu Kulešou o zprostředkování překladu a oba se vydali za velícím důstojníkem ruské jednotky. Ten byl krajně rozčilen, co si to ten civil dovoluje, ředitele Klapku rázně vykázal pryč a dlouho se bavil s mladičkou Ruskou. Bohužel, vrátila se s tím, že jí důstojník jasně (!) vyložil, jak se věci v naší zemi mají, přesvědčil ji o existenci kontrarevolučních živlů u nás, o přátelské pomoci armád okolních států Varšavské smlouvy a všechny ty další nesmyslné bláboly, které do nás následující dny, měsíce a roky soudruzi cpali.

Vojenský tábor

Průběh dalších dnů Intercampu se nakonec podařilo naplnit, ne už tak zcela ochranu přírodního bohatství Rýchor. Celých dlouhých dvanáct měsíců tam zmíněná ruská jednotka „hospodařila“ a prováděla

Po stopách okupantů (foto archiv Správy KRNAP)

úklid Dvorského lesa. Vojákům nebylo co závidět, protože tvrdou horskou zimu přečkávali v podstatě v kabinách aut a v improvizovaných přístřešcích (jakýchsi polozemljankách). Byli proto častými hosty na nedaleké Rýchorské boudě, jejíž provozovatelé, manželé Beckovi, s nimi úspěšně směňovali teplo a stravu za motorovou naftu k pohonu dieselaagregátu. Svě o tom ví Zdeněk Říha, tehdejší strážce ochrany přírody na Rýchorách. S devastacím chováním vojáků v rezervaci se nechtěl ředitel Klapka smířit (měl to ostatně v popisu své práce) a ze všech sil se snažil dosáhnout přemístění vojáků a jejich techniky na jiné místo, kde by přírodě tak neškodili. Ani okresní, ani krajsí strážníci pohlaváři ho tehdy nepřesvědčili, aby přítomnost vojáků v chráněném území uznal za potřebnou. Po dlouhých měsících jeho opozice vůči tomuto nesmyslnému aktu se v létě 1969 za účasti českého zmocněnce pro pobyt vojsk a vysokého ruského vojenského pohlavára přímo na hřebenu Rýchor konala pochůzka po poškozených místech. Protokolárně tam byl stvrzen termín odsunu jednotky, včetně odstranění škod v terénu. Tehdy zazněl i mnohokrát citovaný výrok ze strany přítomného ruského oficíra. Když se mu totiž ředitel Klapka marně snažil vysvětlit, že odumřelé

První ředitel Správy KRNAP Miroslav Klapka při setkání s dobrovolnými strážci v r. 1969 na Rýchorách (v pozadí Otokar Štětka, náčelník Horské služby Krkonoše), (foto archiv Správy KRNAP)

stromy jsou součástí pralesa a do rezervace patří, tento mu namítl, že i oni mají hodně rezervací, že je viděl, ale nikde že nebyl v lese takový nepořádek jako tady... Jak by asi příroda Rýchor dopadla, kdyby osobní boj ředitele Klapky nebyl nakonec korunován úspěchem? Byla to výhra pro Rýchory a Krkonošský národní park, avšak tvrdě vykoupená tím, co následovalo během následujících personálních čistek pod hlavičkou normalizačního procesu.

Normalizace

Pokud je mi známo, odsun okupačních jednotek se v té době podařil jen tady v Krkonoších a pak ještě v jižních Čechách, kde nedaleko Krumlova byla umístěná v oblasti SPR Vyšenské kopce rovněž hrubá vojenská technika. V obou případech však po odsunu vojska následovala perzekuce hlavních aktérů odsunu. Ředitel Miroslav Klapka byl ze své funkce odvolán tehdejším zřizovatelem Správy KRNAP – Východočeským KNV. Soudruzi mu nemohli zapomenout, že se vstupem okupačních vojsk nesouhlasil a ještě dosáhl jejich odchodu. Propouštěcí dekret byl koncipován ve stylu „ztratil jste důvěru, kterou do Vás vklá-

Dílo se zdařilo navzdory plíživé kontrarevoluci (foto archiv Správy KRNP)

dala socialistická vlast“. Byla to velká škoda, neboť Mirek Klapka se zhostil role prvního ředitele prvního českého národního parku více než na jedničku. U lidí byl oblíben pro své přímé, čestné a kamarádské chování, nehrál si na vševěda a opíral se o zdravý selský rozum a o odborné názory spolupracovníků. Traduje se o něm, jak šokoval upjatou společnost na tehdejší ministerstvu kultury (ministerstvo životního prostředí vzniklo až v roce 1990), když na jakési jednání s ministrem přijel v kožených kraťasech s loveckým nožem po boku. V tehdejší nadšení pro osobnosti dubčerkovského vedení byl často spontánně osloven i neznámými lidmi, neboť se velmi podobal Čestmíru Císařovi, který jako předseda České národní rady patřil ke klíčovým osobnostem Pražského jara. Na konci výše zmíněného II. čs. Intercampu se velmi neformálně loučil se zahraničními mladými ochránci uspořádáním táboráku, kde připravil vynikající živáňskou pečení.

Miroslav Klapka se v září 1970 vrátil zpět ke své původní profesi předáka na dole v Radvanicích, na Krkonoše však nezanevřel a s řadou svých někdejších kolegů se dodnes stýká. Nedávno oslavil

80. narozeniny a bylo pro mě velmi příjemné se s ním setkat a zavzpomínat na společně prožitá počáteční léta na Správě Krkonošského národního parku, včetně okupace Rýchorského pralesa. Tehdejší události na Rýchorách připomíná několik trsů každoročně kvetoucích narcisů, které si tam během svého ročního pobytu některý z vojáků vysadil (těžko říci, zda z citových či kulinárních důvodů), a pak dvě nápadné řady vrbových keřů z přirozeného náletu, které i po letech lemují od aut vyježděné koleje na vřesovišti před pralesem. Kdo z pravidelných čtenářů časopisu Krkonoše má schované ročníky 1968 a 1969, najde tam řadu skrytých narážek na tehdejší události, včetně vynikajících ilustrací kreslíře Vladimíra Renčina, trefně dokumentujících absurdní atmosféru normalizačních let. Obsahově dobře koncipovaný časopis vedl v té době na Správě KRNP Jirka Sehnal, který byl rovněž z politických důvodů v roce 1970 z funkce šéfredaktora propuštěn. To už Miroslava Klapku v roli ředitele nahradil soudruhy dosazený a prověřený kovaný komunista Václav Veselý (nikoli ing. Václav Veselý, vedoucí oddělení ochrany přírody) a tři roky realizoval normalizační éru v činnosti Správy KRNP.

Motocyklová olympiáda

Trauma (nejen) krkonošských ochranářů

Psal se rok 1972 a Správa KRNAP měla za sebou devět let činnosti a rozmanitou přehlídku úspěchů i neúspěchů při ochraně přírody našeho prvního národního parku. K těm prvním patřila například fungující síť profesionálních a dobrovolných strážců KRNAP, zřízení vědecké rady, vydávání stále populárnějšího časopisu Krkonoše, zahájení kabelizace a likvidace povrchových elektrovodů k horským boudám, převzetí a zahájení rekonstrukce Krkonošského muzea, úspěšné završení kauzy Modrý důl a stovky nesmírně důležitých každodenních kontaktů s obyvateli a různými uživateli Krkonoš. Neúspěšná však byla snaha odvrátit některé megalomanské projekty typu hotelu Horizont v Peci, výstavbu polské boudy na vrcholu Sněžky, nové Labské boudy či uspořádání Mezinárodní motocyklové šestidenní v Krkonoších v roce 1972. Tady jsou fakta, souvislosti a dopady této traumatizující události.

Hory jako sportoviště

Naše nejvyšší horstvo se řadí nejen mezi top území České republiky po stránce jedinečných přírodních a krajinných hodnot, ale tytéž parametry z nich činí i lákavý prostor k soupeření s přírodou, jejími živly a nástrahami. Již od konce 19. století se z Krkonoš stala uznávaná turistická a později i sportovní destinace a od úpatí až po vrcholky těchto evropských středohor se člověk snažil uspět v duelu s drsnou horskou přírodou. Provozování nejrůznějších lyžařských aktivit, letní a zimní turistické přechody hor či snaha pokořit vrcholky Krkonoš různými dobovými technickými prostředky měly stále častěji konfliktní podobu a od roku 1963 byly i v rozporu s právním statutem národního parku.

Nejinak tomu bylo se sportovními cíli – například vyjet na kolech, motocyklech či v autech až na vrchol Sněžky. Obtížný krkonošský terén lákal proto i pořadatele motocyklové „olympiády“, která se pod názvem Mezinárodní šestidenní motocyklová soutěž (dále jen Šestidenní) uskutečňuje s přestávkami již od roku 1913 na různých místech světa. Čeští organizátoři měli za sebou již úspěšnou premiéru z roku 1957, kdy se v Krkonoších tato populární soutěž odehrála poprvé. Podruhé se tak stalo v roce 1963; to ještě mladičká

Horské svahy daly závodníkům i jejich strojům pořádně zabrat (foto Miroslav Hladík)

Správa KRNAP neměla dostatek sil přesvědčit příslušné partnery, že takové aktivity jsou v rozporu se statutem národního parku. Přes velký odpor se tehdy Šestidenní uskutečnila.

Když se v předstihu organizátoři Šestidenní obrátili na Správu KRNAP a příslušné další orgány s návrhem uspořádat 47. ročník opět v Krkonoších, vyvolalo to velkou nevoli ochranářů a maraton složitých jednání všech zúčastněných aktérů – od nejvyšších vládních a stranických kruhů až po lidi úplně dole, kteří měli oprávněné obavy... Na jedné straně tehdy byla již po ruce hodně podrobná dokumentace, co se v krkonošském terénu a na přírodě během předchozích dvou ročníků Šestidenní odehrálo, na druhé straně byla silná argumentace ze strany reprezentace našich průmyslových výrobců, jak významný ekonomický a společenský dopad se pro nás nabízí v případě úspěchu československého týmu. Bohužel v té době, jakož i mnohokrát poté, doplatil Krkonošský národní park na velmi široké

a bohužel vágní (a politicky zneužitelné) definování hlavních směrů územního rozvoje oblasti Krkonoš, kde se uváděly tyto čtyři hlavní funkce: (1) přírodovědná, (2) rekreační, (3) vodohospodářská a (4) ekonomická. Při projednávání pak pohříchu záleželo na tom, jak kdo a v jakém pořadí tyto čtyři funkce dokázal upřednostnit, případně demagogicky prosadit ten či onen záměr pod pláštíkem celospolečenských priorit.

Motocyklová aréna

V takové atmosféře tehdy rychle ubíhal čas a s ním se vytrácela i šance na klidné a pragmatické řešení kauzy Šestidenní. A tak se jednoho dne na stole tehdejšího ředitele Správy KRNAP Václava Veselého objevil spis z ministerstva kultury (pod gesci MK tehdy ochrana přírody spadala), kterým byla organizátorům Šestidenní 1972 udělena výjimka ze zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, v podobě povolení uspořádat

Síla motocyklů a motivace závodníků daly naopak zabrat terénu Krkonošského národního parku (foto Miroslav Hladík)

tuto soutěž na území národního parku. Vedle řady různých podmínek, které se tvářily, že pozici ochrany přírody podporují, se tam objevila jedna vskutku významná, totiž že tato soutěž je poslední motocyklovou soutěží, konanou na území Krkonošského národního parku. Ze zákulisí tehdy prosáky neoficiální informace, že při rozhodování v této nelehké kauze panovaly velké obavy ze strany vládních a politických orgánů, že zamítnutí žádosti organizátorů bude ze strany „západu“ považováno za jasný symptom „železné opony“.

Skončily diskuse a nastal krušný kolotoč pro ochránáře i organizátory, jak vše v krátké době zvládnout. Schválení vybraných tras orgány ochrany přírody a ministerstva kultury, tak aby nezasahovaly do území státních přírodních rezervací, podrobná dokumentace stavu tras, jejich protokolární předání pořadatelům závodu (a po soutěži následné převzetí), zajištění zvýšeného dozoru pracovníky ochrany přírody (i z jiných správ chráněných území), uplatnění požadavků na odstranění všech vzniklých škod atd.

Přišel podzim 1972 a ve dnech 11. až 16. září brázdily bezmála čtyři stovky závodníků z 18 států krkonošské cesty. Borci bojovali s nepřízní počasí, náročným horským terénem a technickým stavem motocyklů. Klobouk dolů před sportovními výkony všech a především našeho týmu. Ten byl ve 47. ročníku neobyčejně úspěšný, a to jak v předvedení svých schopností, tak schopností konstruktérů našich motocyklových výrobků. Takhle nějak se odvíjely informace všech sdělovacích prostředků a naše společnost byla dobře naladěna. Ne však krkonošští ochranáři, neboť záhy bylo zřejmé, jak velké škody na cestách Šestidenní způsobila.

Tady je stručná rekapitulace: celková délka tratí všech etap byla více než 1 500 km, některé úseky se projížděly i opakovaně. Některé trasy vedly vysoko do horských poloh národního parku (Dvoračky, Mísečky, Zadní Rennerovky, Černá hora, Růžová hora). Turistické cesty, stezky a nebezpečné pěšiny nebyly rozhodně konstruované na takovou provozní zátěž a na jejich stavu to bylo po skončení soutěže zřetelně znát. Silné poškození se projevovalo na celkem 25 km horských cest. Přes počáteční sliby bylo poškození odstraněno jen na zlomku míst, takže eroze učinila do jara příštího roku z cest nepoužitelná zabahněná nebo kamenitá koryta. Některá místa byla navíc nepřístupná pro mechanizaci cestářů Správy KRNP, a tak se opravy vlekly po dlouhé měsíce až roky. Po celý týden byly Krkonoše od šesté ranní do pozdního večera vystaveny enormnímu hluku z motorů motocyklů, jejichž počet zvyšovalo denně i velké množství „divokých jezdců“ z doprovodných týmů i z řad návštěvníků. Uspořádání takové prestižní soutěže totiž de facto legalizovalo v očích milovníků silných strojů pohyb po území národního parku. Vedle škod na prostředí, vysoké hlukové zátěže a emisí z výfukových plynů byla především silně poškozena výchovná práce Správy KRNP. Těžko bylo možné vysvětlovat běžným návštěvníkům Krkonoš, že jsou pokutováni za drobné přestupky, když na druhé straně bylo možné území národního parku takto beztrestně ničit ve velkém a organizovaně.

Redakce časopisu Krkonoše obdržela později mnoho dopisů, jejichž autoři uspořádání Šestidenní v národním parku bez výjimky odsuzovali, aniž by přehlíželi či snižovali výkony soutěžících týmů a případné propagační či komerční aspekty. „Proč ne, ale dokazujeme toto mimo národní park, kde se jistě dá nalézt dostatek prostoru pro předvedení špičkové kvality jezdců a konstruktérů závodních strojů...“ hodnotili mnozí. V jednom z dopisů se pisatel vyjádřil: „... Zablácené boty na čistém ubrusu... Kdo z nás by to doma snesl? Přesto sneseme desítky řvoucích motocyklů na stezkách chráněného, udržovaného Krkonošského národního parku. ... Přece v naší republice umíme najít všemu užitečnému správné místo!...“

Striktní podmínka ministerstva kultury, že se již nikdy nebude podobná akce pořádat v národním parku, byla už v závěru této Šestidenní zpochybňována, když zněla slova „Na shledanou opět v Krkonoších za tři roky na jubilejním 50. ročníku!“ Naštěstí se tak nestalo a Šestidenní se v roce 1975 jela na ostrově Man ve Velké Británii. Avšak v letech 1987 a 1995 burácely motory na severním úpatí Krkonoš, tentokrát v okolí Jelení Hory,

Kola motocyklů někde uhoblovala hrb mezi vyjetými kolejemí na cestě, jinde vytvořila koryta jako základ pro rychle nastupující vodní erozi (foto Jan Štursa)

a řada úseků vedla i po území Karkonoskiego Parku Narodowego. Také v sousední CHKO Jizerské hory prohráli ochranáři boj s pořadatelem 77. ročníku Šestidení, která se konala v roce 2002 v Jablonci nad Nisou a vedla i do chráněných částí Jizerských hor.

Usměrňování hromadných akcí

V závěru minulého století se opakovaně přes Krkonoše přehnal v té době velmi populární cyklistický Závod míru, jehož jedna etapa končila až u Vrbatovy boudy na Krkonoši. Opět to přineslo nepřiměřenou zátěž území KRNAP, tentokrát bohužel i s organizační spoluúčastí Správy KRNAP. Poněkud lepší atmosféru k jednání přinesl až nový zákon o ochraně přírody

a krajiny platný od roku 1992. V něm je uzákoněna pasáž o organizování tzv. hromadných akcí na území národních parků („Na území národního parku je zakázáno zejména ... pořádat a organizovat hromadné sportovní, turistické a jiné veřejné akce mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody“). Přejme krkonošské přírodě, aby Správa KRNAP byla při udělování výjimek ve smyslu citované zákonné normy vždy velmi pevná v kramflecích, co se týče posuzování kladů a záporů příslušných novodobých outdoorových aktivit. Aby již nikdy ochranáři nemuseli svá rozhodnutí posuzovat pod ideologickým tlakem, jaký jsme zažili koncem minulého století, kdy sama Správa byla spolupořadatelem každoročního putování dětí a mládeže v pionýrských šátcích a svazkových košilích na vrchol Sněžky.

04

Výstupy pionýrů a mládeže na Sněžku

Krkonošský syndrom z let normalizace

Většina význačných horstev a jejich nejvyšších vrcholů je odpradáвна pro člověka výzvou, aby se – hnán nejrůznější motivací – pokusil zdolat jejich majestát. Výstupy v Himálaji, Alpách, Tatrách či ve středoevropských Krkonoších byly dlouhodobě nejen cílem horolezců, turistů, vědců, literátů či malířů, ale i duchovních či politických činovníků. K těm posledním se v roce 1913 přidal i Vladimír Iljič Lenin svým výstupem na tatranské Rysy a nechtě tak odstartoval éru pozdějšího využití či spíše zneužití hor k propagaci různých ideologií. Pro něj to byl totiž úplně normální turistický výlet člověka, který trávil nucený exil na polské straně Tater, avšak v roce 1957 z toho vznikla tradice Mezinárodního výstupu mládeže na Rysy. Zřejmě po jejím vzoru byla založena i tradice oslav srazů odpůrců fašismu v Krkonoších. Ty se odehrávaly v letech 1922 až 1932 na různých místech krkonošských hřebenů. Motivace jejich účastníků byla v době nástupu Hitlera k moci zcela na místě a nepochybně vyjadřovala vysokou morálku a statečnost jejich účastníků. O několik desetiletí později tomu již bylo zcela jinak.

Hlavně kolektivně

Byl deštivý a mlhavý červnový víkend v roce 1973, když Správa Krkonošského národního parku poprvé zorganizovala Výstup pionýrů a mládeže na Sněžku. Cílem této akce, na které participovaly Krajský dům pionýrů a mládeže v Hradci Králové a OV KSČ v Trutnově, bylo „...seznámit děti s bohatou historií dělnického hnutí v Krkonoších, zejména s mezinárodními proletářskými srazy, které se zde konaly v letech 1922–1932. Zároveň ukázat dětem krásy a přírodní bohatství Krkonošského národního parku a seznámit je s nutností ochrany přírody této naší největší rekreační oblasti...“ Potud úryvek z článku, kterým časopis *Krkonoše* (č. 4/1973) zahájil dlouhou sérii informací, jež se téměř jako přes kopírák objevovaly od různých autorů v následujících dlouhých 17 letech. Až do roku 1989 se od Špindlerovy boudy, z Pomezních Bud, z Karpacze a dalších

Sročení účastníků výstupu u Památníku dělnických srazů na Pomezních Boudách před politickými projevy a zdravicemi. Po jejich odrecitování se k vrcholu Sněžky rozpochovala dlouhá karavana účastníků, kteří si příliš nepřipouštěli, jak dlouho se bude povrch hory z takové zátěže vzpamatovávat (foto Jan Štursa)

míst pod horami vydávaly k vrcholu Sněžky stovky pionýrů, svazáků, desítky průvodců z řad Správy KRNAP, HS Krkonoše či Pohraniční stráže, a to za bedlivého ideologického dohledu politických funkcionářů různého kalibru. Od místních a okresních stupínků KSČ a SSM až po nejvyšší představitele ÚV KSČ. To bylo slávy, příprav a peněz, které bylo nutno vynaložit k tomu, aby se tato „událost roku“ zdařila! Jen Krakonoš to s nadhledem bojkotoval a účastníky bez ohledu na politické smýšlení nejčastěji obdařil pravou krkonošskou slotou. Pak mládež za větru, mlhy, deště, často i sněhu, obdařena památečným odznakem, šlapala v doprovodu svých průvodců od Obří boudy či z Pomezních Bud za vidinou šálku čaje, pokud dorazí na vrchol Sněžky.

Pro většinu mladých lidí představovala Sněžka jistě výraznou motivaci – vystoupat po svých na vrchol, prožít přitom i nezbytnou legraci a zároveň se od správců národního parku ještě leccos zajímavého dozvědět. Většina ročníků se odehrávala po oba víkendové dny a sobotní večer pak byl naplněn dalším programem, povětšinou poutavým. Samozřejmě nemohla scházet setkání s pamětníky, kteří byli přímými účastníky předválečných událostí. V pozdějších ročnících pak Správa KRNAP organizovala i doprovodné ochranné programy, kdy stovky dětských rukou pomáhaly správcům parku s likvidací odpadků, s úklidem klesu na pasekách či úpravou horských cest a jejich okolí.

V letech uzavírky hřebenové cesty trpěl nadměrným provozem chodník Travers (foto Jan Štursa)

Bylo nutno vždy nějak přetrpět politickou alegorií kolem každého výstupu – záplavu pionýrských šátek, svazáckých košil a nažehlených uniforem, zpěv Internacionály, rudé prapory a kytice karafiátů a zejména proslovy či zdravice našich a zahraničních stranických a mládežnických lídrů, pronášených před betonovým pomníkem na Pomezních Boudách. Jejich obsah se neměnil, jenom řečníci se střídali. Nikdy nescházela okresní a krajská garnitura a mezi jmény z kruhů nejvyšších byl i Biřák, Jakeš, Mohorita a další. Zpočátku česko-polské složení účastníků výstupů se rozrostlo o německé a sovětské delegace a časem přijížděli i delegáti z hodně vzdálených destinací – z Kuby, Vietnamu, Kambodže, Koreje... Hosté promluvili a pak se někteří ujali role zahradníků, to když se každoročně měl zasadit nový stromek do jeřábového sadu kolem Památníku. Při jedné z návštěv Vasila Biřáka došlo i k hodně komické situaci. Když se

Odpočinek těch, kteří doputovali na vrchol, se často odehrával v těsné blízkosti kriticky ohrožených druhů krkonošské flóry – rozrazilu chodobkovitého, biky klasnaté či endemické pampelišky krkonošské (foto Jan Štursa)

všemocný tajemník ÚV KSČ opřel poprvé do rýče, zůstala mu v ruce jen zlomená násada. Bylo těžké udržet vážnou tvář, když jsme pozorovali, jak funkcionářův doprovod zmateně pobíhá kolem a řeší vzniklý trapas. Jiná humorná situace vznikla před XI. ročníkem výstupu. Správa KRNAP měla tehdy připravit pro účastníky brožurku, která by přiblížila historii předválečných dělnických srazů v Krkonoších. Rukopis se již téměř strkal do tiskařského stroje, když doslova za minutu dvanáct objevil František Janalík, šéfredaktor časopisu Krkonoše zodpovědný za příslušné textové korektury, že v textu z pasáže „...na památku protifašistických srazů...“ vypadla jedna slabika a rázem z toho byly profašistické srazy. Kdoví, co by se tehdy dělo, kdyby brožura bez opravy vyšla a dvě tisícovky dětí si ji odnesly domů? Bylo pozoruhodné, jak snadno

se pro každý ročník výstupu našla nějaká oslavná souvislost. Jednou to bylo kulaté výročí VŘSR, jindy příslušný sjezd KSČ, celosvětový festival mládeže, výročí osvobození naší vlasti, výročí Slovenského národního povstání, Mezinárodní rok míru atd. Straničtí kronikáři prostě nesměli nic opomenout, aby přidali na vážnosti každého ročníku.

Organizovaný sešlap

V absurdní atmosféře ideologie, kterou naše společnost prožívala v 70. a 80. letech minulého století, byly projevy při výstupech jen kapkou v moři nesmyslných frází, kterými jsme byli dennodenně obklopeni. Avšak rozporuplnost oněch 17. ročníků výstupů spočívala i jinde. Akce se odehrávaly v přísně chráněné

části Krkonošského národního parku a sama Správa KRNAP, pověřená jeho ochranou, byla organizátorem či spoluorganizátorem těchto událostí. Každoročně se v průběhu několika málo hodin vydávaly nejméně dvě tisícovky lidí po cestě na vrchol Sněžky, který pak připomínal lidské mraveniště namísto státní přírodní rezervace (tato kategorie chráněného území byla zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, nahrazena 1. zónou NP, pozn. red.). Ne všichni hosté šlapali na vrchol po svých, a tak mezi Slezskou boudou a vrcholem Sněžky byla pořádná tlačenička aut s politickými činovníky. Taková zátěž byla beze všech pochyb škodlivá, neúnosná, takže Správy obou krkonošských národních parků jednaly vskutku schizofrenicky. Mnoho na tom nemělo ani doprovodné ochranné akce, které byly součástí programů jednotlivých výstupů. Na jedné straně jsme se snažili ubránit Sněžku před nežádoucí výstavbou a přestavbou vrcholových objektů, abychom na druhé straně sami ke škodám v masivu Sněžky podporou výstupů přispívali. Několikrát si extrémně špatné počasí dokonce vynutilo změnu obvyklé trasy z Pomezních Bud přes Svorovou horu k vrcholu a mládež pak putovala po Traversu, nebezpečně tyčované cestě po úbočí Sněžky. Její poškození bylo zřetelné po dlouhá léta. Na Traversu se podepsalo i období výjimečného stavu v sousedním Polsku – hraniční cesta byla v letech 1981–84 uzavřena a k vrcholu Sněžky se od Pomezních Bud chodilo jen tímto chodníkem.

Na druhém pólu

Přišel rok 1990 a s ním společenské a politické změny, které se promítly i do osudů Krkonoš. Výstupy na Sněžku v režii Správy KRNAP skončily (byť je mnozí extrémně levicově smýšlející občané tvrději opakují). Památník dělnických srazů na základě žádosti obce Malá Úpa vyřadilo Ministerstvo kultury ČR ze seznamu evidovaných kulturních památek. V odůvodnění stálo, že byl na seznam v předchozím období zapsán výlučně z politických důvodů, aniž by jeho umělecký či historický význam dosahoval mimořádné úrovně. Betonový monument byl zlikvidován v polovině listopadu 1994.

Paradoxně teprve po roce 1990 bylo možné veřejně připomenout i jiná setkání, která se v době komunistické totality konspirovativně odehrávala na krkonošské československo-polské hranici. V 70. letech 20. století byl zřízen tzv. malý pohraniční styk a na cestě Československo-polského přátelství došlo opakovaně k setkání českých a polských odpůrců a kritiků komunistické ideologie. Havel, Kubišová, Šabata, Petřivý, Michnik, Kuroň, Mytiňski a další představitelé politického disentu si na krkonošské hranici v roli obyčejných turistů předávali své zkušenosti. I vysoko v Krkonoších tehdy byli bedlivě sledováni a neobešlo se to bez represí ze strany StB. Nabízí se podobnost těchto setkání na československo-polské hranici z předválečných a předrevolučních let 20. století, avšak důvod a ideje aktérů těchto dvou generací setkání byly diametrálně odlišné.

Pak přišel 17. březen 1990 a u Špindlerovy boudy došlo k historickému setkání politiků Václava Havla a Lecha Wałęsy a přiblížila se představa volně přístupné, tzv. zelené hranice. V září téhož roku opět zažily Pomezní Boudy politické shromáždění, ale s jinými lidmi, jinou atmosférou a naprosto jinými představami o budoucnosti obou našich národů. Za přítomnosti Jiřího Dienstbiera, Jiřího Rumla, maloupské disidentky Dády Fajtlové a polských přátel prezident republiky Václav Havel osobně odstranil řetěz na hraniční závoře a symbolicky hranici otevřel.

Jak uzavřít náš výlet do nedávné historie krkonošských hřebenů? Snad přáním, aby unikátní příroda Sněžky nebyla do budoucna neúnosně zatěžována dalšími hromadnými akcemi (ať již povolenými či „černými“), jejichž organizátoři a účastníci spatřují v existenci nejvyššího vrcholu česko-polského pomezí nutkavou výzvu tam doputovat, dolézt, vyjet a zanechat svůj otisk. Je úplně jedno, zda motivací je účast na Svatovavřínecké pouti, těhotenském pochodu na Sněžku, pouť za východem slunce, pohodlná jízda lanovkou nebo jen poctivý výšlap na nejvyšší horu Krkonoš. Hranice únosnosti její přírody jsou dlouhodobě překračovány, což může být do budoucna pro majestátní Sněžku smrtelným nebezpečím.

Labská a Luční bouda

Novodobé osudy bud na krkonošských hřebenech

Informace o těchto dvou hřebenových boudách byly již mnohokrát publikovány, a to z nejrůznějších historických, turistických či ochranných pohledů. V rušné diskusi, která se v současné době vede nad jejich budoucností, přesto může být užitečné nové srovnání toho, co obě boudy zažily, v kontextu ochranné reality – obě totiž stojí v nejpřísněji chráněné I. zóně Krkonošského národního parku.

Historie a současnost

Luční bouda (1 400 m n. m.) vznikla na počátku 17. století a její poloha na Slezské stezce, která přes východokrkonoskou náhorní planinu spojovala Čechy a Slezsko, předurčovala velký význam této zpočátku letní pastevecké boudy. Během éry budního hospodářství postupně narůstala její důležitost i velikost a již začátkem 18. století patřila mezi největší hřebenové boudy v Krkonoších. V roce 1914 byla se sto pokoji jednoznačně největší krkonošskou boudou, u níž převažovalo turistické využívání, byť se na okolních pozemcích hospodařilo až do poloviny 20. století. Poslání boudy se během válečných let rozšířilo i o vojensko-strategické využívání. Bouda na začátku 2. světové války vyhořela, následně byla přestavěna a uvnitř zrekonstruována do dnešní podoby (ubytovací kapacita pro 150 osob v pokojích a vícelůžkových ubytovnách).

Labská bouda (1 320 m n. m.) je téměř o dvě staletí mladší (1830) a od počátku sloužila ponejvíce jako přístřeší pro turisty, kteří putovali po hřebenech západních Krkonoš. Necelý kilometr na severozápad odtud vedla již od středověku Česká zemská stezka, u které se nachází pramen Labe, patřící společně s vrcholem Sněžky mezi dlouhodobě nejnavštěvovanější místa Krkonoš. Poloha Labské boudy v blízkosti monumentálních Labských jam, atraktivního Labského a Pančavského vodopádu a pramene Labe je turisticky výhodná. Funkční využívání Labské boudy je však ve srovnání s Luční boudou výrazně chudší, přestože ani její historie není skoupá na významné události. Stará Labská vyhořela v roce 1965 a nový objekt je v provozu od r. 1975 (ubytovací kapacita 100–120 osob).

Na obou boudách jsou v zimním období terénní stanice Horské služby Krkonoše a v bezprostředním okolí probíhá velmi důležitý a dlouhodobý meteorologický monitoring klimatu hřebenů Krkonoš.

Výstavbě nové Labské boudy předcházely obrovské přesuny zeminy, které nevratně poznamenaly přírodu v okolí Labských jam (foto Jan Štursa)

Proměny a důsledky

Jakékoli změny původně malých horských bud zanechávají v krajině a přírodě hor dlouhodobé a výrazné stopy. Počínaje změnou architektury a krajinného rázu, přes výrazné přeměny charakteru okolního přírodního prostředí, přístupové komunikace, doprovodné bodové a liniové stavby, vodní a odpadové hospodářství, až po rozšiřování nabídky turistického či sportovního využití.

Postupný nárůst lůžkové kapacity obou bud vyvolal neúměrně vysokou zátěž hlavních přístupových cest, jejich poškozování a opakované opravy, rozšiřování a zpevňování. Během výstavby nové Labské byla zásobovací cesta tak poničena, že bylo nezbytné ji celkově rekonstruovat. Dlouhé měsíce však na povrchu ležela jen podložní vrstva hrubého štěrku a tisíce turistů volily pohodlnější chůzi horskými loukami v okolí. Tím došlo k jejich dlouhodobému

a zcela zbytečnému poškození. Cesta z Modrého sedla na Luční boudu byla v 70. letech 20. století tak rozbitá, že zásobovací auta začala jezdit okrajem okolních luk. „Přece nemůžeme přivázat na boudu rozbitá vajíčka či jiný křehký materiál,“ argumentovalo vedení boudy. Hřebenové cesty se ve 2. pol. 20. století nevhodně opravovaly s použitím stovek tun vápencového, čedičového či melafyrového kameniva, ze kterého se dlouhodobě vyplavuje vápník a hořčík do okolních přirozeně kyselých půd. Při silných deštích se jemnější štěrk splachoval až desítky metrů do okolní přírody. To nebylo jen plýtvání, ale spláchnutý minerálně bohatý materiál okamžitě začal působit – a stále působí! – jako zdroj nežádoucí eutrofizace (obohacování) okolních horských půd. Vyvolalo to zřetelné změny přirozené flóry (následně i fauny) v okolí cest. Povšimněte si při výstupu k oběma boudám, jak daleko se v okolí cest rozšířily husté porosty starčeků, pcháčů,

Přístupové „dvojcestí“ k Luční boudě bylo v 80. letech 20. století velkým šrámem na hřebenech východních Krkonoš (foto Jan Štursa)

kontryhelů, šťovíků, pryskyřníků a dalších velmi expanzivních plevelných rostlin, např. v úseku mezi Vrbatovou boudou a křížovatkou U Čtyř pánů nebo mezi Výrovkou a kapličkou. Odstraňování příčiny – kamení – i následku – plevelů – je nesmírně složité a finančně náročné.

K oběma boudám tedy vedou již řadu let cesty se zpevněným povrchem. Vznikla tak více než rozporuplná situace. Živici zpevněné cesty relativně nejlépe snesou vysokou zátěž zásobovacích vozidel. Současně nejlépe ochrání podložní vrstvy (bez ohledu na jejich chemismus) před vodní erozí a splachem do terénu. Ale některé živичné směsi mohou kontaminovat okolní prostředí jedovatými polychlorovanými bifenylly (PCB). Během projektování byl proto uplatněn striktní požadavek na použití neškodného druhu asfaltové směsi. Naštěstí! Zpevněný povrch však odstartoval jiný problém – zpřístupnění Luční a Labské boudy cyklistům. Dlouholetý spor mezi ochranáři a vyznaváči horských kol skončil nakonec kompromisem – několikaletou výjimkou z režimu I. zóny KRNAP a monitorováním všech souvislostí, které jsou s vjezdem cyklistů k Luční a Labské boudě spojeny.

Odpady a co s nimi

Boudaři si v dávných dobách s odpady nepřipouštěli velké starosti. Popel vysypávali v okolí boudy, kde vznikaly různé náspy a valy. Použitá voda vytékala přímo nebo přes trativody do okolní louky. Několikanásobný nárůst kapacity bud během éry masové rekreace ve 2. polovině 20. století pak zmnohnásobil nerudovský problém – kam s ním? Kolem bud se začal hromadit páchnoucí odpad. Prostor za Luční boudou proslul směsicí papíru, plastů, popela a zbytků jídel z kuchyně. Po prudším větru okolí boudy vůbec nevypadalo jako státní přírodní rezervace. Několik let se odpadem zavážel nedaleký písniček na okraji Úpského rašeliniště. Kontroly a sankce ze strany Správy KRNAP však správce bud postupně donutily důsledně řešit odpadové hospodářství a odvážet komunální odpad pryč.

Větším problémem však bylo hospodaření s vodou. Vysokému nárůstu její spotřeby již neodpovídalo čištění přes různě kvalitní septiky, a tak se okolí Luční i Labské zvolna měnilo v ráj nejrůznějších plevelů a břehy Labe i Bílého Labe pod boudami měly od jara

Poškození terénu v trase vodovodu pro novou Labskou boudu (foto Jan Štursa)

do podzimu sytě zelenou barvu. Pestrou horskou vegetaci tam totiž vytlačily porosty dusíkomilných šťovíků, kopřiv, rdesna a dalších velmi expanzivních rostlin. Opakované havárie zpočátku jen biologického septiku pod novou Labskou způsobily takové zamoření půdy dusíkatými látkami, že tamní parkovité porosty smrku a kleče během dvou let odumřely. Obdobný osud postihl několik generací sivenů v meandrech Labe na dně Pančavské jámy, několik kilometrů od výpusti odpadních vod. Dlužno dodat, že oba toky dokážou díky dostatečnému průtoku a samočisticí schopnosti zdravě škodlivé látky naředit natolik, že do Špindlerova Mlýna přitéká již voda, která splňuje platné hygienické normy. Vodní a břehové ekosystémy však žádnou právní ochranu nepožívají, a tak nežádoucí dusíkomilné organismy zamořují stále vzdálenější části přírody v bezprostředním okolí obou řek. Nechce se ani domýšlet, co by následovalo, kdyby se nepodařilo při výstavbě nové Labské boudy odhalit omyl stavbařů, kteří během několika dní vykopali příkop pro uložení odpadního potrubí a místo do skalnaté Labské rokle a toku Labe ho nasměrovali přes svahová rašeliniště přímo do Navorské jámy, jednoho z přírodních skvostů západních Krkonoš. Tomu se naštěstí podařilo na poslední chvíli zabránit. Dnes mají obě boudy víceméně funkční biologické čističky odpadních vod. Hydrobiologický výzkum přesto v blízkosti jejich výpustí potvrzuje významné změny zejména v množství i kvalitě vodní mikroflóry. Což je v I. zóně národního parku jistě varující.

Nafta, elektřina, nebo lehké topné oleje?

Přeskočme počátky obou bud, kdy se svítilo velmi úsporným způsobem a veškeré fyzicky náročné úkony musel zastat člověk s využitím zvířat, později i páry. V industriální éře však přišla ke slovu elektrická energie a i boudy vysoko v horách hledaly způsob jejího využití. Nadešlo období dieselagregátů, což znamenalo nebezpečí nejen úniku skladované nafty do okolního prostředí, ale i možnost požáru a zániku boudy (např. Klínové boudy v r. 1970). Boudy byly se světem propojeny telefonním vedením, jehož linie se táhly přes obě náhorní planiny. Postupně vzaly za své, avšak potřeba elektřiny byla s rozmachem obou bud stále akutnější. V závěru 20. století Krkonoše zažily masivní elektrifikaci a realizovala se řada náročných liniových staveb. Hřebenové objekty byly důmyslně propojeny podzemními kabely do různých okruhů a větví a boudy tak získaly stálý (avšak drahý) zdroj energie. Tak byly propojeny boudy na vrcholu Sněžky s Pecí, Luční bouda přes Richtrovy Boudy nebo Labská bouda přes Martinovu boudu s velkými středisky v údolích. Na hřebenech hor se tehdy intenzivně kopalo a příroda se s tím srovnávala jen pomalu. Kladná stránka věci spočívala v postupném odstranění nevzhledných sloupů elektrického vedení. Snaha propojit vše se vším však přinesla i jiné úvahy, například položit kabel z Luční boudy přes Úpské rašeliniště k uvažovaným novostavbám na vrcholu Sněžky. Podařilo se tomu zabránit, protože rizika nevratného poškození tundrové krajiny byla příliš vysoká. V rámci spolupráce mezi institucemi na polské a české straně Krkonoš byl ale protažen kabel od Labské boudy až ke Sněžným jamám a další vede z Pece pod Sněžkou na vrchol Sněžky. Když se už po letech v trase elektrického vedení obnovila vegetace, existuje potenciální nebezpečí, že bude třeba kabel vyměnit, protože jeho životnost a příslušné technické normy to vyžadují. Nebude jednoduché takovému požadavku čelit, byť se jedná o I. zónu národního parku.

Finančně nejnáročnější je bezesporu vytápění horských bud a oba objekty je řeší spalováním lehkých topných olejů. Palivové nádrže představují velké riziko ekologické havárie. Deklarovaná nepropustnost nádrže u Labské boudy se během let ukázala narušitelná a v případě Luční boudy bylo dokonce podezření

Nesprávná trasa výkopu odpadu z biologického septiku nové Labské boudy směřovala přímo do přísně chráněné Navorské jámy. Na omyl se naštěstí přišlo včas a terén se podařilo asanovat (foto Jan Štursa)

z úniku vysloveno, byť nedošlo ke 100% prokázání. Provozovatelé bud i správci národního parku mají proto z takové časované ekologické bomby oprávněně velké obavy.

Ekonomie versus ekologie

Ekologické a ekonomické vztahy horských bud jsou docela složité a není jednoduché se vyznat v tom, co bude následovat, když se změní cokoli ze vstupních parametrů do těchto rovnic o několika neznámých. Pokusím se to přiblížit právě na příkladu nedávných proměn Luční a Labské boudy.

Luční bouda profitovala z toho, že byla dlouhá desetiletí začleněna do systému financování socialistického Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV). Labská bouda ve stejném období byla součástí podniku Krkonošské hotely (později Interhotely Krkonoše). Finanční hospodaření a podpora obou bud tak byly naprosto odlišné. Luční bouda těžila z bezpočtu lyžař-

ských a jiných tréninkových akcí české tělovýchovy, měla dostatečně obsazenou lůžkovou kapacitu, a tak na významné křižovatce turistických cest celoročně prosperovala. Ne tak Labská bouda, jejíž lůžková kapacita a okolní terén nebyly zdaleka tak přitažlivé pro pořádání hromadných akcí. Takže spolu s dalšími hřebenovými boudami byla i Labská bouda na mnohaleté houpačce zisků a ztrát, což se mimo jiné podepsalo i na jejím stavu.

Pak přišel rok 1989 a celospolečenské změny se promítly i do osudů obou objektů. Luční bouda opakovaně měnila majitele a dluhy narůstaly (výjimkou nebylo ani krátké období 1990–93, kdy ji vlastnil Klub českých turistů). Podobně tak Labská bouda. Správa KRNAP tehdy musela trpělivě jednat s novými vlastníky, kteří chtěli vozit zákazníky zahraničních cestovních kanceláří autobusy až k Labské boudě, jíž údajně jinak hrozila ztráta klientely. K dohodě nedošlo, i když Správa KRNAP nabídla kompromisní řešení – příjezd až na parkoviště u Vrbatovy boudy, tam překládku zavazadel a případně méně zdatných turistů na transportní minibus s plynovým či elektrickým pohonem. A to v časné ranních nebo podvečerních hodinách, s ohledem na práva ostatních turistů pobývat v nerušeném prostředí národního parku. Nejspíše z důvodů nákladnosti takového servisu se navržený kompromis neuskutečnil. Strážci parku však byli vícekrát upozorněni, že k nepovoleným jízdám až k Labské boudě došlo. Nechce se ani domýšlet, jaké riziko řidiči autobusů podstupovali při průjezdu poslední zatáčkou v těsné blízkosti hlubokých srázů Navorské jámy! Luční bouda řešila a řeší obdobný problém častým nasazením osobních vozidel a výjimkou není ani doprava vozidly taxislužby z Pece pod Sněžkou. To je ovšem silně kontroverzní řešení.

Ve snaze zvýšit atraktivitu bud přišli majitelé s návrhem zřídit lyžařské vleky do Modrého sedla či k prameni Labe. Nebyla to rozumná kalkulace a s ohledem na statut I. zóny národního parku i těžko právně zdůvodnitelná (u Luční boudy se zkušební provoz dokonce krátce realizoval, ale byl tak neefektivní a problematický, že záhy skončil).

Pak přišla kauza vybudování apartmánových bytů v bočním křídle Luční boudy, koncerty populárních hudebních skupin, záměr vybudování letních sportovišť či provozování tréninkových okruhů pro naši lyžařskou reprezentaci v okolí boudy. Jakkoli jsou

tyto snahy z pohledu majitelů pochopitelné, statut národního parku a zejména jeho nejpřísněji chráněné I. zóny, kde se obě boudy nacházejí, je založen na jiných principech využívání přírodních hodnot Krkonoš a obtížně se dá přizpůsobit ekonomickým pravidlům podnikání. Jaká je tedy budoucnost obou objektů na hřebenech Krkonoš?

Vize

Obě boudy byly opakovaně předmětem konkurzní nabídky, cena stoupala či klesala podle podmínek na českém trhu, zájemci se střídali. O odkoupení bud se ucházela Správa KRNAP po dohodě s ministerstvem životního prostředí, svým zřizovatelem. V případě Luční boudy mělo MŽP zájem tento objekt přebudovat a provozovat jako národní centrum ekologické výchovy. Je asi dobře, že se tento záměr nerealizoval. Nedovedu si představit, jak by se resort životního prostředí vypořádal s nadměrnou složitým udržováním chodu velké hřebenové boudy a přitom se sám nezpronevěřil zásadám ochrany přírody v I. zóně národního parku. Pokud se současným majitelům Luční boudy podaří udržet relativně slušný standard poskytovaných turistických služeb, pak by se nemusela tato historicky cenná stavba budoucnosti obávat. Měla by však plně využít toho, čím je jedinečná – nachází se v pozoruhodné krajině krkonošské arko-alpínské tundry. V 90. letech se Správa KRNAP s tehdejšími majiteli pokoušela toto unikátní prostředí využít pro zlepšení *genia loci* Luční boudy – měla zde vzniknout trvalá atraktivní expozice o vysokohorských a tundrových končinách světa a probíhat populárně-odborné akce pro návštěvníky zaměřené na

unikátní přírodní prostředí na hřebenech východních Krkonoš i v těsné blízkosti boudy. Záměr se z řady důvodů realizovat nepodařilo, ale i tak je nesmírně záslužné, že v interiérech boudy mají dnes návštěvníci možnost na naučných panelech a dobových fotografiích získat představu o jedinečných hodnotách a historických událostech, které jsou s touto částí Krkonoš a s Luční boudou spojeny. Poděkování za to patří pracovníkům Správy KRNAP, Horské služby a galerii Veselý výlet.

Rozhodně je to jedna z cest, jak Luční boudu do budoucna více zviditelnit a odlišit od ostatních krkonošských bud. To by dlouhodobě mělo přinést své plody v podobě jisté polarizace klientely, která bude pohostinnost Luční boudy vyhledávat. Stálí a spokojení návštěvníci jsou zárukou prosperity, ale i zárukou slušného chování na území národního parku.

Labská bouda je oproti kolegyni ve východních Krkonoších výrazně handicapovaná. Některé její provozní problémy jsem přiblížil v tomto příspěvku, další jsou podrobně rozebrány v časopise *Krkonoše – Jizerské hory* č. 3/2011. Vážně míněný záměr Ministerstva životního prostředí a Správy KRNAP ekonomicky těžko udržitelnou boudu odkoupit, demolovat, prostranství asanovat a vybudovat přiměřený malý horský objekt o něco níže na místě původní staré Labské boudy selhal kvůli nedostatku peněz.

Obě hřebenové boudy mají své nezpochybnitelné historické kořeny a oprávnění existovat i v budoucnu. V jaké podobě, velikosti a s jakou nabídkou služeb, to je společnou a velkou výzvou pro všechny, jimž se stalo rozumné využívání jedinečné krajiny a přírody Krkonoš životním posláním.

Stesky nad stezkami

Původ vápence na hřebenech Krkonoš

Povrch Krkonoš je protkán desítkami kilometrů cest nejrůznějšího stáří, šířky, konstrukce a poslání. Vznikaly po staletí a odráží se v nich přístup správců, kteří o krkonošskou krajinu v té či oné době pečovali. Život starých horalů se vyznačoval především velkou pokorou k prostředí, které bylo po generace jejich domovem. Jejich letité zkušenosti s drsnou horskou krajinou lze vyčíst i ze starých cest – jakým způsobem je horalé budovali, kudy je vedli, jak o ně pečovali. Život dnešních Krkonoš však probíhá již v jiné atmosféře a zejména využívání hodnot tohoto doslova komorního pohoří nezůstává vždy bez následků. Horské cesty v Krkonoších jsou čitelným svědectvím jak dobré péče, tak vážných přehmatů, kterých jsme se v Krkonoších dopustili během bouřlivého civilizačního boomu přibližně od poloviny XX. století.

Výživný štěrk

Nové geopolitické uspořádání po skončení 2. světové války odstartovalo v Krkonoších řadu procesů, které se ne vždy projeví na tváři hor žádoucím způsobem. Jedním ze zásadních problémů v polovině minulého století bylo náhlé přerušování kontinuity života obyvatel Krkonoš a jejich znalostí, jak o horskou krajinu pečovat. Odsun naprosté většiny německých starousedlíků znamenal citelnou ztrátu jejich letitých zkušeností v péči o louky, lesy, vodu, ale i o cesty, a ani sebevětší snaha nových usedlíků nedokázala té rychlé změně čelit. K tomu se přidružily četné neduhy éry masového rozvoje odborářské rekreace v duchu tehdy oblíbeného sloganu „hory patří pracujícím“. Všude se stavělo, bouralo, upravovalo, sem a tam se převážely tisíce tun stavebního materiálu a po horských cestách se proháněly těžké dopravní prostředky. Takové zátěži konstrukce původních cest nemohla dlouho odolávat. Cesty rychle chátraly, své učinila vodní eroze a bez řádné, doslova denní cestářské péče se zejména hřebenové cesty a cestičky dostaly do hodně špatného stavu. Všechno patřilo všem a nikdo nechtěl investovat do oprav něčeho, co mu vlastně „nepatřilo“.

Když byl v roce 1963 zřízen Krkonošský národní park, stala se oprava cest jedním z každoročních hlavních úkolů nového

Proměny turisticky silně frekventované cesty přes Úpské rašeliniště. Snímek vlevo zachycuje původní dřevěný povale, o který dlouhá léta pečovala Horská služba (na snímku Jan Messner, který 16. ledna 1975 zahynul spolu se Štefanem Spustou při záchranné akci na severním svahu Sněžky). Dřevěný povale bohužel nahradila pevná sypaná cesta, usnadňující zejména zásobování Obří boudy. Vápencový koridor na řadu let rozdělil severské rašeliniště na dvě části a nepříznivě ovlivnil jeho přírodu. Teprve zdařilý revitalizační projekt na konci minulého století umožnil obnovit celistvost této unikátní lokality (foto Jan Štursa)

správce. Proběhla delimitace horských komunikací a jejich opravy a údržbu si mezi sebou rozdělily Správa KRNAP, Krkonošské hotely, Východočeské státní lesy i některé krkonošské obce. Různí správci, různé představy o financování a provádění cestářského řemesla. Většinu cest na hřebenech získala do správy Správa KRNAP a s vervou se pustila do nikdy nekončící péče o horskou krajinu. Nakoupila se potřebná mechanizace, vedle strážců parku se objevili i cestáři, kteří se museli trpělivě učit, jak o cesty pečovat. Každoročně se do plánu hlavních úkolů Správy KRNAP dostaly kilometry cest, vyžadujících od běžné každodenní údržby až po generální opravy vše, co práce na horách obnáší.

Tehdy dostupná technika (nákladní auta Praga V3S a Tatra) předznamenala první změnu v podobě horských cest. Úzké cesty se musely rozšiřovat s ohledem na rozchod náprav těchto vozidel. Mnohem vážnější problém však nastal s potřebným stavebním materiálem – přírodním kamenivem. Jak známo, Krkonoše jsou budovány především z kyselých hornin – žuly, ruly, svorů a fylitů. Povrch našich nejvyšších hor proto pokrývají kyselé, minerálně chudé horské půdy a tomu přizpůsobená kyselomilná vegetace. Pouze na úpatí Krkonoš a v Podkrkonoší se nachází bazické horniny – zejména krystalické vápence až dolomity nebo melafyry. Většina provozovaných lomů se bohužel nalézá právě tam (Albeřice, Černý Důl, Prostřední Lánov, Hříběcí Boudy, Babí, Královec nebo Košťálov). Z krajinářského pohledu

pro Krkonoše naštěstí, avšak z hlediska údržby cest tak vznikla značně kontroverzní situace. Na povrch přirozeně kyselých Krkonoš se totiž začaly navážet tisíce tun bazického drceného kameniva, neboť jeho zdroj byl blízko a cenové relace přijatelné. To bohužel rozhodlo a Správa KRNAP společně s dalšími správci zdejších komunikací v 70. letech minulého století zvolila k opravám krkonošských cest tuto nejméně vhodnou (avšak relativně lacinou) variantu geologického materiálu. Dlužno dodat, že z cestářského hlediska se jedná o velmi dobré kamenivo, neboť zejména svrchní jemnou vrstvu voda rychle zpevní a povrch cesty doslova penetruje. Do okolí opravovaných cest však srážková voda začala z vápenců a melafyrů rychle vyplavovat vápník a hořčík, což nepřirozeně obohacovalo a měnilo složení kyselých půd. Podrobný monitoring probíhajících změn ukázal, že i relativně hodně daleko od cest (30 až 100 m) byl obsah vápníku v půdě čtyřnásobný a u hořčíku ještě vícenásobný (!) než v čistých, nijak nekontaminovaných půdách. Napomáhal tomu i vítr, který z vyschlého povrchu opravených cest odnášel daleko do okolí tu nejjemnější frakci prachu. Takové varovné zjištění se například týkalo i rašelinišť na hřebenech Krkonoš, jejichž přirozeně silně kyselé půdní prostředí a ekosystémy se tehdy dostaly do stavu ohrožení. Proces eutrofizace (obohacování) odstartoval rychle a záhy i viditelné proměny přirozených horských společenstev v okolí cest. Marná byla varovná slova přírodovědců, že to zapříčiní nežádoucí změny v přírodě národního parku. Tehdejší vedení Správy

Z kamenů vyskládaná cesta od Labské boudy ke hraně Sněžných jam je dokladem citlivé práce dnešních horských cestářů, kteří navázali na tradiční postupy svých dávných předchůdců (foto Jan Štursa)

KRNAP prostě upřednostnilo (či muselo upřednostnit) ekonomiku před ekologií.

V roce 1976 trojice zkušených přírodovědců – Jiří Soják, Marcel Rejmánek a Pavel Kovář – publikovala článek Některé naléhavé problémy ochrany přírody v časopisu *Živa* č. 4/1976, v němž se velmi kriticky vyjadřují k řadě nežádoucích jevů v Krkonošském národním parku, Tatranském národním parku, ale i v jiných chráněných územích ČSSR. K rukopisu onoho článku jsem výše zmíněným kolegům poslal některé informační úpravy, aby obsah věcně odpovídal tehdejší situaci v Krkonoších. Právě tímto způsobem se však kopie těchto korektur dostala z mého pracovního stolu na stůl ředitele Správy KRNAP ing. Jiřího Svobody. Velmi si ho

vážím pro jeho vynikající manažerské schopnosti, které během svého řízení národního parku uplatnil. Tehdy však mezi námi proběhla velice bouřlivá osobní rozmluva, po níž jsem málem musel ukončit své působení v této ochrannářské instituci. Naštěstí mě zachránila intervence některých členů vědecké rady a na Správě KRNAP jsem zůstal pracovat dál.

Celonárodní odborná diskuse byla po zveřejnění článku tak silná, že došlo k rychlým a radikálním změnám v opravách horských cest. Na základě podrobných chemických analýz kameniva z různých místních zdrojů byla vypracována závazná směrnice, obsahující přesný mapový podklad s vymezením, kde lze jaký materiál v KRNAP používat. Od horní hranice lesa výše tak např. dodnes platí striktní zákaz používání vápencových a melafyrových drtí. Výrazně se změnila i technologie údržby a oprav hřebenových cest. Zastavil se tak přísun dalších tisíců tun nevhodných drtí na hřebeny hor, avšak problém již navezeného a bohužel i do širokého okolí vodou rozplavovaného materiálu zůstal. Je to dlouhodobě tikající ekologická bomba a osobně považuji tento problém za stejně závažný, jakým byla (a v mnoha směrech stále je) imisní katastrofa v minulých desetiletích.

Proč tomu tak je? Především je třeba zdůraznit, že proces vyplavování vápníku a hořčíku je dlouhodobý, nelze ho zastavit a výše zmíněná eutrofizace a následné změny přírodních podmínek budou i nadále probíhat přinejmenším v řádu několika dalších desetiletí. Již koncem 80. let minulého století se do okolí všech nevhodně upravených cest na hřebenech rozšířily desítky druhů plevelů, mnohdy silně expanzivních. V takzvané lemové vegetaci často i ve vzdálenosti desítek metrů od cest namísto původní horské květeny dnes bují pcháče, rdesna, starčky, kopřivy, pampelišky, pryskyřníky, vrbovky, tráva metlice a další nežádoucí druhy rostlin. Správa KRNAP sice provádí na nejcennějších místech jejich mechanickou likvidaci, avšak je to nekončící proces, protože původce změn – tony drtí – stále leží na cestách a kolem nich. Odstranění nevhodného kameniva lze (s ohledem na nákladnost) provést jen někde; příkladem může být velmi zdařilý projekt odstranění vápencového podloží ze zpevněné cesty a následná obnova dřevěného povalu přes Úpské rašeliníště (1996–97), které je jedním z celosvětově významných mokřadů, zařazených na seznam Ramsarské konvence. Několik stovek metrů si tehdy vyžádalo náklady bezmála

Zbývající stovky tun vápence z cesty od Úpského rašeliniště pod Sněžku byly v žocích odneseny vrtulníkem. Náročnou rekonstrukcí cesty v r. 2001 financovalo MŽP v rámci Programu péče o krajinu (foto Jan Štursa)

2,5 milionu Kč. Podobná akce se realizovala na části cesty od Vrbatovy boudy k Labské boudě nebo mezi Luční a Obří boudou. Také tam se náklady vyšplhaly nesmírně vysoko. Takový způsob revitalizace lze proto uplatnit jen na cestách procházejících výjimečně hodnotným přírodním prostředím. Ale v Krkonoších jsou to desítky kilometrů, kde bude třeba hledat způsoby, jak obrovský omyl z konce minulého století postupně napravit.

K odlehčení této tristní vize snad přispějí tehdejší poznámky (vesměs žertem míněné) našich botanických kolegů na téma „konečně budeme mít

v Krkonoších tak bohatou květenu jako v Dolomitech nebo Julských Alpách“. František Janalík, šéfredaktor časopisu Krkonoše, mi dokonce sliboval, že vysadí do okolí vápencem opravených cest alpskou protěž, symbol vysokohorské flóry vápencových pohoří. Ať se prý máme na co koukat! Neučinil tak, avšak k překvapení krkonošských botaniků se časem při okrajích několika hřebenových cest objevil krásně kvetoucí hořec brvitý, který roste na úpatí Krkonoš, a to v okolí lomů, odkud se na hřebeny navážel vápenec. Jeho putování na hřebeny hor bylo snadné. Tahle krásná kytička je výjimkou, která nijak nesnižuje shora vysvětlený vážný ekologický problém, jímž se musí Správa KRNP vážně zabývat.

Naštěstí se již na většině míst upustilo od budování širokých horských cest s dokonalým rovným povrchem. Ke slovu přišla ruční technologie někdejšího štětování povrchu cest, kterou tak dokonale ovládali naši předchůdci. Že přitom používali místní materiál z blízkého okolí cest, je nasnadě. V tomto směru se podařilo zejména stavební firmě bratří Klimešů z Horního Maršova a některým dalším místním nadšencům společně s cestáři Správy KRNP opravit a zachránit mnoho horských chodníků. Osvojili si šetrné praktiky dřívějších horalů a nově upravované cesty jsou toho dobrou vizitkou. Uplyne ale ještě hodně vody, než se stane taková péče o horské cesty v Krkonoších samozřejmostí, na kterou bude mít společnost dostatek peněz i ochotných hospodářů.

Obaleč modřínový

Největší chemická bitva v dějinách evropských národních parků

Koncem 70. let 20. století se na zdravotním stavu krkonošských lesů již viditelně projevovaly důsledky průmyslového znečištění ovzduší. Ročně sem dopadaly desetitisíce tun průmyslových imisí z tepelných elektráren v Polsku, NDR a ČSSR. Fyziologicky oslabené horské smrčiny se tehdy staly snadným cílem pro některé přemnožené druhy hmyzu, zejména pak obaleče modřínového, drobného motýlka, jehož housenky v milionových počtech okupovaly koruny smrků a požíraly jehličí. Zatímco nejstarší ročníky jehličí usychaly v důsledku imisní zátěže, ty nejmladší mizely v útrobach housenek. Byla to přímo vražedná kombinace škodlivých procesů a lesníci začali mít vážné obavy z budoucnosti krkonošských lesů. Tehdy padlo rozhodnutí použít k potlačení kalamity chemii. Nebyla to jednoduchá volba a předcházely ji velmi vzrušené diskuse ochránců, vědců, lesníků a ministerských úředníků. Co všechno doprovázelo tuto drastickou léčebnou kúru? A byla vůbec nutná?

Navzdory svému jménu se obaleč modřínový (*Zeiraphera griseana*, synonymum *Z. diniana*) ve středoevropských lesích vyskytuje jako přirozený zástupce hmyzí fauny horských smrčín. V Alpách, Pyrenejích, v západní Evropě a na Sibiři se však housenky tohoto obaleče vyvíjejí na modřinech a borovicích. V některých letech se jejich populace výrazně zvětší a housenky pak během května a června intenzivně požírají jehličí a zhoršují tak zdravotní stav napadených stromů. Přitom procházejí pěti larválními stadii (instary), pak se spouštějí na dlouhých vláknech k zemi a v hrabance se kuklí. V létě vyletují z kulek motýli a samičky kladou na větévky poblíž pupenů vajíčka. Ta přezimují ve stadiu embrya, na jaře se z nich líhnou nové housenky a cyklus se opakuje. Zda dojde ke kalamitnímu přemnožení nebo je početnost populace „normální“, o tom rozhoduje mnoho činitelů a není snadné určit hlavní příčiny kalamity. Většinou jde o souběh více faktorů, v případě Krkonoš to byly zejména klimatické podmínky (průběh teplot, rozložení srážek, směr a rychlost větru) a především snížená – odolnost imisemi poškozených smrčín.

Postřiky prováděly převážně dvouplošníky AN-2, lidově zvané anduly (foto Jan Vaněk)

Obaleč modřínový patří mezi dlouho sledované druhy lesního hmyzu, a tak je známo, že do roku 1977 došlo k rozsáhlým žírům obaleče v Čechách již několikrát (1925–32, 1934–35, 1956–60, 1965–71). K souběhu imisních a hmyzích škod však v Krkonoších a sousedních Jizerských horách došlo poprvé v roce 1977. O to byla situace vážnější. Začalo podrobné sledování počtu nakladených vajíček obaleče na vzornících větví, vývoje housenek a k signalizaci hustoty a pohybu dospělých motýlů se využily i feromonové pastě. Výsledky v suché řeči čísel byly tyto: výrazné škody postihly v r. 1977 zejména Jizerské hory, ale i v Krkonoších se žír projevil na ploše více než 6 000 ha, a to v rozpětí 800 až 1 100 m n. m. V roce 1978 se plocha napadených smrčů v Krkonoších zvětšila již na 12 500 ha a obdobně tomu bylo v lesích na polské straně Jizerských hor a Krkonoš. V roce 1979 žír postihl v Krkonoších téměř 17 000 ha, společně s Jizerskými horami to představovalo rozlohu kolem 40 000 ha a v obou územích byl vyhlášen kalamiťný stav. Roku 1980 byl v Krkonoších zjištěn žír obaleče, vyžadující chemický postřik, dokonce na ploše 25 000 ha. Rychlá populační gradace

škůdce (s vrcholem v roce 1980) i rozsah škod byly v těchto čtyřech letech zřejmé, a to i přes dlouho diskutovaný a posléze opakovaně provedený chemický zásah. Proti obaleči se v Krkonoších zasahovalo v letech 1978 až 1983, ale v posledních dvou letech již jen v omezené míře.

Chemické a jiné souvislosti

Při kalamiťách do roku 1971 byly k potlačení obaleče používány různé chemické insekticidní přípravky. Mezi jinými to byl DDT aerosol 10 %, Dimilin 25 WP a organofosfát Metation E 50. Po striktním zákazu používání insekticidů na bázi chlorovaných uhlovodíků se začal využívat Actellic 50 EC, jehož účinnost se zvyšovala přidáním nižší dávky pyrethroidního přípravku Ambush 25 EC. Actellic 50 EC není zařazen mezi jedovaté látky a rezidua setrvávají asi tři dny. Zdraví škodlivý Ambush 25 EC má reziduální účinky delší, asi 20 dnů. Výběr těchto látek měl zaručit nejmenší (nikoli žádné!) ohrožení studenokrevných živočichů (ryby, obojži velníci, plazi) a relativně nejmenší problémy hygienické. I když Actellic 50 EC není jed, je zdraví škodlivý,

Housenka obaleče modřínového (*Zeiraphera griseana*) a její žír na mladších ročnících jehlic smrku (foto Jan Vaněk)

ať již při přímé kontaminaci, nebo při zasažení vodních zdrojů. Přísná opatření byla proto na místě – zákaz vstupu veřejnosti do ošetřovaných lesních porostů, z postřiku byla vynechána ochranná pásma vodních toků a vodovodů. Rovněž plochy rezervací byly z postřiku vyloučeny. Zásah se na základě výjimky udělené Ministerstvem kultury ČSR (do jehož gesce tehdy spadala i ochrana přírody) plánoval v červnu 1978 a 1979. V obou letech však potřebnou vysokou úspěšnost chemické bitvy ovlivnila řada faktorů – počasí (teplo a sucho nejprve urychlilo vývoj housenek a následné deštivé a větrné počasí snižovalo možnosti nasazení letecké techniky – plošníků a vrtulníků), počáteční nedostatek postřikové látky, do značné míry i chyby v komunikaci při složitých přípravných jednáních zástupců ministerstev, vědeckých ústavů, státní správy atd. Bylo by příliš černobíle konstatovat, že postřik byl úspěšný, nebo neúspěšný. A tak se po těchto dvou letech velká armáda lidí snažila co nejlépe připravit na třetí, předpokládaný kulminační rok kalamity – rok 1980. Předchozí zkušenosti, podrobné laboratorní i terénní analýzy biologie obaleče, terénní monitoring vývoje housenek, vyznačování leteckých polí pro přesně časovaný postřik a v neposlední řadě nesmírně náročné technicko-organizační zabezpečení všeho, co se během několika červenových dnů v Krkonoších odehrávalo. Takové bylo zákulisí třetí – a lze konstatovat, že úspěšné – chemické bitvy proti kalamitě obaleče modřínového. V menším plošném rozsahu pokračovaly chemické postřiky až do roku 1983, kdy

se z kalamitního škůdce stal opět normální zástupce krkonošské entomofauny. Úspěšnost chemických zásahů bohužel nesměřovala jen proti tomuto obyvateli krkonošských smrčin...

Ekologické a lidské zákulisí boje proti obaleči

Především je třeba zdůraznit, že k opakovaným leteckým aplikacím toxických chemikálií došlo na území národního parku, požívajícího nejvyššího statutárního právního ochrany. I když nebyla v té době na úrovni, jakou zaručuje současný zákon č. 114/1992 Sb., došlo tehdy k akci vskutku průlomové, pokud se týká výjimky z platného zákona. Do složitých jednání se aktivně zapojili členové vědecké rady tehdejšího ředitele Správy KRNAP Jiřího Svobody. Zástupci vědecké sféry (Hadač, Buchar, Mezera, Churáček a další) proti udělení výjimky ze statutu národního parku důrazně protestovali a argumentovali zejména předpokládaným dlouhodobým ovlivněním ekologické stability postřikem dotčených horských smrčin, ale i sousedících ekosystémů nad alpskou hranicí lesa. Nešlo přitom o žádné staromilství několika profesorů, ale o princip, kdy a za jakých podmínek lze insekticidy v národním parku použít. O přijetí zásady priority záchrany genofondu (vč. přirozených nepřátel hmyzích škůdců) před proklamovanou záchranou dřevní hmoty.

Výsledkem jejich iniciativy mělo tehdy být přijetí odpovídajícího meziresortního rozhodnutí (bylo v rukou tehdejších ministrů Klusáka a Kaliny). K němu bylo zapotřebí během víkendu (!) získat odborně podložené garance zástupců vědecké fronty, co a v jakém rozsahu se v Krkonoších v kritických dnech odehrávalo. Jako tajemník Vědecké rady Správy KRNAP jsem tehdy telefonicky zoufale sháněl po celé republice slovně profesory a pány docenty, neboť neexistovaly žádné mobily nebo internet. Vše se podařilo, ale i přesto ve finále MK výjimku k žádosti Ministerstva lesního a vodního hospodářství udělilo, byť s celou řadou podmínek, chemických zásah omezujících.

Dimenzí druhou byl vlastní monitoring a podrobný výzkum všeho, co s kalamitou a chemickým postřikem souviselo. Na celé kauze se intenzivně podíleli pracovníci Entomologického ústavu ČSAV, Výzkumného ústavu lesního a vodního hospodářství ve Zbraslavi a v Opočně, ornitologové, entomologové a další ekologičtí odborníci. Do monitoringu se aktivně zapojila rovněž řada odborných pracovníků Správy KRNAP, a to i přes značně rezervovaný přístup tehdejšího vedení. Nebylo nijak povzbuzující, s jakými problémy jsme se tehdy potýkali. Všeobecně platil zákaz vstupu do chemicky ošetřovaných porostů, avšak jen během přeletu letadel a krátce po něm byla šance získat potřebná data o účinnosti postřiku. Tehdy jsme museli na vlastní riziko vyfasovat od bezpečnostního referenta ochranný oděv pro případ chemického napadení (starší ročníky si jistě vzpomenou na označení „atombordel“ či „atomkecky“), do toho se navléct a při přeletu letadel se skrývat v terénu všude možné, hlavně pod dřevěnými můstkami přes potoky. Bylo to prozíravé, neboť jak se později ukázalo, řada lidí doplatila na přímý kontakt s chemikáliemi lehkými až velmi závažnými problémy.

Co se dělo dál?

Po bitvě je každý generálem a já si nechci vůbec dělat patent na rozum při posuzování tak složité ekologické kauzy. Čtenář by však měl vědět, že chemická bitva nezasáhla jen obaleče, ale celou horskou entomofaunu, včetně přirozených hmyzích nepřátel

obaleče (zejména malou vosičku drobněnku, která parazituje na vajíčkách obaleče a výrazně ovlivnila průběh gradace škůdce). Bohužel se ve větrném počasí část postřikových látek dostala i nad alpskou hranici lesa a ovlivnila přiléhající přírodní rezervace na naší i polské straně Krkonoš.

Z výsledků monitoringu a výzkumu účinnosti provedených chemických zásahů vyplynulo, že fatálně byla zasažena většina skupin hmyzu, který byl v době postřiku v ovzduší, ve vodě či na povrchu půdy. Vliv na půdní faunu byl zanedbatelný, neboť neprší-li během postřiku, postřikové látky ulpí a rychle zaschnou v korunách či na povrchu půdy a hlouběji do půdy našťestí neproniknou. Reprodukovatelnost hmyzích populací je obrovská a stavy běžných hojných druhů se v Krkonoších opět rychle doplnily. Pro ohrožené druhy s malými populacemi jsou však takové chemické zásahy existenční.

Na stavu obojživelníků (skokan hnědý a čolek horský) se postřik nijak negativně neprojevil a výrazný vliv nebyl zaznamenán ani u ptačích populací. V celém území však byla nápadně nízká hnízdní hustota hmyzožravých ptáků, což souvisí s likvidací hmyzu (hlavní potravní nabídka) na místě. Kriticky je však třeba poznamenat, že zejména finanční a kapacitní možnosti výzkumných pracovišť byly silně limitované, což neumožnilo využít tuto bezprecedentní chemickou bitvu v chráněné přírodě k maximálnímu vědeckému poznání všech jejích aspektů.

To jsou další dimenze akce, která svůj hlavní cíl, tj. likvidaci kalamitního přemnožení housenek obaleče a tím prodloužení životnosti imisemi oslabených krkonošských smrčín, určitě splnila. Zůstává jen palčivá otázka – za jakou cenu v přísně chráněném prostředí národního parku? Kalamitu obaleče v letech dalších vystřídal žír kůrovce, ploskohřbetky, na kleči pak hřebenule nebo bejломorky. Naštěstí nejen pro Krkonoše došlo k zásadním změnám geopolitického uspořádání střední Evropy, což odstartovalo i výrazné zlepšení přístupu k životnímu prostředí. Příroda dostala znovu šanci k uzdravování. Za přispění všech moudrých a prozíravých lidí, kterým není osud našich chráněných území lhostejný, a kteří se neřídí jen ekonomickými, ale především ekologickými a morálními kodexy myšlení a chování.

Příběh koniklece jarního z Čertovy zahrádky

Z historie úsilí o záchranu jednoho botanického klenotu

Uprostřed východních Krkonoš se nedaleko Sněžky nachází mýty ověncená Čertova zahrádka, proslulá velkým druhovým bohatstvím své flóry. Ve všech základních botanických dílech, která již po několik staletí popisují květenu Slezska a zejména pak vlastních Krkonoš, neschází údaje o tamním výskytu takových klenotů horské květeny, jakými jsou například kopyšník tmavý, lomikámen vstřícnohlavý, hlaváč lesklý, hvozdík pyšný a především koniklec jarní. Je jedním ze dvou krkonošských druhů této jarní byliny z čeledi pryskyřníkovitých. Ještě v polovině 20. století Čertovu zahrádku každoročně zjara krášlily stovky květů, ale pak nastal zlom. Kvetoucích i nekvetoucích rostlin ubývalo a botanici spolu s ochranáři se tomu snažili přijít na kloub. Závěry jejich dlouholetého sledování jsou pozoruhodné, i když ne zrovna potěšující.

Jediný ostrůvek

Na území našeho státu jsou pouze dvě místa, kde se tento krásný druh koniklece vyskytuje. V Krkonoších a ve Velké kotlině v Hrubém Jeseníku. Tam však již léta nebyl jeho výskyt potvrzen a patří zřejmě k vyhynulým druhům „zahrad“ Moravy. Milovníci vysokohorské květeny se s ním však běžně můžou setkat v Pyrenejích, v balkánských pohořích, v Alpách či ve Skandinávii. Tam je stylizovaná rostlina tohoto koniklece dokonce ve znaku kraje Oppland ve středním Norsku. Řeč je o horské formě koniklece jarního, kterou botanici pod názvem koniklec jarní alpský (*Pulsatilla vernalis* var. *alpestris*) rozlišují od koniklece jarního pravého (*Pulsatilla vernalis* var. *vernalis*). Ten se u nás vzácně vyskytuje v borech a na vřesovištích v pahorkatinách jižních a západních Čech. V současné době však na většině dříve známých lokalit již vyhynul, respektive zánik jeho populace mají na svědomí zejména nezodpovědní zahrádkáři, ale i apetit některých ptáků, což zmíním ještě později.

Vrátíme se však zpět do Krkonoš, kde jedinou zdejší lokalitu koniklece jarního alpského velmi dobře popsal a po léta sledoval konzervátor ochrany přírody plukovník Josef Šourek, vynikající znalec krkonošské květeny a autor

Kdo s koho? Vrány nebo koniklec? Nevzhledné sítě pomohly před lety ochránit krkonošskou populaci koniklece jarního před nenechavými zobáky (foto Jan Štursa)

proslulé monografie Květena Krkonoš (1969). V roce 1950 napočítal v Čertově zahrádce celkem 346 květů a pupat koniklece, avšak v roce 1951 jen dva květy. Jejich počet se v následujících letech opět zvyšoval. Známí krkonošští fotografové Zdenko Feyfar a Jiří Havel rovněž zaznamenali v 50. letech minulého století na lokalitě desítky kvetoucích rostlin. Pak ale jejich počty začaly rychle klesat a z našich pozorování v 60. letech 20. století (po vyhlášení KRNAP) bylo zřejmé, že i když rostliny mají v předjaří pupata (ta se zakládají již koncem léta předchozího roku a přečkají do jara chráněny tuhými, přes zimu zčásti zelenými listy), tak jsou později uštípnutá. Koniklece tak ani nevykvetou, ani nevytvářejí semena, nezbytný předpoklad pro udržení početně silné a zdravé populace. Tehdy se dokonce objevily i spekulace, že jsou to právě fotografové, kteří ve snaze, aby jen oni měli originální záběry této krkonošské vzácnosti, rostliny „uloví“ svou kamerou a pak pupata a květy oštípají. A řada lidí tomu bohužel věřila. Já jsem se v té době přes koniklece jarní a další krkonošské rostliny s Jiřím Havlem seznámil a musím na jeho obranu důrazně podotknout, že takové praktiky nebyly a nejsou v uměleckém ani morálním kodexu této známé postavy české horské fotografie. Bohužel byl tehdy již v zorném poli někdejších stranických mocipánů a neměl to proto jednoduché ani na Správě KRNAP. Bylo třeba hodně přesvědčování, aby například dostal pro toulky krkonošskou přírodou příslušná povolení.

V našem ochranářském tisku se někdy v té době objevila řada článků, soustředěných na příčiny úbytku populací druhé (nížinné) formy koniklece jarního na jihu Čech. V článku s přiléhavým názvem Klec na koniklece byla popisována aktivita některých havranovitých ptáků, kteří v předjaří v době nedostatku jiné potravy s oblibou vyhledávají dužnatá pupata konikleců a konzumují je. Došlo proto k úspěšnému vyzkoušení drátěných klecí, které přístupu ptáků či jiných herbivorních živočichů zamezovaly. To nás tehdy inspirovalo a v letech 1967–69 jsme přes hlavní populace koniklece v Čertově zahrádce natahovali sítě a strážci KRNAP (František Kolín a Herbert Berger) lokalitu bedlivě sledovali. Přitom se podařilo jednak zjistit, že mezi zájemce o tuto předjarní nabídku štavnatých pupat patří zejména vrány šedivky, jednak se potvrdila účinnost ochranných sítí. Dlužno uvést, že skalní porfyrity a úpatní suťové kužely Čertovy zahrádky a Čertovy rokly patří mezi nejdříve odtávající části Obřího dolu, na což reaguje i přítomná vegetace časnějším začátkem růstu. Stává se tak předmětem zájmu různých živočišných konzumentů. V oněch letech na lokalitě pravidelně kvetlo až několik desítek rostlin, avšak objevil se další závažný jev – sběr plodů (ochmýřené nažky) za účelem pěstování této atraktivní a vzácné rostliny. Pracovníci Správy KRNAP opakovaně nacházeli stopy po intenzivním odbírání plodenství koniklece, a to při vlastním uváženém odběru menšího počtu semen určených k pěstování tohoto ohroženého rostlinného druhu v účelovém zahradnictví Správy KRNAP. Skutečně se tenkrát v různých Index seminum (zveřejňované seznamy druhů, jejichž semena a spory jsou u určitých institucí k dispozici) objevovaly nabídky semen koniklece jarního s udáním původu – Krkonoše (!). Jistým dílem přispívali i amatérští botanici, kteří ve snaze mít tak vzácnou a proslulou rostlinu v herbáři poškozovali tuto jedinou českou lokalitu. Jejich občasné nepovolené návštěvy nebylo možné uhlídat, a tak docházelo k nevratnému poškozování rostlin, neboť důsledně odebraná položka pro herbář znamenala většinou fatální poškození báze rostliny bez šance na její regeneraci. Koniklece je totiž typickým hemikryptofytem, tedy rostlinou, jejíž obnovovací růstové pupeny, kryté zbytky šupin a starých listů, jsou umístěny těsně nad zemí. Vrány šedivky, sběratelé semen, tvůrci herbářů, nezodpovědní skalničkáři a v neposlední řadě i rychlý nástup průmyslových imisí, které neohrožovaly jen horské smrčiny, ale i další části přírodního prostředí Krkonoš – to vše dohromady zřejmě vedlo k tomu, že se populace koniklece jarního alpského stále více propadala do stadia tzv. genetického

Jedna z desítek mladých sazenic koniklece, vypěstovaná v genofondové bance a přenesená do přirozeného prostředí Čertovy zahrádky. Výsadby a později i výsevy tam byly předmětem podrobného sledování s cílem zjistit, jak úspěšná je naše snaha zachránit touto cestou koniklec jarní před vyhynutím (foto Jan Štursa)

kolapsu, kdy počet rostlin rychle ubývá, nekvetou, neplodí a není proto šance pro jejich přirozenou obnovu. Navíc byly v roce 1974 zbytky původních rostlin mechanicky silně poškozeny při sesuvech půdy během letních přívalových dešťů. Bez odborné péče měl koniklec jarní před sebou smutný osud vyhynulé rostliny.

Záchranné úsilí

V té době odstartovala další etapa cílené péče o populaci této již kriticky ohrožené krkonošské rostliny. Ve vhodných podmínkách jsme se snažili vypěstovat mladé sazenice, které by se mohly s respektováním všech nezbytných zásad práce s genetickým materiálem postupně vysazovat na původní lokalitu. Správa KRNAP uvítala možnost získat geneticky původní mateční rostliny koniklece jarního ze zahrádky někdejšího předsedy MNV Pec pod Sněžkou pana Glázra. Toho kdysi požádal plukovník Šourek, aby se ujal

Irena Špatenková sází koniklec v Malé Čertově zahrádce (foto Jan Zámeš)

pěstování této vzácné rostliny, a společně odebrali několik plodenství. Po letech jsme tak měli možnost z koniklecového záhonu pana Glázra na Zahrádkách v Peci pod Sněžkou přivést do zahradnictví Správy KRNAP rostliny zaručeného krkonošského původu. I tak nebylo vůbec jednoduché naučit se pěstovat tuto vysokohorskou rostlinu na úpatí Krkonoš, kde panují zcela odlišné klimatické podmínky. Ve snaze vhodně upravit mikroklima se rostliny musely pravidelně mlžit a stínit, voda k zálivce vyžadovala vhodné chemické složení, totéž platilo o substrátu. Bylo třeba bránit i nežádoucímu opylení květů (koniklece jsou rostliny hmyzosprašné) a tím případnému zkřížení s jinými koniklecí, které byly v té době v zahradnictví pěstovány z komerčních důvodů. Ale záměr se podařil a v letech 1982–83 došlo k opakovaným výsadbám více než 100 mladých sazeniček z Vrchlabí zpět na různá místa v Čertově zahrádce. Zpočátku bylo naše úsilí úspěšné, mladým rostlinám se na nových stanovištích dařilo, avšak během následujících více než deseti let bohužel jejich naprostá většina postupně uhynula. Příčiny byly

Koniklec jarní alpský (*Pulsatilla vernalis* var. *alpestris*) – kriticky ohrožený klenot krkonošské flóry (foto Jan Štursa)

různé. Přesychání mladých vysázených rostlin na některých místech, na jiných pak naopak nadměrné vlhko, okus zvěří (ptáci, hlodavci, měkkýši), sesuvy půdy, sešlap v důsledku neoprávněného vstupu turistů, fotografiů nebo horolezců, ale i změny, které dlouhodobě krkonošská příroda zažívala v důsledku imisní zátěže (chemismus srážek, změny v chemismu půdy a následné pozvolné změny ve složení rostlinných společenstev, především ve zvyšující se pokryvnosti travin). V posledních letech se na některých druzích horské květeny začíná projevovat i vliv značné rozkolísanosti počasí v souvislosti s probíhajícími klimatickými změnami. Nejspíše jsou i další, dosud neobjasněné příčiny vysoké míry neúspěšnosti naší dlouholeté snahy o záchranu tohoto skvostu krkonošské flóry.

Druh se v genofondové bance Správy KRNAP pěstuje i nadále, na jediné české lokalitě stále probíhá složitý boj o záchranu tohoto kriticky ohroženého druhu české flóry, jeho budoucnost je však velmi nejistá. Vstup do této části národního parku je z výše naznačených důvodů přísně zakázán, a tak každý z nás může přispět ke zdaru dlouholetého úsilí odborných pracovníků Správy KRNAP alespoň tím, že nepopulární omezení vstupu bude beze zbytku respektovat. Ostatně, lokalita se nachází v I. zóně Krkonošského národního parku a unikátní přírodu těchto částí našeho nejvyššího pohoří by měli skuteční milovníci hor pozorovat jen z bezpečné vzdálenosti turistických cest.

Lysá hora

Použití salámové metody proti ochraně přírody

Dominantou východních Krkonoš je Sněžka, nejvyšší hora celých Vysokých Sudet. V západní části Krkonoš jí však navzdory nižší nadmořské výšce konkuruje z krajinářského i historického hlediska Kotel neboli Kokrháč (1 435 m n. m.). Ten plynule přechází západním směrem do masivu Lysé hory, který dosahuje nadmořské výšky „jen“ 1 344 m, avšak tvoří výraznou dominantu známého turistického střediska Rokytnice nad Jizerou. Sněžka i Lysá hora mají jedno společné – představují z pohledu historie Krkonošského národního parku velmi kontroverzní území, nad jehož využíváním se odehrávají letité spory. Osudy obou vrcholů jsou klasickým příkladem použití strategie tzv. salámové metody při řešení názorových rozdílů o využívání přírody a krajiny.

Lysá historie

Označení salámová metoda vystihuje taktiku, kdy se kontroverzní či obtížné cíle, řešení a požadavky, které by se celkově prosazovaly jen těžko, nebo by byly zcela neprůchodné, rozdělí na malé dílčí krůčky, a ty se prosazují postupně. Pojem se často používá v ekonomice, dopravě, politice a v poslední době stále častěji i ve sféře životního prostředí (např. při prosazování výstavby dálnic a různých liniových staveb nebo při rozvoji sportovních a rekreačních areálů).

Ochránci krkonošské přírody se s touto strategií střetávají poměrně často, a to i přes nejvyšší právní status národního parku. V případě Lysé hory v západních Krkonoších se již dlouhá desetiletí tříbí představy a názory, jak tento horský masiv rozumně využívat a současně účinně chránit jeho přírodní a krajinné hodnoty. Sousední dvojice ledovcových karů Kotelních jam byla prohlášena přírodní rezervací již v roce 1931. V roce 1952 během I. etapy přípravy Krkonošského národního parku bylo vyhlášeno osm přírodních rezervací (byly mezi nimi znovu i Kotelní jámy) a dvě částečné rezervace s názvem Východokrkonoská a Západokrkonoská řízená přírodní rezervace (později SPR Prameny Úpy a Prameny Labe). Ty upravovaly režim využívání území nad horní hranicí lesa v Krkonoších, tedy i masivu Lysé hory. Krkonoše již v poválečné době zažívaly mocný nápor návštěvníků, narůstal počet horských bud a ubytovací kapacita a provozování zimních sportů dostávalo masový charakter.

Rozumné využívání Krkonoš vyžadovalo přesná pravidla. Proto vznikl odstupňovaný režim ochrany území NP a přesný výčet toho, co a jak lze a nelze na konkrétních místech NP činit.

Lysá hora prožívala první soustředěné náporů lyžařů teprve v polovině minulého století. Tehdy na jejich svazích vznikla první sjezdovka, o kterou se posléze začali starat členové založené tělovýchovné jednoty Spartak Rokytnice (1952). Jejich zásluhou se začal rodit dnešní populární rokytnický lyžařský areál. Zpočátku jednoduchý naviják a sáně pro deset lidí časem nahradil o trochu lepší vlek k vrcholu Lysé hory. Sjezdovou trať tehdy upravovala parta lyžařů ušlapáváním. Průkopnické přepravovací dožilo v r. 1963. Po něm následoval v r. 1965 první kotvový vlek, v krátké době byl postaven další a v r. 1968 vznikl tzv. přibližovací vlek, dlouhý téměř 1 200 m. V r. 1968 byla též zahájena stavba nové sjezdovky z Lysé hory k dolní stanici přibližovacího vleku – tak vznikla závodní sjezdová trať o délce 3 200 m s výškovým rozdílem 680 m. Povrch, stabilizace a ozelenění tamních sjezdovek bylo ukázkou velmi citlivého přístupu tehdejších členů Spartaku Rokytnice k péči o prostředí Lysé hory. V 70. letech byl lyžařský vlek VL 1000 prodloužen o přibližně 300 metrů až pod vrchol. Koncem r. 1996 se z Horních Domků poprvé k vrcholu Lysé hory namísto vleku rozjela nová čtyřsedačková lanovka Doppelmayr o délce 2 200 m. Protože však v horní části zasahuje již do přísně chráněné I. zóny NP, bylo na základě oboustranně přijatého kompromisu stanoveno, že její

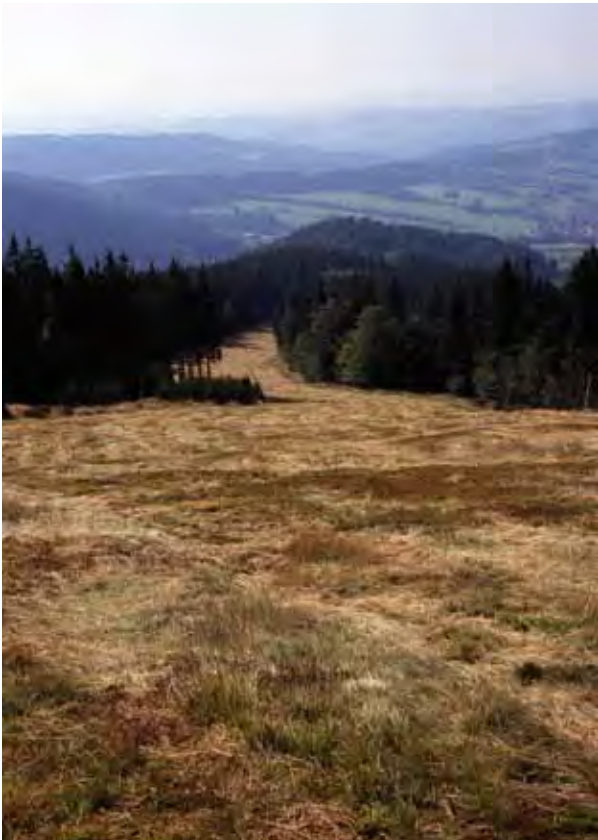

Žádné buldozery a přehrnování zeminy a kamení z jednoho konce sjezdovky na druhý. Po odstřelu pařezů členové a příznivci Spartaku Rokytnice s hráběmi a kolečky citlivě upravovali povrch nové sjezdovky před osetím (foto Jan Štursa)

provoz bude omezen jen na zimní měsíce, navíc jen při dostatečně vysoké sněhové pokrývce. Následovaly roky provádění různých technických úprav na přepravních zařízeních a sjezdovkách, včetně jejich technického zasněžování.

Takový je stručný přehled vývoje populárního zimního sjezdařského areálu v západních Krkonoších. Krátký výčet faktů však skrývá nejméně čtyři desetiletí bouřlivých diskusí a sporů, politických a ekonomických tlaků, ústupků, rezignací či kompromisů několika garnitur pracovníků Správy KRNAP a MŽP na jedné straně a města Rokytnice n. J. a TJ Spartak na straně druhé. Léta jednání mezi všemi zúčastněnými dokládá více než jeden metr vysoká hromada úředních spisů. Teprve jejich podrobné prostudování nabízí dostatek důvodů, proč je podtitul tohoto článku opodstatněný.

Snaha každého horského střediska zimních sportů o postupný rozvoj a rozšiřování kvality nabízených služeb je pochopitelná, zejména v dnešní ekonomicky profilované společnosti. V plné míře to platí i o Rokytnici nad Jizerou. S dodatkem, že při rozvoji tohoto střediska je třeba respektovat existenci Krkonošského národního parku a ekologických limitů, či chcete-li, jistá omezení při využívání jeho přírodního prostředí. Takové limity rozvoje nelze měnit po každých politických či komunálních volbách, ať již na regionální či národní úrovni. Limity vyplývají z únosnosti přírodního prostředí národního parku, které chceme chránit a citlivým způsobem využívat, nikoli exploatovat. Na začátku 90. let byl

Dobře upravený a zatravněný povrch sjezdových tratí je předpokladem kvalitně upraveného povrchu sněhu v zimní sezoně. Trati z Lysé hory patří k nejlépe ozeleněným sjezdovkám v Krkonoších (foto Kamila Antošová)

v Krkonoších hodně diskutován projekt francouzské společnosti Sectra, který chtěl s využitím finančních prostředků PHARE realizovat horizontální lyžařské propojení hlavních krkonošských středisek systémem lanovek. Například areál na Rýžovišti v Harrachově měl být propojen s Rokytnicí přes Plešivec a Lysou horu. Obdobná spojení byla navržena mezi středisky východních a středních Krkonoš. Pro komorní Krkonoše to však představovalo natolik zásadní dopad na přírodu a krajinu (nehledě na ekonomická rizika), že byl projekt odmítnut. Jednotlivá krkonošská střediska proto hledala svá řešení, jak rozvoj sjezdového lyžování uskutečnit.

Lanovkou ke krachu

Tehdejší zastupitelé města a TJ Spartak Rokytnice předložili Správě KRNAP Studii rozvoje sportovně-rekreačního střediska a snažili se dosáhnout zejména výměny lyžařských vleků za kapacitní lanovku. Po složitých jednáních

se jim podařilo dosáhnout kompromisního a oboustranně akceptovatelného řešení a získat od MŽP v té době bezprecedentní výjimku k výstavbě lanové dráhy pod vrchol Lysé hory, do I. zóny KRNAP. Výjimka obsahovala řadu podmínek ze strany ochrany přírody, které přesně stanovovaly způsob technické realizace stavby i podmínky provozování lanové dráhy. Lanovka s hodinovou přepravní kapacitou 1 800 osob měla být provozována výhradně v zimním období a navíc jen tehdy, když dostatečná výška sněhové pokrývky zaručí, že nedojde k poškozování kleče a prostředí arкто-alpínské tundry vrcholové části Lysé hory. Při nedostatku sněhu měla být omezena přeprava lyžařů s běžkami a z přepravy měli být zásadně vyloučeni snowboardisté. Stavba lanovky se realizovala za tehdejšího starosty ing. Procházky, který k získání potřebných finančních prostředků zvolil cestu mnohamilionového úvěru. Stačily však dvě na sních podprůměrné zimy, kdy byl provoz LD téměř nulový, a pro majitele a provozovatele sportovně-rekreačního areálu v Horní Rokytnici to odstartovalo finanční krizi se splácením úvěru. Rokytnice se brzo dostala na seznam našich nejzadluženějších obcí, což bohužel vyvolalo silný tlak na Správu KRNAP a MŽP změnit podmínky zmíněné výjimky a povolit celoroční provoz lanové dráhy z Horních Domků pod vrchol Lysé hory.

Ten byl z hlediska ochrany přírody od počátku nepřijatelný, neboť představoval příliv tisíců turistů do I. zóny KRNAP v místech, kde neexistuje žádná turisticky značená a udržovaná letní cesta. Sedlo mezi Lysou horou a Kotletem spojuje od horní stanice LD pouze stará pěšina, používaná před II. světovou válkou při stavbě hraničních opevnění a jednorázově pak při výměně lyžařského vleku za lanovku a stavbě její vrcholové stanice. Již tehdy došlo k nežádoucím škodám v terénu a na porostech kleče. Jizvy se však postupně podařilo odstranit a na povrch pěšiny se rychle vrací původní tundrová vegetace. Rokytničtí si nechali vypracovat studii, jejíž autor se snažil vyvrátit obavy ochranářů z eskalace turistů a následné zátěže I. zóny této části KRNAP. Mezi značně demagogické argumenty a návrhy studie patřilo vybudování povalového chodníku, zvýšený ochranný dohled, regulace letní přepravy osob, potřebný rozptyl návštěvníků, osvětové působení atd. Takové návrhy byly zamítnuty, nicméně nekonečná jednání o dostupnosti svahů Lysé hory pokračovala. Zástupci města i Spartaku hledali cesty zprava i zleva, jak letní provoz prosadit; byl vznesen například požadavek na změnu zonace v masivu Lysé hory, došlo k sérii odvolání vůči zamítavým stanoviskům Správy KRNAP, která postupně řešilo několik ministrů životního prostředí (pánové Kužvart, Ambrozek, Bursík, Chalupa).

Pokud je dobrá sezona s dostatečnou výškou sněhu, dopravuje čtyřsedačková lanovka v zimě až pod vrchol Lysé hory 1 800 osob za hodinu (foto Kamila Antošová)

Diskuse nad osudy Lysé hory se dostala přes poslance až do parlamentu, svůj názor k celé kauze vyjádřil i prezident Klaus, avšak zrcadlil se v něm jeho vřelý vztah k lyžování a přinejmenším rezervovaný vztah k ochraně přírody, resp. ekologii.

Hledání kompromisů mezi Správou KRNAP, majiteli a provozovateli tohoto rokytnického areálu se odvíjelo dál. V dlouhé řadě postupně odřezávaných koleček salámu časem přibýlo technické zasněžování, kde z původní žádosti o pouze mobilní a přes léto demontovatelné technické zařízení vznikl požadavek na trvalé vybavení. Správa KRNAP se zasněžováním souhlasila i přes související ekologická rizika. Striktně však odmítla zasněžování svahů nad Harrachovou cestou, kde se již rozkládají klečové porosty a arkticko-alpínská tundra. Tam je jakákoli změna přirozené distribuce sněhu nepřijatelným zásahem do přírodních podmínek. V posledních letech se přijala pravidla pro to, aby se na rokytnické sjezdovky dostali ukáznění snowboardisté. Nad chováním uživatelů sjezdovek bdí vedle strážců KRNAP i lyžařské patroly tvořené zaměstnanci areálu.

Tlak na prosazení celoročního provozu pokračuje, zjara roku 2011 obdržel ministr ŽP Chalupa dokonce petici se třemi tisíci podpisů, požadující

zavedení letního provozu lanovky na Lysou horu. Problematika Lysé hory je po léta evergreenem na jednáních vědecké sekce Rady KRNAP. Její členové jsou přesvědčeni, že již samotná existence lanovky a sjezdovky včetně navazujících aktivit na Lysé hoře, tj. v I. zóně národního parku, je výsledkem vstřícnosti a kompromisního přístupu Správy KRNAP vůči městu Rokytnice n. J. Správa si nechala zpracovat i vlivy různých variant možného budoucího řešení dostupnosti svahů Lysé hory na její přírodní prostředí, neboť to je součástí soustavy Natura 2000 – evropsky významné lokality Krkonoše a ptačí oblasti Krkonoše. Vědecká sekce zároveň doporučuje Správě KRNAP požádat provozovatele LD na Lysou horu o zdůvodnění, proč při rekonstrukci LD nepřistoupil na návrh Správy NP vybudovat výstupní stanici také na Harrachově cestě, což by zvýšilo naději na nalezení společného řešení případného letního provozu.

Upřímně, netroufnu si vyřknout prognózu budoucího vývoje kauzy Lysá hora. Jako přírodovědec však věřím, že všichni zúčastnění v tomto letitém sporu posléze přijmou společnou představu o nejšetrnější formě využívání obrovského přírodního potenciálu, který nám tato část krkonošských hřebenů poskytuje.

10

Kleč versus smilka

Dva pohledy na příběh krkonošské tundry

Nejen lidé, ale i rostliny, živočichové či jejich společenstva mají své životopisy. Osudy mnoha druhů krkonošské flóry jsou nejen pozoruhodné, ale často i zdánlivě rozporuplné. Čas od času se to odráží i v bouřlivých diskusích mezi odborníky, jak posuzovat roli některých organismů v zrcadle času. V souvislosti se stále podrobnějším poznáním pozoruhodného fenoménu arкто-alpínské tundry probíhají již dlouhá léta ostré spory o správném výkladu osudů dvou z mnoha tundrových hráčů – kleče a smilky, resp. klečových porostů a smilkových luk. Mnohé již o tom bylo napsáno, zejména v souvislosti s postupně probíhajícím rozvolňováním klečových porostů na hřebenech Krkonoš. Určitě neuškodí krátké zamyšlení nad životopisem keře a trávy, podílejících se významnou měrou na tváři Krkonoš.

Dva hráči

Borovici kleč (*Pinus mugo*) netřeba návštěvníkům Krkonoš nijak zvlášť představovat. Křivolaké keře této houževnaté a skromné dřeviny tvoří rozvolněné nebo hustě zapojené, tmavě zelené porosty nad alpínskou hranicí lesa, v nadmořských výškách mezi 1 200 až 1 450 metry, ojediněle i výše. V Krkonoších, Jizerských horách a ve vrcholových partiích Šumavy je kleč dřevinou původní, na rozdíl od hřebenů Hrubého Jeseníku, Orlických hor či Moravskoslezských Beskyd, kde byla v minulosti vysazena. Je přirozenou součástí vysokohorské květeny Alp, Karpat a Pyrenejí, tam se však vyskytuje v poněkud odlišné varietě. V období budního hospodářství (18.–19. století) se rozloha klečových porostů v Krkonoších zmenšila v souvislosti s rozšiřováním plochy pastvin a senišť nad hranicí lesa, ale i používáním klečového dřeva jako paliva.

Druhým protagonistou našeho povídání je smilka tuhá (*Nardus stricta*). Tvoří rozlehlé, nízké alpínské trávníky, kde se o místo dělí s dalšími druhy horských trav – metličkou, metlicí, třtinou, psinečkem, kostřavou, bezkolencem nebo severskou ostřicí tuhou. Podobně jako kleč, i smilka preferuje polohy nad alpínskou hranicí lesa, ale často se s ní potkáme i v nižších horských polohách či v podhůří.

Navzdory svému pojmenování tvoří „hercynskou poušť“ na hřebenech Krkonoš druhově a koncem léta i barevně pestrá mozaika horských trav, keřů a keříčků. Na kamenitých půdách se daří i početné flóře alpských a severských mechorostů, lišejníků, řas, sinic a hub (foto Jiří Bašta)

V průběhu formování evropské flóry smilka obsadila rozlehlé prostory Alp, Pyrenejí, balkánských a karpatských pohoří a přes celou střední a západní Evropu se rozšířila až do Skandinávie. Je hojná zejména v horských oblastech, kde se po staletí provozuje pastevectví. Horalé (ale i býložravá zvěř) ji však nemají příliš v oblibě, neboť její nutriční kvalita je výrazně horší než u jiných horských trav či bylin. Botanici, zemědělci, ale i lesníci, historici či etnografové se již dlouhá desetiletí smilkou podrobně zabývají ve snaze získat co nejvíce vědomostí o roli této trávy v životě horské přírody i v osudech horalů.

Krkonoše jsou toho příkladem, neboť již dlouho nad oběma druhy a jejich společenstvy probíhá takřka „ideologický“ spor odborníků o tom, jakého původu jsou druhově chudé smilkové louky na krkonošských hřebenech a zda tam byla dříve kleč nebo smilka. Obrazné označení „hercynská poušť“ vystihuje chudost krkonošských smilkových trávníků ve srovnání s mnohem bohatšími alpskými či karpatskými trávníky nebo s květnatými horskými loukami na níže se rozkládajících bezlesých

enklávách Krkonoš. Jedna fronta odborníků je přesvědčena, že smilkové louky (v Krkonoších někdy nevhodně označované jako smilkové hole) se na hřebenech Krkonoš rozšířily na uvolněná místa po vykloučení a vypálení klečí, a tak postupně vznikly dnešní rozlehlé a v jejich pojetí druhotné porosty. Jiní odborníci jsou ale přesvědčeni, že značná část (otázka zní kolik?) krkonošských smilkových luk jsou přirozená rostlinná společenstva, odlišná jak druhovým bohatstvím, tak svým dlouhodobým vývojem od smilkových luk třeba v Alpách či Tatrách. Botanické složení smilkových luk na hřebenech Krkonoš dokládá jejich příbuznost se smilkovými loukami daleko na severu Evropy, např. v norských pohořích Hardangervidda nebo Jotunheimen, kde byl tento zvláštní typ severských horských luk pro vědu poprvé popsán. Je to jen jeden z drobných střípků v mozaice poznatků dnešních přírodovědců, kteří hřebeny Krkonoš považují za středoevropskou výspu severské tundry. Své argumenty staví na řadě dokladů, které vyplývají z dlouhodobého formování unikátního fenoménu krkonošské arкто-alpínské tundry, tedy prostředí, které se utvářelo podstatně dříve, než hřebeny Krkonoš začal

Borovice kleč patří po tisíciletí mezi přirozené druhy krkonošské flóry. Na dlouhověkosti a různověkosti jejích porostů se podílí jednak snadná schopnost starších větví zakořeňovat a vegetativně se tak rozšiřovat do okolí, jednak přirozená generativní obnova klečových keřů ze semen. Přirozené porosty kleče mají proto věkově velmi rozmanitou strukturu, což zvyšuje jejich životaschopnost (foto vlevo i vpravo Jan Štursa)

Obnova v minulosti odstraněných klečových porostů probíhala ve 20. stol. podle desetiletých plánů. Nově založené porosty jsou proto relativně stejnověké (nehledě na pozdější tvarově mnohdy velmi nepřirozené hranice výsadeb). Stejnověkost takto vzniklých klečových porostů byla v minulých desetiletích jednou ze slabin dobře míněného vysokohorského zalesňování. Mladé klečové porosty trpěly ve zvýšené míře kalamitním žírem hmyzu

ovlivňovat člověk. Ten sem doputoval a začal hospodařit teprve v novověku, tedy řádově před několika staletími, zatímco k opakovanému prolínání severské a alpské přírody docházelo na hřebenech Krkonoš již před státsíci až desetitisíci let. Zastánci názoru o (převážně) druhotném původu smilkových luk v Krkonoších staví svou argumentaci na podrobném studiu archivních dokladů o životě někdejších horalů, údajích o rozloze odstraněných klečových porostů, spotřebě dřeva, počtu horských bud, chovaných zvířat a hospodaření jejich majitelů. Doložený systém využívání senišť a pastvin je utvrzuje v představě, jak se smilka chovala před, během a po ukončení hospodaření na hřebenech Krkonoš.

Když krajinu Krkonoš na přelomu 19. a 20. století postihly velké povodně a sesuvy půd, vznikly první plány na znovuzalesnění části hřebenů klečí, s cílem zlepšit tamní vodohospodářské a půdoochranné poměry. Za příčinu přírodních katastrof se mj. považovalo postupné odstraňování klečových porostů během budního hospodaření, a to na ploše přibližně 1 000 hektarů. Zalesňovací práce inicioval hrabě Jan Harrach a v několika etapách, které skončily až v druhé polovině 20. století, došlo na téměř 850 hektarech k rozsáhlému vysazování kleče. To bylo zejména po 2. světové válce úspěšné, neboť stavělo na poznatcích a praktických zkušenostech lesníků (ing. Theodora Lokvence) a pracovníků Lesotechnických meliorací (zejména pánů Vaculíka a Kříže). Po vyhlášení Krkonošského národního parku v roce 1963 měli pracovníci správy parku možnost revidovat předkládané

desetileté plány tzv. Vysokohorského generelu zalesňování. Snažili se ze zalesnění vyloučit především plochy rašelinišť či pramenišť a místa s výskytem vzácných či ohrožených druhů rostlin. Již tehdy však došlo k některým omylům a sám autor se poctivě musí přiznat, že s vedoucím odboru ochrany přírody ing. Vladimírem Šatným tehdy společně nesprávně interpretovali několik čísel lesních oddělení a porostů, čím nechtěně odsouhlasili např. zalesnění severních svahů Studniční hory v místech unikátních tundrových společenstev. Různé chyby a nedůslednosti se kupily i při realizaci zalesňovacích prací v tvrdých klimatických podmínkách krkonošských hřebenů.

S prohlubováním poznatků přírodovědců o unikátním prostředí krkonošské arko-alpínské tundry se stále zřetelněji ukazovalo, že mnohá místa zalesněna být neměla a že v dobré víře vysazená kleč tam může způsobit dokonce i postupný zánik jiných vysoce hodnotných přírodních fenoménů národního parku. Rozrůstající se mladé sazenice kleče totiž stále výrazněji ovlivňují mikroklimatické podmínky zalesněných ploch. Po několika desetiletích se vytvoří již hustě zapojený klečový porost, z jehož zástinu časem mizí světlo milné druhy vysokohorské flóry či fauny. Současně se mění rozložení a průběh odtávání sněhové pokrývky a dochází i ke zmenšení výkyvů mezi denním a nočním průběhem teplot. Ty jsou jedním ze základních předpokladů vzniku či „přežívání“ různých mrazových forem reliéfu, jimiž jsou hřebeny Krkonoš v kontextu celé střední Evropy tak proslulé.

Kácet nebo nechat růst?

V 90. letech se rozhořely názorové spory – přírodovědci požadovali z takových míst odstranění kleče, lesníci to naopak odmítali (mimo jiné i proto, že v lesnickém „desateru příkázání“ představuje použití pily nebo sekery na kleč jeden z neodpuštělných hříchů). Obě strany stavěly na svých argumentech, diskuse se přenesly na zasedání vědecké rady Správy KRNP i na MŽP, postupně se uskutečnilo několik velkých výzkumných projektů, v nichž se geomorfologové, půdoznalci, hydrologové, botanici, lesníci i historici snažili nalézt řešení, jak co nejobjektivněji posuzovat celý komplex jevů krkonošské arkticko-alpínské tundry a jak o ni optimálně pečovat. Kde mají být předmětem ochrany a péče klečové porosty, a kde naopak unikátní tundrová společenstva rostlin a živočichů, mrazem tříděné půdy či rozmanité procesy podmíněné aktivní soliflukcí, větrnou deflací nebo sněhovou erozí. Intenzivní

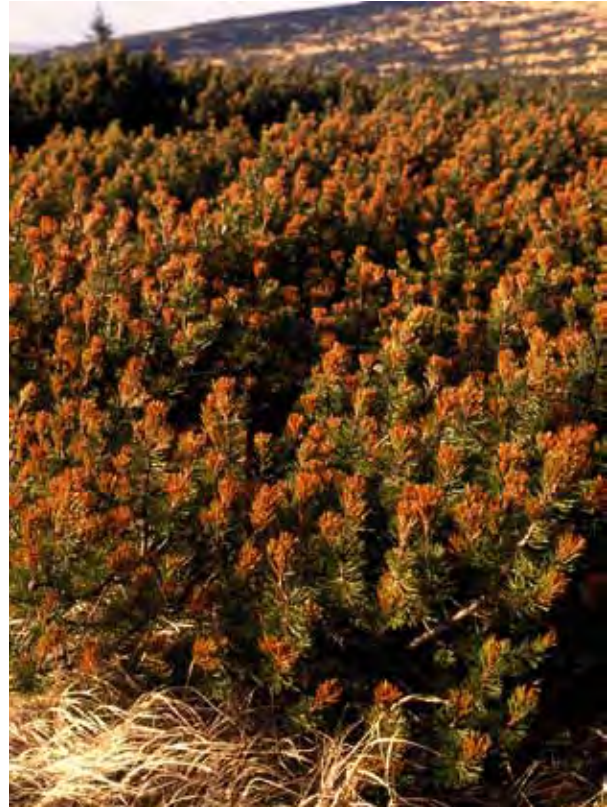
srovnávací výzkum krkonošské a skandinávské tundry přinesl mnoho poznatků, ze kterých vychází pojetí dnešní péče Správy KRNP o krkonošskou tundru.

Je třeba poznamenat, že zmíněný dlouholetý spor nelze vnímat černobíle, neboť ochrana klečových porostů stejně jako severských smilkových luk má v prostředí krkonošské tundry své priority. Ostatně, oba ekosystémy požívají zvýšenou ochranu v rámci systému evropsky významných lokalit soustavy Natura 2000 a patří mezi tzv. hvězdičkové biotopy (tj. ekosystémy či habitaty, jejichž přísná ochrana je sledována jurisdikcí Evropské unie).

Zdravotní stav kleče se během imisní kalamity koncem 20. století značně zhoršil. Došlo k pozvolnému snižování počtu ročníku jehličí i klíčivosti semen, objevily se příznaky tracheomykóz a oslabení způsobil i zvýšený žír jehličí při opakovaném přemnožení

Pohled shora na západokrkonošskou náhorní plošinu dokládá různorodost mozaiky přirozených či vysázených klečových porostů a alpských trávníků. Žlutě jsou ohraničeny některé plochy hustých klečových výsadeb z různých období 20. století. Červená linie vymezuje část přirozených klečových porostů na severských rašeliništích a v okolí hran ledovcových karů. Bíle ohraničená plocha může sloužit jako příklad vyvážené mozaiky klečových porostů a alpského bezlesí v pramenné oblasti Velké Mumlavy. Nad světlou linií turistické cesty vlevo je pruh výsadeb, předělených Ioni Správou KRNP (foto Kamila Antošová)

Housenice hřebenule ryšavé (vlevo) nebo larvičky bejlmorky borové (vpravo) patří mezi přirozené zástupce entomofauny klečových porostů. V některých letech dochází k jejich přemnožení, se kterým se však krkonošská kleč až dosud dokázala vypořádat. Ostatně, statut národního parku a chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV) použití chemických prostředků v tomto území vylučuje (foto Jan Štursa)

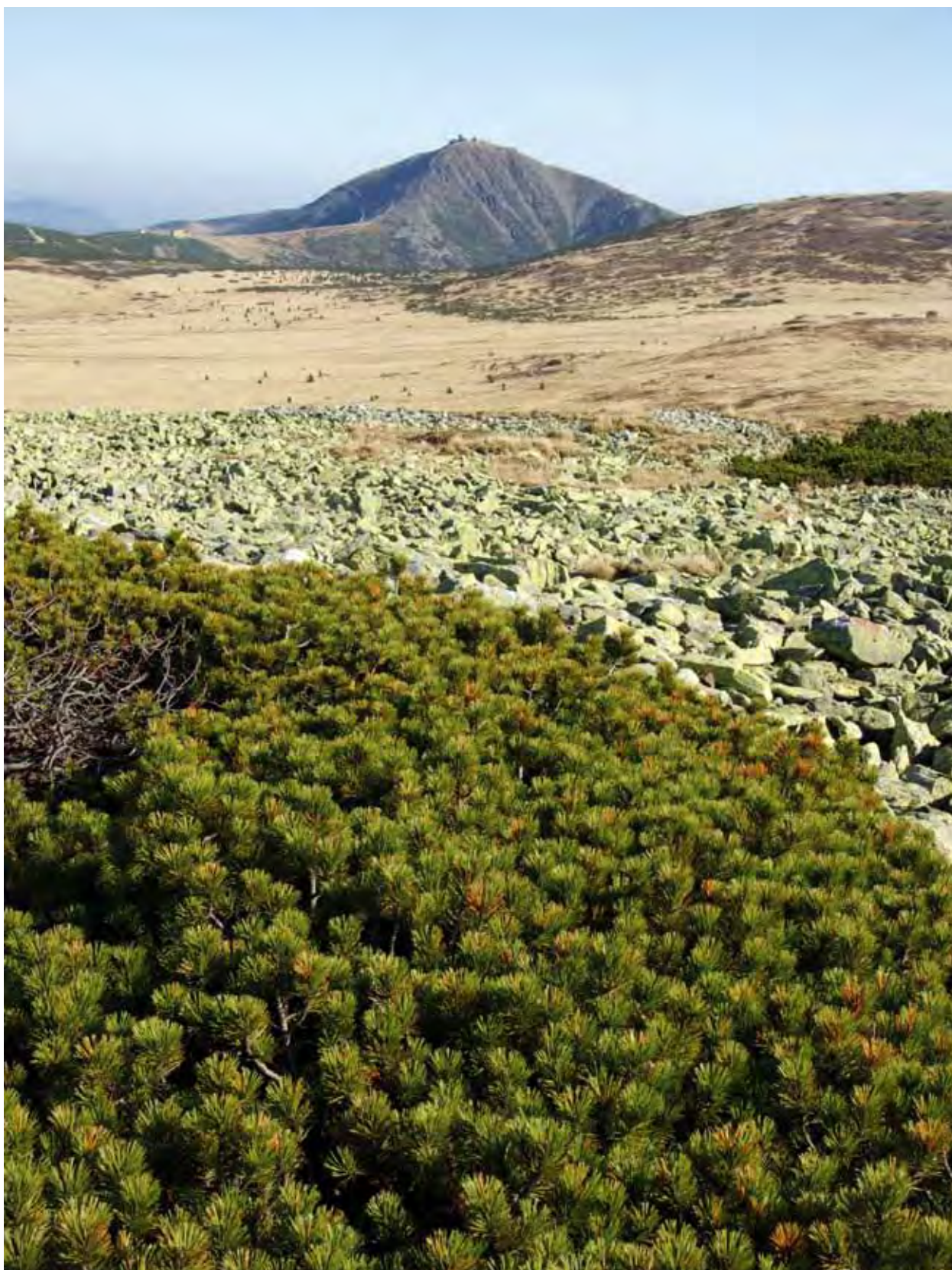
přirozeného býložravého hmyzu, zejména bejlmorky borové či hřebenule ryšavé. Kleč to díky své vysoké odolnosti naštěstí přežila a prosperuje na krkonošských hřebenech i nadále. Také ostatní fenomény krkonošské arko-alpínské tundry jsou dnes vzhledem k mnohem vyšším znalostem pod podstatně přísnější kuratelou odborníků. Na věčné diskusi, podložené rozumnými argumenty, a z ní vyplývajících činů stojí budoucnost tohoto unikátního prostředí hřebenů Krkonoš, kde kleč i smilka mají stejně významnou a nezastupitelnou roli. Záleží jen na správném vyhodnocení, jakou prostorovou mozaiku mají ekosystémy obou protagonistů našeho článku tvořit a jak mají správci Krkonošského národního parku o prostředí tundry nejlépe pečovat.

Neméně důležitá je i osvěta široké veřejnosti, což potvrdily četné vzrušené reakce návštěvníků hor při prořezávání kleče v roce 2010. Trpělivé vysvětlování, co a proč Správa KRNAP na hřebenech hor dělá, vhodně volená slova a argumenty musejí být rovněž v arzenálu schopností správců Krkonošského

národního parku, nemá-li se v Krkonoších nad zásahy do kleče rozhořet podobný spor, jaký sužuje již řadu let kůrovcem postiženou Šumavu.

Zvláštní kopečky porostlé vřesem jsou na hřebenech Krkonoš výsledkem dlouhodobého působení mrazu a ledu (tzv. kryoprocesů) na mikrorelief hor. Předpokladem je dostatečně velká plocha přirozeného alpínské bezlesí, resp. jeho optimální prostorová mozaika s klečovými porosty (foto Jan Štursa)

Kleč na sutích Luční hory (foto Kamila Antošová)

11

Bílé a zelené sjezdovky

Zákulisí krkonošského lyžařského ráje

Navzdory komorní rozloze se Krkonoše honosí ze všech našich pohoří nejrozsáhlejší nabídkou služeb pro vyznavače zimních sportů. Na obou stranách pohoří je v provozu 20 lyžařských sjezdových areálů a 141 km sjezdových tratí. Dvě desítky lanovek společně s téměř 130 vleky dokážou za pouhou hodinu přepravit z údolí na svahy hor až 120 tisíc osob. Klimatické podmínky v Krkonoších až dosud zaručují vynikající sněhové podmínky, dnes navíc pojištěné technickým zasněžováním. Téměř na pět měsíců se tak hory stávají lyžařským rájem pro statisíce domácích i zahraničních lyžařů. Provozování lyžařských areálů představuje hlavní složku příjmu a zisků všech subjektů, nabízejících služby v sektoru zimního cestovního ruchu v Krkonoších. Bezmála půl století jsou však Krkonoše i národním parkem, a tak je současná dobrá turistická a rekreační infrastruktura výsledkem letitých diskusí, sporů a kompromisů stran možností, způsobů a limitů rozumného využívání našeho nejvyššího pohoří.

Terén pro alpské disciplíny

Když se tady po roce 1890 objevili první lyžaři, málokdo tušil, jakou éru bouřlivého rozvoje mají Krkonoše před sebou. Zpočátku praktická výstroj lesního personálu se záhy ujala jako sportovní výbava. Zimní turistika prožila svůj počáteční boom na přelomu 19. a 20. století, kdy na české i slezské straně hor vznikaly organizované lyžařské kluby a pořádaly se první regulérní lyžařské závody. Jilemnice se v té době změnila v kolébku českého lyžování, jak bohatě dokládá stálá expozice Bílou stopou v tamějším Krkonošském muzeu. Budování lyžařské infrastruktury začalo měnit tvář zimních Krkonoš. Na hřebenech hor bylo zavedeno zimní tyčové značení, které výrazně usnadnilo bezpečný pohyb lyžařů po Krkonoších. V hlavních střediscích po obou stranách hor vznikaly první skokanské můstky a vedle běžeckého lyžování se těšilo čím dál větší oblibě lyžování sjezdové. Před druhou světovou válkou již byly Krkonoše významným centrem zimní turistiky a lyžování, čemuž odpovídala i vybavenost hlavních středisek – Špindlerova Mlýna, Harrachova, Rokytnice nad Jizerou, Janských Lázní, Pece pod Sněžkou nebo na severní straně hor Szklarské Poręby či Karpacze.

Skiareál na Medvědině se ukrýval v hlubokých lesích – než začalo zhoubné dílo jedovatých průmyslových spadů. Svah kolem sjezdovek byl během 80. let většinou odlesněn. Na vrcholu kopce ještě přibýly stožáry vysílačů (foto Jan Štursa)

V druhé polovině 20. století přibývaly nové sjezdovky a jejich stále hustší síť zasahovala do celistvosti lesů na svazích hor. Některé lyžařské sjezdové areály vznikaly relativně šetrně (například nedávno popisovaný rokytnický areál na Lysé hoře), jiní provozovatelé však nebyli k přírodě ohleduplní. Příkladem může být dlouholetá geneze dnes oblíbeného areálu na Medvědině. Jeho projekt se na papíře objevil již v polovině 60. let, v roce 1965 se začala stavět lanovka, z tras budoucích sjezdovek byl odstraněn les a provedeny základní povrchové úpravy. Dle ústních zpráv se prý v zahraničí již distribuovaly prospekty lákající lyžaře do nového areálu, kde však ještě dalších deset let bylo jen staveniště – lanovka na Medvědině se poprvé rozjela v roce 1975. Nedostatečné zpevnění povrchu vykácených svahů sjezdovek a dlouhodobé odkládání jejich ozelenění vedlo ke vzniku hlubokých erozních rýh a strží,

jejichž pozdější biotechnické úpravy si vyžádaly nemalé úsilí a finance. Povrch sjezdovek byl ještě dlouhá léta po zahájení provozu ve špatném stavu, k čemuž každoročně přispíval i nežádoucí pohyb dopravních prostředků v letní sezoně. V té době se k tomu přidružil i častý nešvar – přibližování dřeva ze sousedících lesních porostů po již samovolně zarůstajících sjezdovkách. Situace na Medvědině, ve Svatém Petru či na Hromovce se zlepšila teprve po vzniku společnosti Skiareál Špindlerův Mlýn, která začala realizovat moderní celoroční péči o tato lyžařská centra. Současné pořádání různých závodů horských kol v trasách sjezdovek však také není beze škod na vegetaci a mladých lesních porostech při okrajích, o provozování stálých downhillových tratí ani nemluvě. Každoročně se na řadě krkonošských sjezdovek zbytečně narušoval a narušuje proces jejich přirozené stabilizace, což bohužel

Detaily z Medvědína: dobře a špatně stabilizovaný okraj sjezdovky. Klouzající kameny a sesouvání horní hrany prodlužují stabilizaci bočního svahu na mnoho let. Zhoršuje to i úpravu povrchu sjezdovky a její bezpečnost v předjarním období (foto Jan Štursa)

ztěžuje (i prodražuje) zimní úpravy povrchu tratí a odráží se i ve zvýšené úrazovosti. Obecně platí, že čím menší je přesun a převrstvení půdy a kamení při budování či pozdějších úpravách sjezdovek, tím jednodušší je jejich stabilizace, ozelenění a rozsah zimní údržby. Sjezdovky totiž nejsou jen bílé, ale více než půl roku i zelené. Což ale platí jen tehdy, jsme-li ochotni se o ně náležitě starat.

Nedostatečně stabilizovaný svah Velkého bubnu černé sjezdovky ve Svatém Petru během úprav v 70. letech 20. století (foto Jan Štursa)

Horské lesy v Krkonoších začaly od 70. let minulého století odumírat v důsledku imisní zátěže. Proces jejich usychání, společně s hmyzími kalamitami (obaleč, kůrovec, ploskohřbetka), postupoval rychleji na jakýchkoli otevřených stěnách lesních porostů. To se nevyhnulo ani okrajům sjezdovek, které nemalou měrou přispívaly ke kouskování lesů a snižovaly jejich ekologickou stabilitu, nemluvě o nežádoucím dopadu na celistvost populací mnoha živočišných druhů. Tehdy se podél sjezdovek začaly rozšiřovat pásy suchých odumřelých stromů. To následně zesílilo snahy provozovatelů lyžařských areálů tyto stromy odkácet a snadno tak dosáhnout větší šířky i kvalitnějších parametrů tratí, zejména v souvislosti se stále modernějším vybavením a zvyšující se rychlostí sjezdů. Vedla se tvrdá jednání o každý hektar lesa. V době stupňování imisní zátěže (1985) dokonce vyšlo usnesení tehdejšího krajského výboru KSČ a rady Východočeského krajského národního výboru nezačínat na území Krkonoš výstavbu sportovních zařízení, vyžadujících odlesnění a zábor lesa. Když imisní kalamita začala ustupovat, spory se opět rozhořely, zejména ve vrchní části svahů Medvědína či na Čertově hoře. Dnešní pohled na stráně v okolí Svatého Petra, Medvědína, Čertovy nebo Černé hory svědčí o obrovském rozsahu záboru lesa ve prospěch sjezdového lyžování. V diskusích se v poslední době začal uplatňovat i pohled na charakter krajiny – krajinný ráz. Relativně mírnější jízvou na tváři horské krajiny jsou totiž starší sjezdovky koncipované se zatáčkami. Ve znovu odrůstajících mladých lesních porostech jsou částečně skryté a neruší krajinný ráz tak drasticky jako i sto metrů široké sjezdové svahy koncipované přímo po spádnicí (Stoh, závodní sjezdovky ve Svatém Petru nebo v Harrachově). Bohužel je napřimování sjezdových tratí podporováno zejména požadavky na zvyšování bezpečnosti lyžařů.

Problémy se zatravněním

Společným zájmem provozovatelů sjezdových areálů i ochranářů je co nejrychlejší zpevnění odlesněných svahů, jejich dokonalé příčné odvodnění a ozelenění. To však v sobě skrývalo a dosud skrývá další z ekologických problémů, který si běžný lyžař – na rozdíl od správců národního parku – naprosto nemusí připouštět: Jak, kdy a čím úspěšně asanovat a zatravnit horské svahy zbavené vegetace? Status národního parku nepřipouští zavádění jakýchkoli nepůvodních organismů, avšak běžně se pro ozeleňování používaly vyšlechtěné druhy trav (kostřava červená, psinečky, jílky a další), jediný komerčně dostupný osevní materiál. Velmi tak narostlo potenciální nebezpečí genetické koroze původních druhů krkonošské flóry v případě spontánního křížení přirozených a vyšlechtěných příbuzných druhů. Správě KRNAP se postupně podařilo přesvědčit správce sjezdovek o výhodách mulčování, ale ani to není prostě různých nebezpečí. Zvláště když se některé sjezdovky začaly mulčovat hnojem od zemědělců v podhůří. Na sjezdovky se tak zavlékají nežádoucí dusíkomilné rostliny, které zpomalují proces přirozené obnovy vegetace, pronikající na sjezdovky z okolních lesních či lučních porostů. Správa parku proto připravila užitečnou brožuru o optimálních způsobech ozeleňování ploch, zbavených vegetačního krytu. Poskytuje mnoho užitečných rad, jak v Krkonošském národním parku postupovat při biotechnologických pracích.

Rozvoj nových technologií a pochopitelný zájem provozovatelů mít lyžařskou sezonu co nejdéle odstartovaly další dlouhodobě diskutované téma – umělé zasněžování, resp. výrobu technického sněhu. To vnáší do horského prostředí nemalé změny přírodních podmínek, zejména z pohledu vegetace. Větší zhutnění sněhové pokrývky, špatné provzdušnění půdy, změny vodních poměrů, zkrácení vegetační doby – to jsou jen některé z vlivů, které zhoršují růstové podmínky pro vegetaci na povrchu sjezdovek, způsobují nežádoucí změny jejího složení a snižují stabilitu zatěžovaných svahů sjezdovek vůči erozi půdy. Bohužel, není vzácné i porušování striktního zákazu užívání jakýchkoli chemických či biologických přípravků při výrobě technického sněhu. Ze strany provozovatelů je to pak nejen hrubé porušování statusu národního parku a dohodnutých provozních podmínek, ale i hygienických norem. K zasněžování se využívají vodní toky, které jsou zdrojem pitné vody pro horská rekreační střediska.

Pohled z lanovky na Medvědin přes údolí Špindlerova Mlýna na Pláň a Hromovku. Průseky sjezdovek a lanovek nepříznivě ovlivňují krajinný ráz horského panoramatu. Luční enklávy nebo zalesněné paseky nikdy nerozdělovaly lesy souvislými pruhy, jsou rozloženy mozaikovitě (foto Jan Štursa)

Slunečné noci

Zájem o co nejlepší ekonomickou prosperitu je příčinou jiného ze soudobých vážných problémů sjezdového lyžování v Krkonoších – tím je večerní provoz na sjezdovkách a potřebné osvětlení tratí. Vlastníci více prosperujících areálů stále častěji přicházejí na Správu KRNAP s žádostmi o povolení večerního provozu, jehož zápornou stránkou je však nárůst světelného znečištění prostředí národního parku. V zimní sezoně si každý přijíždějící návštěvník musí ve večerních hodinách již z velké vzdálenosti od Krkonoš povšimnout velkých ozářených částí noční oblohy nad Janskými Lázněmi, Pecí pod Sněžkou, Vrchlabím, Strážným či Špindlerovým Mlýnem. Je to daň za použití nedokonalé technologie svítidel a jejich kapacitního předimenzování. Není divu, že se pracovníci Správy KRNAP všemi právními prostředky a odbornými argumenty snaží zabránit takovému dopadu na kvalitu prostředí národního parku. Je to jejich posláním, za to je naše společnost platí. Studie světelného znečištění prostředí a zejména srovnání získaných podkladů s mnoha sportovními areály v zahraničních chráněných územích dokládají, jak složitou cestu v tomto směru mají ochranáři i provozovatelé lyžařských areálů ještě před sebou.

Bez povšimnutí nemůže zůstat další fenomén současnosti – snowboarding. Nechci hovořit o častých kolizích s lyžaři a bezpočtu zbytečných úrazů, ale o vyznačících

Trať pro sjezd na bicyklech (downhill) zbytečně ničí nákladně stabilizovaný povrch sjezdovky nejen ve svatopetrském areálu... (foto Jan Štursa)

freestyle snowboarding, které již z principu lákají volné sněhové pláně mimo sjezdovky. V Krkonoších však většina tratí probíhá horskými lesy, resp. po svazích, kde v minulých desetiletích odumřely lesní porosty. Na pracně a nákladně zalesněných pasekách v okolí sjezdovek je pak poškozování mladých stromků velmi surové, a tak se správci parku společně s provozovateli snaží všemi zákonnými prostředky takovým škodám zamezit (zábrany kolem tratí, skipatroly, omezení přepravy vyznavačů snowboardingu na některých tratích atd.).

S budoucností lyžařských areálů v Krkonoších souvisí v neposlední řadě i často diskutované projevy klimatických změn. Pro středohory typu Krkonoš to představuje přinejmenším vážný důvod pro seriózní prognostické studie, jaké socioekonomické i ekologické dopady mohou vyvolat očekávané (ale i již

Široká sjezdovka na Stohu, upravená v 90. letech, patří k nejnebezpečnějším lyžařským svahům. Není dosud lemována vzrostlým lesem a je často zledovatělá. Vpravo od ní vidíme zbytky původní dráhy, úzké a klikaté, která skoro není vidět (foto Jan Štursa)

probíhající) změny průběhu teplot, množství a rozložení dešťových či sněhových srážek.

Vyznavačům lyžařských sjezdových sportů nemusejí zmiňované aspekty připadat tak důležité. Spíše se zajímají o aktuální ceny služeb v lyžařských areálech, délku front u vleků a lanovek a o dostatek kvalitně upraveného sněhu na sjezdovkách. Provozovatelé lyžařských areálů, Horská služba, Správa KRNAP a další hráči na společném hřišti se však při řešení všech výše popisovaných problémů musí obrnit nekonečnou trpělivostí a vyzbrojit co nejlepší odbornou argumentací v zájmu nalézt společnou řeč, společné myšlení. Uplatnění takového přístupu je totiž základním pilířem při realizaci Vize Krkonoše 2050 – Přátelství lidí a hor, dokumentu, který naznačuje cestu, jak chránit a rozumně využívat všechny přírodní a kulturní statky, které nám Krkonoše poskytují.

Pro svou druhovou rozmanitost i krajinářskou hodnotu patří louky na Výsluní v údolí Velké Úpy k nejmalebnějším krkonošským místům (foto Kamila Antošová)

12

Obří bouda

Dlouhá cesta od zrodu k zániku

Krajinu Krkonoš tvoří nepravidelná mozaika lesů a bezlesých enkláv s rázovitými horskými obydlími, kterým se v Krkonoších říká boudy, nikoli chaty, jako je tomu například v sousedních Orlických horách či Jeseníkách. Výraz bouda pro horský dům, chatu, salaš si navzájem půjčovaly čeština a němčina; odtud i označení významné historické kapitoly krkonošských dějin budní hospodářství (Baudenwirtschaft). V době jeho největšího rozmachu v 18. a 19. století horalé postavili na svazích Krkonoš desítky bud, které ve své době sloužily jako letní a později i celoroční příbytky hospodářů. Takový byl původ Luční boudy, nejstarší v Krkonoších, tak vznikla Hamplova bouda, Petrova bouda, Špindlerova bouda, Scharfova bouda, Martinova bouda, Vosecká bouda, Dvorská bouda. Obří bouda měla však poněkud jinou historii.

Pohostinství na náměstíčku

Historické kořeny horské boudy, která po desetiletí stála na severním horním okraji Úpské jámy, sahají až do poloviny 17. století. V době svého vzniku vůbec nesloužila pastevcům ani prospektorům, směřujícím k nejvyšší krkonošské hoře. Jednoduchý přístřešek s ohništěm nechal na místě, kde mnohem později vznikla Obří bouda, postavit majitel severních svahů Krkonoš, slezský hrabě Schaffgotsch, který se rozhodl vybudovat na vrcholu Sněžky kapli. Objekt byl přístřeškem pro jeho poddané, jejichž úkolem byla donáška nejrůznějšího materiálu a stavební práce na vrcholu Sněžky. Z té doby se traduje i první název Panská bouda (Herrenbaude), která byla předchůdcem budoucí Obří boudy. Panská bouda po ukončení stavby kaple sv. Vavřince (1681) zanikla, avšak v roce 1847 postavil velkoúpský kupec Mittlöhner na jejích základech nákladem 1 600 tolarů nový objekt, který už poskytoval přístřeší poutníkům, směřujícím na hřebeny východních Krkonoš včetně vrcholu Sněžky. Obří bouda tak byla od svého počátku významnou destinací počínajícího turistického ruchu v Krkonoších. Kaple na vrcholu Sněžky se již roku 1812 změnila dočasně na hospodu a v r. 1881 byla dokončena výstavba kvalitní cesty Obřím dolem na hřebeny Krkonoš. Obří bouda mohla koncem 19. století poskytnout přístřeší a občerstvení až 100 lidem ve 35 hostinských

Obří bouda, jak ji znala většina návštěvníků Krkonoš ve 2. polovině 20. století, kdy se již nacházela ve špatném stavu a její historie spěla ke konci. (foto Jan Štursa)

pokojích. To už ale změnila majitele, jakož i mnohokrát poté. Na začátku 20. století už patřila mezi jednu z nejvýznamnějších hřebenových bud, a to i přesto, že jí hned v sousedství na pruské straně hor vyrostla konkurence v podobě Heedmannovy boudy, později Slezského domu. Tady někde byly ony počátky nesmyslných konkurenčních projevů Čechů a Slezanů, Němců a posléze Poláků při budování turistických objektů na hraničním hřbetu Krkonoš. Na jedné a druhé straně hranice se tehdejší majitelé turistických objektů přetahovali, kdo přijde s atraktivnější nabídkou služeb, s přitažlivějším nacionálním folklorem, s větší kapacitou, s nižšími cenami...

Když byla v r. 1905 vybudována Jubilejní cesta k vrcholu Sněžky, stal se malý prostor na západním úpatí naší nejvyšší hory významnou křižovatkou turistů rozmanitých národností a smýšlení. Václav Durych ve své knize Krkonoše již v roce 1897 barvitě líčí velký mumraj lidí v tomto prostoru, kteří se v nadmořské výšce 1 395 metrů věnují prodeji nejrůznějších turistických suvenýrů, obcerstvují se nebo provozují různé kulturní a muzikální atrakce. Někdy v té době vznikly první představy propojení této části hřebenů hor s podhůřím

na české i německé straně Krkonoš. Naštěstí se nerealizovala plánovaná výstavba ozubené železnice ze Sobieszówa k Obří boudě, ani další vize, které na humorných dobových pohlednicích tak trefně zachycují představy tehdejší společnosti, jak by mohl vrchol Sněžky a jeho okolí vypadat v budoucnosti.

Během válečných let 20. století se osudy Obří boudy odvíjely v jiném duchu. V r. 1925 se u Obří boudy konaly dva mezinárodní proletářské srazy s cílem upozornit na vzrůstající nebezpečí nacionální německé politiky. V roce 1935 se až sem vyškrábalo německé motorizované dělostřelectvo. Dramatické předválečné události vyvrcholily 24. září 1938, kdy bojůvky freikorpsu obsadily Petrovku, Špindlerovku a Obří boudu a ostřelovaly odtud české hlídky. Během druhé světové války sloužila většina hřebenových bud německé armádě, což platilo zejména o nedaleké Luční boudě, Výrovce či boudě na Sněžce. Po osvobození Krkonoš většinu horských bud konfiskoval stát a Obří bouda byla spolu s mnoha dalšími svěřena do užívání firmě Krkonošské hotely (později Interhotel Krkonoše). Byla částečně přestavěna a sloužila bouřlivě se rozvíjícímu turistickému ruchu v nové společnosti.

Obří bouda byla zejména v drsných zimních měsících významným útočištěm turistů, kteří se rozhodovali, zda budou směřovat po zledovatělých svazích k vrcholu Sněžky (foto Jiří Bruník)

Úpadek

Pro Obří boudu to nebylo zrovna nejšťastnější období. Dokonce urychlilo předčasný zánik tohoto oblíbeného objektu. Proč? Co přestalo fungovat na její typické pohostinnosti? Na historické boudě v majetku národního podniku se začalo podepisovat především časté střídání zaměstnanců. Sám jsem počátkem 60. let 20. století zažil typickou atmosféru života Obří boudy, když jsem její přístřeší často užíval při terénních pracích na svém diplomovém tématu. Nedostatek kvalifikovaných lidí a hodně vzdálená poloha se projevovala na „odborných profilech“ personálu. Také zde nacházeli útočiště lidé s nepříliš čistou minulostí. Proto se tady často objevovali policisté (tehdy vlastně příslušníci SNB) a na místa po odvedených delikventech nastupovali další. Pro provoz boudy a jejího vedoucího bylo takové časté střídání lidí bez potřebných zkušeností hodně špatné. Ostatně, ani správci boudy tady nezůstávali příliš dlouho. Extrémní povětrnostní podmínky stav Obří boudy zhoršovaly každým rokem, neboť

v důsledku nedostatečné údržby do stavení celoročně zatékalo, zejména v podzimních měsících. V zimě pak voda ve zdech zamrzla. Pokud chtěl vedoucí boudy opustit, činil tak záhy zjara, kdy promočené stěny promrzlého objektu ještě nezačaly roztávat. A dalšímu správci Obří boudy zakrátko zbyly jen oči pro pláč, když sledoval spousty vody, která s příchodem jara začala protékat od střechy až do sklepa. Pokud byl schopný a měl potřebné prostředky, boudě pomohl, v opačném případě ji brzo předal obdobným způsobem.

Tak došlo k postupné devastaci kdysi velmi oblíbené vrcholové boudy, a když se k tomu přidaly i závažné hygienické problémy, byla Obří bouda v r. 1970 pro veřejnost uzavřena. Její funkci na chvíli převzaly dva nedaleké a velmi ošklivé kiosky. Dál chátrající objekt Obří boudy byl posléze v roce 1982 stržen, avšak předcházela tomu velmi bouřlivá jednání o budoucích osudech úpatí Sněžky. Královéhradecký krajský národní výbor prosazoval výstavbu nové boudy a v soutěži vypsání Stavoprojektu Hradec Králové zvítězil návrh architekta Karla Schmieda. Vyvolal velké zděšení nejen mezi ochranáři a přírodovědci, ale i mezi místními obyvateli a nejrůznějšími odbornými experty. Pamětníci dobře vědí, kolik vzrušených debat, politických tlaků a personálních perzekucí následovalo. Při rozhodování tehdy velmi přispěly opakované intervence vědeckých pracovníků (doc. Jana Jeníka, dr. Jana Buchara, ing. Jaroslava Stoklasy, dr. Slavomila Hejného) a především osobní intervence prof. Emila Hadače, člena Vědecké rady Správy KRNAP, který využil svých kontaktů na ÚV KSČ a dokázal nepříznivě se vyvíjející situaci velmi ovlivnit odbornou polemikou na stránkách deníku Rudé právo. Nově navrhovaný objekt a jeho budoucí provoz totiž zásadním způsobem ohrožoval existenci unikátní severské tundry na nedalekém Úpském rašeliništi a přírodního klenotu východních Krkonoš – ledovcového karu Úpské jámy.

Miha pomocná

Bouřlivá celospolečenská diskuse vedla i k návštěvě tehdejšího ministra kultury Milana Klusáka (ve funkci v letech 1973 až 1988), který v doprovodu své choti a početné suity činovníků a funkcionářů dorazil jednoho krajně nehostinného letního dne roku 1983 na Luční boudu. Následovala situace, které jsme trochu napomohli barvitým vylíčením, jak nebezpečná může být za špatného počasí cesta auty přes bažinaté Úpské rašeliniště. Celá družina se tak vydala za silně větrného, studeného, deštivého a mlhavého počasí pod Sněžku

pěšky. Když tam dorazila, následoval za takřka nulové viditelnosti a silného vichru výklad projektantů, jak překrásné vyhlídkové místo tady je a jak se tady bude nová Obří bouda vyjímat. To však záhy přerušila paní Klusáková (dcera někdejšího prezidenta Ludvíka Svobody), která, upírajíc zrak do husté mlhy, velmi rozhořčeně prohlásila něco v tom smyslu, jak mohlo nějakého blázna napadnout, že toto je správné místo pro vyhlídku na krásné Krkonoše. Znovu se potvrdilo ověřené Cherchez la femme – za vším je žena. První významný krok byl učiněn. Když po návratu na Luční boudu přispělo k rozhodování i dobré moravské víno, jehož milovníkem pan ministr Klusák byl, celá kauza budoucí Obří boudy byla překvapivě rychle uzavřena. Ministerstvo kultury, které mělo tehdy ochranu české přírody v resortu, vydalo k projektu nové Obří boudy zamítavé stanovisko. Velmi to přispělo k záchraně tohoto krásného koutu krkonošské přírody na úpatí Sněžky.

To zdaleka ještě nebyl konec příběhu Obří boudy, neboť parcelu dlouhá léta hyzdil stavební materiál z bouračky. Při asanaci zbořeníště a stavbě dnešní kamenné vyhlídky v roce 2002 („za krásného počasí je odtud dnes opravdu krásný výhled, paní Klusáková!“) došlo k porušení tehdy platných paragrafů pro činnost a pohyb lidí, strojů a přesun materiálu na

Na základech někdejší Obří boudy stojí od počátku tohoto tisíciletí vyhlídka, odkud turisté mohou pozorovat zvláštní svět sněhových lavin, botanických zahrádek a severské tundry na hřebenech Krkonoš (foto Kamila Antošová)

česko-polském pomezí. Mnoho lidí muselo pak trpělivě disputovat, jak situaci se stavebními aktivitami na státní hranici vyřešit. Podařilo se a malý prostor na úpatí Sněžky opět celoročně ožívá velkým mumrajem lidí z různých konců Evropy, kteří na úpatí nejvyšší krkonošské hory doputují. Z nové vyhlídky je při pěkném počasí potěší nádherná scenérie Obřího dolu a Úpské jámy a zvolí si další itinerář svého krkonošského putování.

Nebývalý rozvoj turismu a technický pokrok na počátku 20. století přinesl nejrůznější představy, jak putovat na vrcholky hor. Mnohé zůstaly ztvárněny jen na kolorovaných pohlednicích. „Podoba Sněžky koncem 20. století“, zněl text pohlednice z počátku 20. století. Vize se naštěstí až na malé výjimky nenaplnila (sbírka Krkonošského muzea Vrchlabí)

13

Přes Krkonoše vzduchem?

**Studie rozvoje zimní
turistiky v Krkonoších
SECTRA**

Desítky krkonošských lanovek a vleků dokážou za hodinu přepravit neuvěřitelných 120 tisíc osob z údolních středisek do vyšších horských poloh. Většina lyžařů volí opakovaný rychlý sjezd, jiní pomalejší putování po krkonošských hřebenech. Krkonoše jsou však bezmála 50 let národním parkem, což znamená zároveň jisté limity v možnostech neškodného a citlivého využívání zdejší krajiny. Opakovaně se to odrazilo i ve složitém hledání společného řešení některých představ a projektů rozvoje krkonošské turistiky, mezi něž patřila v 90. letech 20. století i studie francouzské společnosti SECTRA.

Od západu k východu

Obce, z nichž se stala turistická střediska, už dlouhé desítky let soupeří o pozornost hostů. Přetahují se mezi sebou v nabídkách nejvýhodnějších cen za ubytování, za permanentky ve sjezdových areálech, v kvalitě lyžařské infrastruktury a v poskytování doplňkových aktivit. V poslední době soupeří i s mocnými zahraničními konkurenty – alpskými středisky, která za srovnatelné ceny nabízejí pro náročnější část lyžařské klientely kvalitnější prožitky, zejména ve sjezdovém lyžování. Lze proto pochopit snahy provozovatelů krkonošských lyžařských středisek nezaostávat v tomto přetahování a nabízet co nejdelší, kvalitně upravované sjezdovky, večerní lyžování, prodloužení sezony technickým zasněžováním atd. Krkonoše však nejsou nafukovací a výšku a délku jejich svahů nelze srovnávat s rozlehlými alpskými terény. V konkurenčním soupeření se nabízí málo řešení, jak krkonošské svahy „prodloužit“ a zatraktivnit. Jedna vize staví na propojení hlavních středisek a prodloužení požitku lyžařů sjezdařů z dlouhých a postupně navazujících sjezdů v několika střediscích za přiměřenou cenu jediné permanentky, platné u většiny nebo u všech lyžařských přepravců. A právě v takové nabídce spočívala podstata kauzy SECTRA.

Pamětníci si vzpomenou, že v 70. letech 20. století bylo mocensky nevybíravě prosazováno propojení Pece pod Sněžkou se Špindlerovým Mlýnem Modrým a Dlouhým dolem přes sedlo u Výrovky. Zdánlivě snadné řešení, které však vůbec nerespektovalo přírodní (zejména meteorologické)

Lyžařský areál na Lysé hoře nad Rokytnicí. Původně kompaktní lesní porosty jsou rozbity na kousky odlesněnými plochami sjezdovek a přímými liniemi vleků a lanovky (foto Kamila Antošová)

podmínky uvažované trasy, nehledě na nevratné a škodlivé zásahy do přírodních a krajinářských hodnot Krkonošského národního parku. Velký odpor odborné veřejnosti a zřejmě i značné rozpaky nad možnostmi financování tuto vizi odsunuly mezi nerealizované projekty.

Objevovaly se však další představy – jak propojit Harrachov s Rokytnicí nad Jizerou a Špindlerovým Mlýnem nebo Janské Lázně s Velkou Úpou, Černým Dolem a Pecí pod Sněžkou. Návrhy se promítly do tehdejších verzí územních plánů těchto středisek a postupně se dostaly i do několika verzí územních plánů velkého územního celku Krkonoše (ÚP VÚC Krkonoše). Pak přišla politická a ekonomická proměna společnosti v roce 1989 a v jejím ovzduší vznikly nové představy a šance, jak tyto dřívější vize realizovat. Česká republika patřila mezi země bývalého východního bloku, pro jejichž podporu se v rámci Evropského společenství zrodil PHARE

– fond na financování restrukturalizace centrálně plánovaných ekonomik na tržní. PHARE měl přesná pravidla, jak z něj bylo možné získat prostředky, mimo jiné na narovnání rozdílů v technické vybavenosti příhraničních obcí nebo na rekonstrukci dopravní sítě.

V roce 1992 se Krkonoše staly předmětem zájmu francouzské společnosti SECTRA, která se zabývala přepravní a stavební technologií, rozvojem infrastruktury horské krajiny a dalšími projektovými činnostmi. Měla za sebou řadu projektů v Evropě i v zámoří, a tak neunikla pozornosti lidí, kteří se v Česku a konkrétně v Krkonoších věnovali možnostem územního rozvoje a zejména lyžařské infrastruktury. Proto se o spolupráci s Francouzi velmi zajímali i představitelé samospráv velkých krkonošských středisek a provozovatelé lyžařských areálů. Netrvalo dlouho a na Správu KRNP doputovala Studie rozvoje zimní turistiky v Krkonoších (dále jen Studie), respektive její vstupní podoba,

studie proveditelnosti. Hlavním cílem Studie byla koncepce dobudování a modernizace krkonošských středisek a jejich vzájemného propojení.

Možnosti a limity

Pracovníci Správy KRNAP dostali do rukou rozsáhlý materiál, který bylo nutné rychle přeložit z francouzštiny a posoudit. S odstupem času je možné vyjádřit politování nad tím, že během přípravy Studie nedošlo závčas ke kontaktování Správy KRNAP a k potřebnému zohlednění všech limitů a možností, které ze statusu Krkonošského národního parku a dalších v té době platných zákonných norem vyplývaly. Studie navrhovala propojení hlavních krkonošských středisek ve vertikálním i horizontálním směru s využitím tehdy existujících lanovek a vleků a navrhovala jejich modernizaci, prodloužení a vybudování dalších tak, aby to umožňovalo pohyb lyžařů mezi Harrachovem, Rokytnicí, Horními Mísečkami, Špindlerovým Mlýnem, Pecí pod Sněžkou a Janskými Lázněmi. Z pohledu lyžařů i z pohledu lyžařských přepravců vše vypadalo logicky a progresivně. Studie se bohužel jen velmi okrajově a nedostatečně zmínila o tom, že se vše má odehrávat na území národního parku. Za proklamovaným snížením ekologické/imisní zátěže, kterou představují lyžaři cestující tisíciokami aut údolními silničkami mezi krkonošskými středisky, za efektními úvahami o množství nových pracovních příležitostí pro místní obyvatele a za představami, jak se výrazně navýší příjmy místních komunit a zviditelní Krkonoše, se skrývalo i množství rizik, která tvůrci Studie nijak neřešili, neuměli nebo nechtěli rozpracovat. To vyplynulo z podrobné analýzy, kterou Správa KRNAP předložila Ministerstvu životního prostředí ČR. Mimo jiné v ní uvedla, že realizace Studie by znamenala:

- další nežádoucí fragmentaci horských lesů a urychlení jejich v té době stále probíhajícího rozpadu,
- ohrožení připravovaného dlouholetého projektu holandské nadace FACE na obnovu imisemi zničených krkonošských lesů (dopady cílů Studie SECTRA a projektu FACE byly zcela protikladné),
- negativní dopady a rizika stavebních prací a odlesňování ve III., ale i dokonce i ve II. a I. zóně KRNAP,
- ohrožení vodohospodářské a protierozní funkce lesních porostů,
- výrazné přímé či nepřímé zvýšení počtu návštěvníků v již tak kriticky přetížených vrcholových partiích národního parku (I. a II. zóna) se všemi nežádoucími dopady na unikátní přírodní rozmanitost Krkonoš.

MŽP ČR oprávněně vytklo Studii celou řadu formálních a legislativních nedostatků a požadovalo jejich odstranění, aby Studie mohla být zodpovědně posouzena (vč. posudku EIA, tj. vyhodnocení vlivů na životní prostředí). Nešlo o odmítnutí navrhované vize dalšího rozvoje území Krkonoš, ale o oprávněný požadavek nestavět pouze na studii proveditelnosti a know-how firmy SECTRA, ale promítnout navrhovaná koncepční řešení prostřednictvím znalostí všech zúčastněných domácích partnerů do reality Krkonoš. Dalo se očekávat, že stanovisko MŽP ČR rozpoutá lokální, regionální i celonárodní bouři. Ke stanoviskům a rozborům přírodovědců a ochranářů přibýly další stohy dokumentů: vyjádření pracovišť Lesů České republiky, okresních a regionálních odborů státní správy, institucí územního plánování, starostů dotčených krkonošských obcí, několika ministerstev a vlády ČR. V průběhu let 1992–93 se odehrálo mnoho jednání, do hry se zapojila i média. Výsledkem byl jasný požadavek, co vše je třeba dopracovat, aby se návrhy ze Studie dostaly do konkrétních dílčích projektů a byly zapracovány do tehdy schvalovaného Územního plánu VÚC Krkonoše.

Studená sprcha přišla v okamžiku, kdy bylo zřejmé, že financování cílů Studie z programu PHARE nebude zdaleka jisté a velkorysé. Francouzská firma SECTRA a další zahraniční společnosti, které by na zakázkách projektu mohly později profitovat, postupně omezily svůj zájem na požadovaném dopracování Studie. Další finanční břímě tak zůstalo na českém dvorku a původně ucelený projekt řešení celých Krkonoš spočinul na zástupcích samosprávy a provozovatelů turistických služeb v jednotlivých krkonošských střediscích.

Jak to bylo dál?

Přehoupli jsme se do 21. století a na poli zimního cestovního ruchu a turistiky se v Krkonoších událo mnohé. Jak se v rytmu volebního střídání několikrát změnily garnitury zastupitelů různých úrovní, docházelo i ke změnám názorů, co je pro jednotlivá krkonošská střediska životně důležité a co nikoli. Přišla éra bouřlivé výstavby apartmánových domů, technické zasněžování, večerní lyžování, rozšiřování sjezdových tratí, nahrazování vleků komfortnějšími lanovkami; řešily se problémy, které přinesl bouřlivý rozvoj snowboardingu, atd. Vizi propojení hlavních krkonošských středisek vystřídal jednotlivé kauzy

typu Lysé hory, Černé hory, Sněžky, Malé Úpy, Hnědého vrchu. Rozvoj zimní vybavenosti se naštěstí neomezil jen na sjezdové lyžování, byť právě ono je na prvním místě všech rozvojových úvah. Společně se podařilo realizovat jinou vizi propojení Krkonoš od západu k východu, a to prostřednictvím dobře udržované Krkonošské lyžařské magistrály – přes 70 km dlouhé a pravidelně upravované běžecké trasy, která začíná v Harrachově a přes hřebeny a údolí se po ní běžkař dostane až do Žacléře. Na ni navazují stovky kilometrů místních lyžařských cest a okruhů. O tom, že tato červenobíle značená cesta propojující krkonošské hřebeny a údolí patří mezi velmi oblíbené, svědčí i to, že ji pravidelně využívá přes milion ze tří milionů zimních návštěvníků Krkonoš.

Běžkaři a sjezdaři jsou však vyhraněnými skupinami zimní návštěvnické klientely Krkonoš, vyznávající buď rychlý vertikální, nebo pomalejší horizontální pohyb po sněhové pokrývce. Jen menší část patří mezi „obojaké“. Sjezdaři plní zimní střediska, běžkaři naopak hřebeny hor. Ti první představují nepochybně významnější složku příjmů, a proto se nelze divit, že manažeři zimních středisek usilovně hledají nové možnosti, jak atraktivitu nabízených služeb zvýšit. Na někdejší vizi SECTRA nedávno navázala domácí iniciativa krkonošských starostů a zástupců zimních lyžařských středisek a na půdě Rady KRNAP se bouřlivě projednávala vize dalšího rozvoje sjezdového lyžování v Krkonoších. Vznikl dokument Pokyny k regulaci rozvoje středisek Krkonoš, jehož některé pasáže se dostaly do nově zpracovaného Plánu péče o KRNAP a jeho ochranné pásmo. Ve snaze najít co nejšetrnější budoucí podobu zimního využívání Krkonoš sestavil ředitel

Správy KRNAP expertní skupinu, která posoudila osm desítek návrhů, předložených správě KRNAP starosty krkonošských obcí a provozovateli hlavních lyžařských areálů. Závěry práce této skupiny představují dosaženou shodu názorů a představ všech zúčastněných partnerů a současně i maximální možnou hranici dalšího potenciálního rozvoje sjezdového lyžování v Krkonoších. Jak z hlediska uvažovaných zásahů do krkonošské přírody, tak i z pohledu ulehčení dopravě v Krkonoších tím, že by mohlo dojít k propojení některých lyžařských středisek vleky a lanovkami. Jde například o spojení Rokytnice nad Jizerou a Harrachova trasou přes Studenov, areálů ve Svatém Petru a na Hromovce s Medvědinem a Horními Mísečkami nebo Velké Úpy (areál na Portášových Boudách) s Pecí pod Sněžkou propojením přes Javoří důl. Příslušné projekty budou předmětem dalších rozborů a hodnocení.

Je zřejmé, že pro Krkonoše existuje dlouhodobá a jasně formulovaná vize dalšího rozvoje zimních sportů. Existuje však i velmi závažný limit, který si řada vizionářů stále nepřipouští nebo nechce připustit – tím jsou zřetelné změny klimatických podmínek, projevující se mimo jiné velkou rozkolísaností v množství a době trvání sněhové pokrývky. Řešení v podobě technického zasněžování má ve středohorských podmínkách Krkonoš své limity. Krkonoše jsou v tomto směru znevýhodněné oproti alpským střediskům, kde lyžařské areály zasahují do podstatně vyšších nadmořských výšek se zcela jiným trváním sněhové pokrývky. Tento handicap je nezbytné zohlednit při jakémkoli dalším posuzování rozvojových návrhů.

Jizvy na svazích Krkonoš

Z nedávné historie lesních svážnic

Ještě ve středověku pokrýval Krkonoše víceméně celistvý komplex horských lesů. Člověk se však čím dál více snažil o dostupnost a propojenost různých míst pohoří, drobil horskou krajinu na menší a menší části a spojoval je cestami a cestičkami různého vzhledu a využití. Jejich síť dnes měří jen na české straně hor bezmála půldruhého tisíce kilometrů, což je při ploše 454 km² neuvěřitelně hustá pavučina. Některá její vlákna jsou dokladem zkušeností a pokory dávných i současných obyvatel hor, jiná jsou svědectvím zásahů velmi necitlivých. Toto je příběh několika z nich.

Horské lesy dříve a nedávno

V krkonošské krajině mají plošně dominantní roli podhorské a horské lesy, lépe řečeno měly do té doby, než se do nich zakousla lidská ruka a zbrzdila je síť lesních pěšin, loveckých a turistických chodníků, lesních silniček a svážnic cest. Jejich strukturu určovali nemalým dílem majitelé panství či lesní hospodáři, v různých společenských a ekonomických údobích a s rozličnou dostupnou technologií využívání zdejších obrovských zásob dřevní hmoty. Až do konce 19. století se vytěžené stromy z horských lesů smykovaly, splavovaly nebo stahovaly v zimě na saních. Velkým pomocníkem při transportu kmenů byli koně. Dřevinná skladba lesů se zásadně měnila (rozsáhlé odlesnění východních Krkonoš v 16. století, vytěžení buků především v okolí hutí apod.), ale škody na reliéfu horské krajiny nebyly příliš zřetelné, a to i přes značný objem těžby. Pak přišla poválečná léta 20. století a po odsunu většiny zkušených německých starousedlíků ztrácely tradiční technologie dopravy dřevní hmoty rychle význam. Ke slovu přišly lesní lanovky, následované traktory (od 70. let především typ LKT – lesní kolový traktor, známý pod přezdívkou lakatoš). Obojí však bylo třeba dostat na příkré horské svahy. Tak začala éra intenzivního rozšiřování lesní dopravní sítě.

Ekonomické zisky, plynoucí z obnovitelných zdrojů – horských lesů, začaly představovat významnou položku národního hospodářství ČSSR. Bylo to znát i v náplni odborných disciplín lesnického školství a následně i v praktické péči o les. Také v lesnickém výzkumu se musela přednostně věnovat pozornost tématům obnovy přestárlých lesních porostů v horách, jejich zpřístupnění,

Lanovka Steyr na svážnici Lavina v Labském dole (za kladkostrojem je vidět vodopád Pančavy). Denní objem transportované hmoty tohoto výkonného rakouského výrobku byl obrovský, a tak se den za dnem vzhled přísně chráněné krkonošské krajiny rychle měnil (foto Jan Štursa)

ekonomice obnovy lesa a pěstování nových porostů. Přes jasně formulované mimoprodukční funkce lesa (půdoochranné, hydrologické, vzduchoochranné, rekreační a zdravotní, krajinoformující, přírodovědné...) se i v chráněných krajinných oblastech či národních parcích museli lesní hospodáři stále častěji zabývat otázkou zpřístupnění lesních komplexů. Zejména po sérii opakovaných větrných a hmyzích kalamit a především s nástupem imisně ekologické katastrofy. Ta se na zdravotním stavu krkonošských horských lesů naplno projevila v 70. až 90. letech 20. století, v sousedních Jizerských horách o deset let dříve. V Krkonoších začala rušná diskuse o stovkách hektarů přestárlých porostů, které okamžitě potřebují obnovu, avšak jak jinak, než holosečným vytěžením tisíců kubíků užitkovatelné dřevní hmoty. Ale jak se do porostů dostat? Lesní dopravní síť nebyla na území KRNAP podle lesních hospodářů dostatečně hustá a neumožňovala traktorům a různým vyvážecím soupravám přiblížit se přiměřeně blízko k místu kácení lesních

porostů. Kůň, kolový či pásový traktor, různě dimenzované lesní lanovky, vrtulník (ten se v Krkonoších poprvé použil v údolí Mumlavy až v roce 1985). To byly potenciálně možné transportní síly, kterým musela odpovídat síť lesních komunikací a celá tehdejší logistika včetně schválených rozpočtů činnosti příslušných lesních závodů Východočeských státních lesů. Bohužel i v chráněných územích vč. národních parků byla snaha preferovat dřevoprodukční funkce lesa nad mimoprodukčními, byť ty druhé měly ze zákona prioritu.

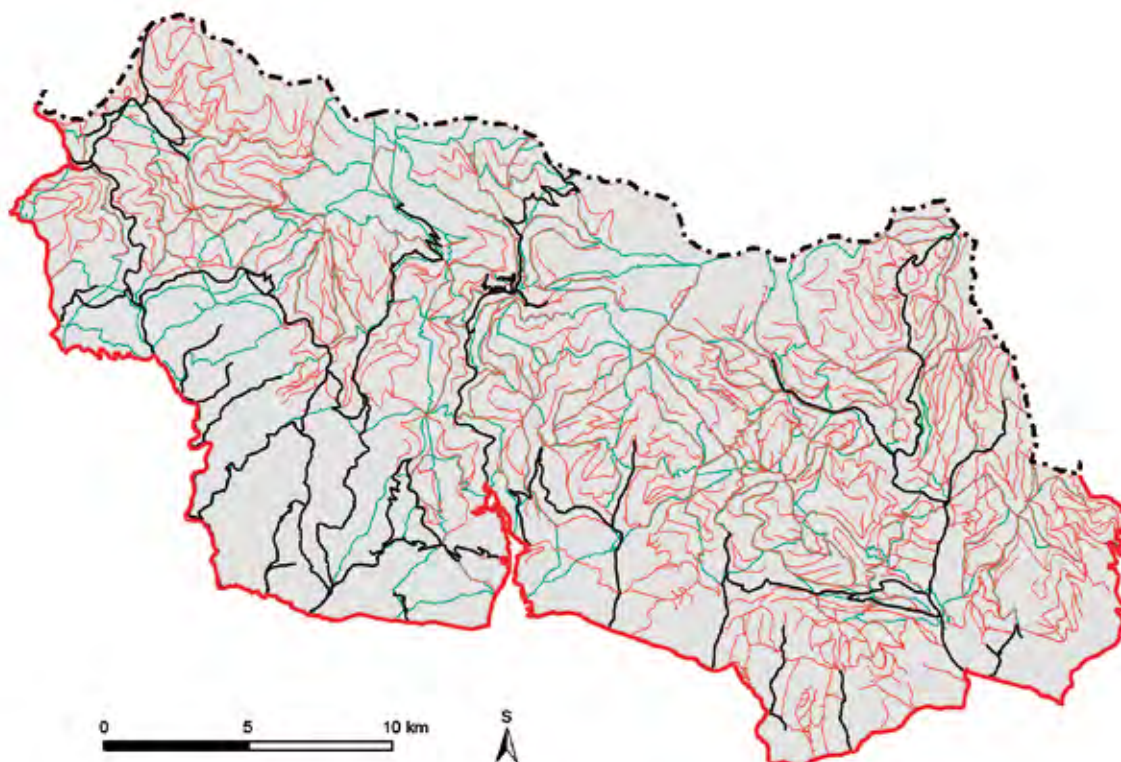
Velmi odlišný byl přístup našich severních sousedů, kde byly lesní porosty imisemi zasaženy stejně jako u nás. Tam se těžilo jen při spodní hranici národního parku, ve vyšších polohách se jen podsazovalo a usychající stromy v porostu zůstávaly stát. Pro turisty byl pohled na šedivé plochy lesa velmi deprimující, avšak pro chráněnou horskou přírodu měl takový lesnický management mnoho předností oproti velkoplošným (být vynuceným) imisním holinám na české straně

Krkonoš. Mimo jiné je to viditelné i na výrazně menší hustotě a charakteru sítě lesních cest na svazích polských Krkonoš.

Technologie těžby, přibližování a transport dřevní hmoty z lesního porostu je propracovaná odborná disciplína. Nechci se pasovat do role arbitra při rozhodování co, kdy, kde a jak v Krkonoších bylo správně či špatně projektováno, posouzeno, realizováno. Nemám na to příslušné technické vzdělání. Zabývám se však ekologií, což mě v Krkonošském národním parku opravňovalo z různých přírodovědných a ochrannářských pohledů posuzovat a oponovat předložené projekty výstavby lesní dopravní sítě v Krkonoších. Každá cesta již dříve vybudovaná nebo teprve projektovaná totiž na svazích hor znamená nejrůznější rizika geomorfologická, hydrologická, půdoochranná, botanická či zoologická, v neposlední řadě i krajinářská. Posledních třicet let

20. století se malá skupina odborníků Správy KRNAP mnohokrát dostávala do tvrdých střetů s pracovníky různých institucí resortu lesního a vodního hospodářství, často bohužel i s vlastními nadřízenými.

Prostřednictvím Vědecké rady Správy KRNAP se například velmi vzrušeně řešilo hrubé narušení unikátních poledovcových útvarů (morén, teras, fluvio-glaciálních náplavů) při budování údolních či svahových komunikací v Labském dole, Jelením dole, v údolí Kotelského potoka. Rozšiřování či budování nových svážných cest v Sedmidolí, v masivech Růžové a Prostřední hory, Liščí hory, Přední a Zadní Plániny, Vysokého Kola, Medvědína a Krkonoše nebo v údolí Mumlavy vedlo k rozsáhlým projevům eroze půdy, podpořilo vznik introskeletové eroze (vyplavování půdy z prostorů mezi kameny, pozn. red.), urychlilo pronikání nežádoucích cizích rostlinných druhů

Cestní síť na území KRNAP a jeho ochranného pásma dosahovala na přelomu 20. a 21. století délky 1366 km. Tak obrovskou fragmentací krajiny se může „chlubit“ jen málokterý horský národní park. Pro všechny správce a hospodáře, kterým není osud Krkonošského národního parku lhostejný, by měl být tento obrázek obrovskou motivací, jakým směrem se při využívání hodnot Krkonoš dále ubírat. Černě jsou vyznačeny silnice; zeleně turistické cesty a červeně lesní dopravní síť a některé polní cesty; na mnoha místech logicky dochází k souběhu všech tří kategorií těchto komunikací (mapa Jana Kalenská)

do údolí a na hřebeny hor. Do těles lesních cest byly zabudovány tisíce tun vápence a melafyru – zásaditého, v těchto partiích Krkonoš nevhodného materiálu. Dnes je již jejich použití nepřípustné; bohužel dříve použité kamenivo dlouhodobě a výrazně ovlivňuje horské lesní ekosystémy v širokém okolí. Hustá síť svážnic a přibližovacích cest přispěla ke fragmentaci lesů a urychlení procesů rozpadu a odumírání otevřených porostních stěn v důsledku dopadu imisí, včetně kritického přemnožení populací býložravého hmyzu (obaleč, kůrovci, ploskohřbetka). V horské krajině se jedná o zásahy, které jsou na svazích patrné dlouhá desetiletí, v případě velké šířky některých cest i trvale. Stromové koruny nového porostu v takových případech těleso svážnice nepřekryjí.

Tak vnímali, posuzovali a oponovali budovatelské záměry ze strany lesních závodů pracovníci Správy KRNP, vybavení v té době velmi omezenými pravomocemi. Některé plány se podařilo dostatečně zpochybnit či zredukovat, mnoho akcí se však uskutečnilo. Neboť v konečné fázi se vše odvíjelo od profesního nasazení jednotlivých lidí, a to na obou stranách jednacích stolů. Ze všech tří lesních závodů podniku Východočeské státní lesy (Harrachov, Horní Maršov, Vrchlabí) došlo k nejvýraznějším zásahům do horských svahů ve středních Krkonoších, které spadaly pod LZ Vrchlabí. Tak bohužel vznikla i nešťastná kauza svážnice, která zasahuje až přímo do samotného centra 1. zóny národního parku – na dno Labských jam.

Svážnice Lavina

Při putování po cestě nad hranou Labských jam si vnímavý návštěvník může uvědomit, že hluboko pod ním, na svazích lavinových drah Harrachovy, Pančavské a Navorské jámy a na protějších svazích Sedmidolí, se odehrávaly velmi rušné geohistorické události. Od modelační činnosti dávných pleistocenních ledovců a tisíciletých projevů sněhových lavin, přes stále viditelné dopady větrných kalamit z 60. let 20. století, až po imisní odumírání, odtěžení a obnovu horských smrčín. Je to časově nesouměřitelná dějinná zkratka, neboť zmíněné přírodní procesy se odehrávaly v měřítku desetitisíciletí, lidské činnosti jen v řádu několika desítek let. Právě proto je třeba se zamyslet nad problematiku a podle mne velmi rozporuplnou úlohou lidí, kteří vyprojektovali, prosadili a následně vybudovali na svazích Vysokého Kola lesní

svážnici, která měla propojit komunikaci vedoucí ze Špindlerova Mlýna k Medvědí boudě přes Martinův a Pudlavský důl až téměř na samotné dno Pančavské jámy a zpět Labským dolem kolem soutoku Pudlavy a Labe do Špindlerova Mlýna. A chtěli zpřístupňovat ještě dál, až k Labské rokli pod Labskou boudou. Neboť tam se ještě před 30 až 40 lety rozkládal jeden ze zbytků původních horských smrkových pralesů, kde mohutné smrky dosahovaly stáří několika set let a byly známé i vysokou kvalitou dřevní hmoty (ceněné rezonanční dřevo). S postupem imisní kalamity a odumíráním těchto unikátních porostů se stupňovaly snahy dřevní zásobu v závěru Labského dolu včas vytěžit a dle zákona ovšem zajistit obnovu porostů. Když přišli v 80. letech 20. století pracovníci LZ Vrchlabí s projektem zpřístupnění závěru Labského dolu, nebylo snadné smést projekt ze stolu. A tak bohužel došlo v r. 1984 k tomu, že – za jistého souhlasu podmíněného řadou požadavků ze strany Správy KRNP – udělilo ministerstvo kultury výjimku z ochranných podmínek tehdejší státní přírodní rezervace Prameny Labe a projekt povolilo. Začalo se kácet a silné stavební stroje odkrajovaly metr po metru žulový zvětralinový plášť svahů Vysokého Kola. Byla to děsivá destrukce přímo v srdci toho nejcennějšího prostředí národního parku. Díky zmobilizovanému úsilí členů vědecké rady a některých pracovníků Správy KRNP a vážným námitkám ze strany několika ústavů Československé akademie věd se podařilo výjimku ministerstva kultury tak vehementně rozporovat, že byla její platnost dočasně pozastavena. Před obnovením prací v Labském dole se měla zpracovat řada podkladů, jak je třeba v závěru Labského dolu hospodařit a zajistit proces obnovy horských smrčín. Rychlost postupu při kácení a hrubých terénních úpravách to však jen mírně zpomalilo, nikoli zastavilo, a své v tom sehrál i značně neprofesionální přístup tehdejšího ředitele Správy KRNP ing. Vladimíra Černošáka.

Rozměr svážnice musel vyhovovat požadavku přesunout až do závěru Labského dolu výkonnou, ale těžkou lanovku rakouské výroby Steyr. Žádné lehké lanové systémy, o kterých se dnes učí na lesnických fakultách a v horských terénech se používají bez zbytečných škod na povrchu půdy. Jednoho dne se těžké monstrum, zakoupené z nesocialistické ciziny, objevilo na Lavině. K ukotvení nosného lana byly použity až několik set metrů vzdálené silné stromy na úpatí lavinových svahů Harrachovy jámy. Shodou

Ze svahů Vysokého Kola zmizely v letech 1984–85 v důsledku imisí chřadnoucí horské smrčiny a zůstaly po nich desítky hektarů holin. Ty se sice podařilo dle dikce lesního zákona rychle zalesnit, avšak svážnice Lavina a rozsáhlé ekologické poškození citlivé horské krajiny zůstane ještě dlouhá léta důrazným mementem proti takovým činnostem v chráněné přírodě České republiky (foto Jan Štursa)

okolností jsme tehdy sestupovali s Tomášem Kyralem ze Správy KRNAP od Labské boudy do Špindlerova Mlýna a shora jsme viděli podivný mumraj lidí a techniky na Lavině. Když jsme k těžbařům dorazili a zjistili, že naprosto nedodržují stanovené podmínky – těžít imisemi zasažené porosty jen k údolní cestě Labským dolem – a chystají se těžít vše až na úpatí lavinových drah v karech, marně jsme se snažili jejich aktivity přerušit (v té době neexistovaly mobilní telefony). Teprve po návratu do Vrchlabí a příslušných vzrušených jednáních došlo k pozastavení prací (tuším asi dva dny po našich intervencích!), avšak stromy na úpatí Harrachovy jámy a po obou březích Labe již byly odtěženy, což je viditelné dodnes. Tehdy se projevila další děsivá dimenze používání takové technologie – denní rozsah vytěžené hmoty versus denní odpisy z ceny investice, pořízené za drahé devizy. Tedy, čím více se vytěží, tím efektivnější investice. Chci věřit, že odpisová politika dnešních firem je snad poněkud šetrnější.

Jiný okruh problémů souvisel s technickým provedením svážnice. Její rozměr (šířka) byl monstrózní, neboť pro několik metrů širokou cestou musel v příkrém svahu vzniknout široký zářez a pod ním násep. Do násepů byly zasypany i pařezy s kořeny, jejichž tlením se v průběhu let cesta hrubě znehodnocuje a je třeba ji náročně udržovat. Kvůli dodržení přípustných spádových poměrů bylo potřeba vybudovat mohutný příčný a podélný odvodňovací systém, neboť cesta procházela na řadě míst zrašeliněnými smrčínami. V žádném případě tady nebyl realizován technologický projekt, kterým by se projektanti či stavitelé cest v území se statutem národního parku mohli chlubit.

Liščí cesta a Koule

Něco obdobného proběhlo na severních svazích Liščí hory, které chtěl LZ Horní Maršov propojit v trase historické Liščí cesty se Širokým hřbetem a Obřím, resp.

Růžovým dolem. V ohrožení byla unikátní ledovcová modelace této části východních Krkonoš. Tady se už podařilo zmobilizováním všech zákonných možností a ministerských konexí práce na stavbě svážnice zastavit a dokonce vynutit asanaci několika set metrů posledního rozbudovaného úseku.

Do třetice přišel požadavek ze strany LZ Horní Maršov na zpřístupnění imisemi poškozených a odumírajících smrčín v závěru Jeleního dolu, v prostoru Růžové hory, Koule, Prostřední a Rennerovy hory (ve hře bylo 50 000 m³ dřeva). V tomto případě jsme již měli dostatek zkušeností z realizace shora zmíněných projektů. A tak se krok za krokem začala na přelomu 80. a 90. let 20. století odvíjet třetí velká kauza. Tehdy ale už bylo naprosto odlišné rozložení sil mezi zúčastněnými aktéry, existovalo nové ministerstvo životního prostředí, nový zákon o ochraně přírody a krajiny ČR a tomu odpovídala i mnohem konstruktivnější spolupráce mezi Lesy ČR a Správou KRNAP. Také imisní scénáře neměly již tak dramatický průběh. Vydatnou podporu při projednávání této kauzy poskytl Martin Bursík, poslanec ČNR a pozdější ministr ŽP, kterého průběžně seznamoval s postupem jednání a prací Pavel Klimeš, velký patriot této východní části Krkonoš. Postupně se podařilo vyřešit mnoho citlivých aspektů trasy svážnice Koule tak, aby se vyhnula geomorfologicky nesmírně cenným partiím, vyřešilo se i přemostění, resp. brod přes Křížový potok, parametry svážnice byly minimální s ohledem na uvažovanou pozdější asanaci. Vznikl vpravdě vzorový projekt svážnice, který byl vítaným dokladem oboustranné vůle po realizaci co možná nejšetnějšího zásahu do přírody.

Dvacet let poté

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, vyřešil pro KRNAP mnohé, byť zdaleka ne vše. V péči o lesy v národních parcích představovalo jeho přijetí určitě obrovskou šanci, aby se pod střechem jedné

organizace lesníci a přírodovědci společně domluvili na moderním přístupu k dlouhodobé obnově člověkem poškozených horských lesů v Krkonoších. Za účasti a velké finanční podpory holandské nadace Face byla v našem nejstarším národním parku taková obnova lesů zahájena. To je úplný opak někdejšího (vynuceného) kořistnického trendu ve vztahu ke dřevní hmotě. Zejména v 1. a 2. zóně KRNAP se dnes dřevní hmota v porostech ponechává, neboť její přirozený a dlouhodobý rozklad je nenahraditelnou součástí složitých přírodních procesů v ekosystému horského lesa. Odvoz dřevní hmoty z lesů ve 3. zóně KRNAP a v ochranném pásmu NP již není motivován jen ekonomicky, ale přednostně sleduje možnost pozvolné přeměny veskrze kulturních lesů v této části hor na přírodě blízké a ekologicky stabilnější složení lesů. Z hlediska dynamiky je to ovšem proces časově značně dlouhodobý a finančně náročný, a tak úspěšnost dnešního činění posoudí až naši potomci.

Požadavky na lesní dopravní síť jsou dnes, ale i s výhledem do budoucna naprosto odlišné a s minulostí nesrovnatelné. Již léta používané přibližování dřeva lehkými vyvážecími soupravami, malými lesními lanovkami nebo koňmi nevyžaduje tak hustou a plošně rozměrnou síť cest. Dnešní péče o dříve vybudované lesní svážnice směřuje k možnosti jejich postupné likvidace nebo výrazného omezení jejich rozměrů.

K tomu nedávno došlo na několika stech metrech svážnice Lavina (viz časopis *Krkonoše + JH* č. 11/2009), ale i na jiných místech hor, kde si pracovníci Správy KRNAP úspěšně vyzkoušeli různé postupy takových asanačních prací. Nedávno přijatý Plán péče o KRNAP a jeho ochranné pásmo s likvidací řady starých svážních cest závazně počítá. Mohlo by to představovat zvonění na lepší časy, pokud se týká alespoň některých částí národního parku. Zánik horizontálních „obručí“ některých svážnic by vzhledu hor s obnovovými lesy určitě prospěl.

15

Trampoty dvou starousedlíků

Lomikámen sněžný a kulík hnědý

Mnoho obyvatel Krkonoš má ve svém životopisu zaznamenány pozoruhodné osudy, které se odehrávaly po dlouhá léta v režii přírodních sil, v poslední době však i pod taktovkou člověka. Řada rostlin a živočichů se na hřebeny Krkonoš dostala až z dalekého severu, když putovala v předpolí mohutného kontinentálního ledovce, který se během několika dob ledových doplazil až k severnímu úpatí Krkonoš. Tito vyslanci severské přírody tady zůstali dodnes. Lidé je teprve během posledních staletí v krkonošské přírodě objevili, postupně objasnili jejich vzdálený původ, ale způsobili jim i mnohé trampoty. Plně to platí o jednom ze šesti druhů krkonošských lomikamenů a jednom ze tří druhů kulíků, pro něž se Krkonoše staly místem trvalého nebo dočasného pobytu.

Tajemství botanické klenotnice

Na severních svazích západní části Krkonoš se rozkládá dvojice impozantních Sněžných jam, které do horského reliéfu vyhlodaly dávné ledovce. Kolem dokola převládá veskrze kyselé a minerálně chudé žulové podloží, značně nehostinné pro zdejší rostlinstvo, které se nijak neliší od jiných míst na hřebenech Krkonoš. Avšak na jednom místě to neplatí. V Malé Sněžné jámě se totiž nachází čedičová žíla – jeden z nejvýše položených výchozů této bazické horniny v této části střední Evropy. Čedičová rokle a její nejbližší okolí tak představuje pro Krkonoše výjimečně bohaté prostředí pro rostliny, které preferují výživný substrát plný vápníku a hořčíku. Milovníci Dolomit nebo Julských Alp dobře znají výjimečnou rozmanitost tamní květeny, která plně využívá nadbytku obou zmíněných prvků v kamenitých horských půdách. Něco podobného se odehrává na pár místech Krkonoš, kde se výživnější horniny (erlany, dolomitické vápence, čedič, porfyrit, zelené břidlice) během geologického vývoje dostaly až k povrchu hor. Na české straně je to známá Čertova a Kotelská zahrádka, na polské straně Čedičová rokle v Malé Sněžné jámě. Ta je dokonce absolutně nejbohatší botanickou lokalitou celých Krkonoš. A tak není divu, že již od 17. století Malá Sněžná jáma přitahovala desítky přírodovědců, ale i bylinkářů a laborantů. Nacházeli zde totiž mimořádně pestrý svět horské květeny v jinak chudé okolní hercynské přírodě.

Quido Mánes: Josefína Kablíková u Sněžných jam, 1848. Detail novodobé kopie. Originál je uložen ve sbírce Muzea Karkonoskiego w Jeleniej Górze (sbírka Krkonošského muzea Vrchlabí)

V 1. polovině 19. století v Krkonoších botanizoval význačný sběratel a botanik, hrabě Kašpar Maria Šternberk, jeden z iniciátorů a zakladatelů Národního muzea v Praze. Je v botanické literatuře uváděn jako pravděpodobně jeden z prvních, kdo v Malé Sněžné jámě na slezské straně Krkonoš našel a sebral pro herbář lomikámen sněžný (*Saxifraga nivalis*). Hrabě Šternberk, který se zabýval detailním studiem evropských lomikamenů, musel dobře vědět, jak pozoruhodný nález učinil. Areál rozšíření lomikamenu sněžného, jednoho z asi 350 druhů rodu lomikamenů, totiž pokrývá sever Eurasie a Severní Ameriky. Malá Sněžná jáma tak představovala první vysloveně středoevropské naleziště tohoto vzácného druhu. Nejbližším místem je až bezmála 1 400 km vzdálené pohoří Snowdonia v západním Walesu. A tak se začala rodit popularita Malé Sněžné jámy. Postupně ji navštívili mnozí významní čeští, slezští a němečtí botanici a většina z nich zatoužila mít herbářový doklad

tohoto glaciálního reliktu. Naneštěstí pro lomikámen sněžný. Ten totiž neoplývá pro většinu lomikamenů obvyklým polštářovitým vzrůstem (typickým například pro lomikámen vstřícnolistý, který zde také roste), ale tvoří jen jednotlivé listové růžice, roztroušeně osidlující skalní štěrby. Nezodpovědní sběratelé tak v průběhu dvou minulých staletí stačili krkonošský botanický skvost kriticky ohrozit.

Ze Sněžných jam tak lomikámen sněžný putoval do botanických herbářů na různých místech Evropy. Nemałym dílem se na tom podílela i významná osobnost krkonošské botaniky, paní Josefína Kablíková (1787–1863), honosící se přezdívkou kněžka krkonošské flóry. Byla dcerou vrchlabského továrníka Davida Ettela a náplní jejího života se postupně stala botanika. V roce 1806 vstoupila do svazku manželského s magistrem farmacie Vojtěchem Kablíkem, který krátce předtím zakoupil vrchlabskou lékárnu. Dům ve spodní části Krkonošské ulice ve Vrchlabí, kde stále

Malá Sněžná jáma, domov mnoha botanických i zoologických pozoruhodností. Čedičová žíla a suťový kužel pod ní jsou zhruba ve středu snímku (foto Jan Štursa)

funguje lékárna Devětsil, se záhy stal významným centrem tehdejšího, nejen vrchlabského kulturního a společenského života, v němž oba manželé hráli podstatnou roli (podrobně viz článek J. Švece, *Krkonoše* č. 2/1972). Josefína Kablíková byla pilnou sběratelkou a její vysoce kvalitní herbářové položky byly velmi ceněny. Spolupracovala např. s Botanickým ústavem P. M. Opize v Praze. Různým evropským vědeckým institucím postupně rozeslala téměř 100 000 herbářových položek.

Vojtěch Kablík se mimo jiné věnoval přírodovědným bádáním a ve vrchlabské lékárně tak vznikl i přírodopisný kabinet s rozsáhlými sbírkami botanickými

a zoologickými, kde se scházeli mnozí krkonošští badatelé. Toto období a všestranné aktivity manželů Kablíkových mají pro obě části našeho vyprávění důležitou roli. Mezi jejich častými hosty byli např. J. E. Purkyně a zejména Antonín, Josef, Quido a Amálie Mánesovi, příbuzní Kablíkových. Z roku 1848 pochází obraz Quido Mánesa – Josefína Kablíková u Sněžných jam. Paní Josefínu, sbírající tamní flóru, na něm doprovází Antonín Fierlinger, lékárenský pomocník Kablíkových, pozdější majitel lékárny a starosta města Sobotky. Mladý pán (mimočodem praděd Zdeňka Fierlingra, českého levicového politika) má na obraze na zádech

krosnu s balíkem herbářových položek. Těžko říci, zda ještě téhož dne sestoupila paní Josefína do Sněžných jam, avšak herbářové schedy v mnoha evropských botanických sbírkách svědčí o jejich častých návštěvách a sběratelské činnosti na této významné středoevropské lokalitě.

Přítomnost a budoucnost lomikamenu sněžného

Vedle nesporných zásluh na poli krkonošské botaniky se Josefína Kablíková spolu s dalšími sběrateli nejspíše podílela na oslabení populace tohoto glaciálního reliktu, neboť sběr jedné růžice znamená téměř jistý zánik postiženého jedince. Josef Šourek v roce 1959 našel v Malé Sněžné jámě necelých deset jedinců, později byl lomikámen sněžný považován za pravděpodobně již vyhubený. V roce 1980 jsem měl poprvé příležitost tuto lokalitu navštívit. Bylo to za husté mlhy, v níž členové malé botanické expedice z Univerzity Karlovy zoufale hledali, kde se vlastně v rozlehlých Sněžných jamách nacházejí. Teprve pověstně pestrá květena signalizovala, že už jsme blízko Čedičové rokle. Tehdy jsme našli jen několik rostlin lomikamenu sněžného, což mě utvrdilo v odhodlání udělat pro záchranu takové rarity možné i nemožné. Jako pracovník Správy KRNAP jsem měl dobré vztahy s kolegy z KPN, a tak jsem záhy získal velmi prominentní povolení ve Sněžných jamách pracovat a přispět k záchraně ohrožených druhů. Velmi šetrně jsem tehdy odebral několik zralých semeníků lomikamenu sněžného ze skalní stěny a díky úsilí pracovníků genofondové banky Správy KRNAP se ve Vrchlabí podařilo vypěstovat několik desítek rostlin tohoto v Krkonoších kriticky ohroženého druhu. Jejich pozdější transport a výsadby na různá místa Čedičové rokle by stály za samostatné vyprávění. Přes veškeré úsilí a značná bezpečnostní rizika byl však výsledek docela žalostný – z několika desítek vysazených rostlin se jich ujalo jen několik a ty nadále strádaly přirozenou destrukcí zvětralé čedičové stěny a další nepřízní vysokohorského prostředí. Každopádně to bylo zjištění, že tudy cesta nejspíše nevede. Připomínalo to rozpačité výsledky dlouholetých snah botaniků Správy zachránit vymírající populaci koniklece jarního v Čertově zahrádce (viz *Krkonoše* + JH č. 8/2011). To všechno mi běželo hlavou, když jsem mnohem později poprvé spatřil původní hojně populace tohoto lomikamenu

ve Snowdonii a v severošvédském Abisku. Jakou cestu však zvolit k jeho záchraně na unikátní lokalitě ve středoevropských Krkonoších?

Polští kolegové posléze přišli na jiné řešení. V botanické zahradě Vratislavské univerzity vyzkoušeli pěstování nových rostlin z tkáňových kultur a ze vzorků jedinců z Malé Sněžné jámy dokázali vyprodukovat dospělé rostliny, které dobře prosperovaly a kvetly. Tak se postupně podařilo napěstovat desítky genotypicky čistých rostlin z původní populace. Když jsem loni viděl v genetické bance Správy KPN v Sobieszowě půllitrovou sklenici naplněnou v bance sebranými semeny a několik tisíc mladých vypěstovaných rostlin lomikamenu sněžného, přestal jsem mít o lomikámen obavy. Pár dní nato jsme při společné pochůzce s oběma řediteli krkonošských národních parků stáli na hraně Sněžných jam a dalekohledem pozorovali podezřelá individua, která se v Čedičové rokli pohybovala navzdory striktnímu zákazu vstupu kohokoli do této botanické klenotnice. Jeden telefonní hovor však záhy prokázal, že se jedná o pracovníky Správy KPN, kteří rozhazovali obsah výše zmíněné sklenice a odstartovali tak nejspíše mnohem úspěšnější cestu k záchraně lomikamenu sněžného v Krkonoších.

Přelétavý relik krkonošské tundry

Nejenom severské rostliny, ale i početná živočišná osádka dokázala na hřebenech Krkonoš vzdorovat tisíce let od skončení poslední doby ledové. Vedle několika druhů hmyzu do této kolekce starousedlíků patří i kulík hnědý (*Charadrius morinellus*), středně velký pták z čeledi kulíkovitých, který je běžným zástupcem avifauny skandinávské tundry. Je to tažný živočich, který po vyhnízdění opouští severská teritoria a putuje hluboko na jih, na zimoviště v severní Africe, odkud se na jaře vrací. Na takové tahové cestě jedním či druhým směrem se nacházejí Krkonoše, ale i další středoevropská pohoří, kde se v minulosti kulík hnědý pravidelně nejen krátkodobě zdržoval, ale i hnízdil. Jeho relativně početná populace osídlovala tundru na hřebenech východních i západních Krkonoš ještě koncem 19. století, avšak na zemi a v travnaté kamenité tundře hnízdící ptáci byli předmětem nemístné pozornosti zdejšího obyvatelstva. Krkonošské kulíky lidé jednoduše vyjedly. Lovem dospělých ptáků a sběrem vajec si totiž obohacovalo jídelníček krkonošské panstvo i chudí horalé, zejména pasáči dobytka.

Lomikámen sněžný (*Saxifraga nivalis*) (foto Jan Štursa)

Výskyt kulíka v počtu desítek hnízdících ptáků uvádějí zoologické zprávy ještě začátkem 20. století. Poslední prokazatelné hnízdění bylo pozorováno 30. června 1946 na Luční hoře (je to zřejmě jedno z nejcitovanějších dat v české ornitologické literatuře). Velmi podrobně vylíčil své tehdejší zážitky zoolog Josef Mařan v časopisu *Sylvia*, když onoho dne v doprovodu profesora Kodyma a členů jeho rodiny pozorovali klasické chování hnízdícího samce, který předstíral zranění křídla, poskakoval kolem a snažil se tak odlákat vetřelce od snadno dostupného místa hnízdění. V travnaté kamenité

tundře je totiž hnízdo pro člověka prakticky nepostřehnutelné. Pro vzdělané přírodovědce to však byl naopak signál k hledání hnízda nebo mláďat, což se posléze podařilo. Ale za jakých okolností! Dvě ze tří čerstvě odchovaných mláďat se na útěku z hnízda přilepila do asfaltu na střeše nedalekého bunkru! Po jejich opatrném vyproštění a očištění se mláďata v doprovodu dospělého samce vzdálila (u kulíka na snůšce sedí a o vylíhnutá mláďata se stará samec!) a snad ono setkání i přežila. To byl na dlouhá léta poslední záznam hnízdění kulíka hnědého v Krkonoších. Tady je však účelné připomenout

zmíněného Antonína Fierlingra z Vrchlabí. Vedle profese lékárníka to byl totiž i vášnivý lovec. Jemu se nejspíše oprávněně přisuzuje značná míra viny za dlouhodobé decimování krkonošských populací kulíka hnědého. O jeho střelecké vášni svědčí i to, že – dle rukopisné poznámky Fričovy v jeho výtisku Obratlovců země české – během jediného dne střílel 17 kulíků hnědých a vybral 30 vajec! Údaj slouží spíše jako doklad o bývalé hojnosti tohoto ptáka v Krkonoších. Kulíky však Fierlinger střílel mnohokrát. Jeho trofeje obohatily i přírodopisné sbírky školních kabinetů v Dolním Bousově a v Sobotce, kde později starostoval. Manželé Kablíkovi i jejich přítel Antonín Fierlinger jsou tak pravděpodobně shodou okolností propojeni s životopisy obou protagonistů našeho vyprávění.

Novodobé osudy kulíka v Krkonoších

Poválečné pozorování dr. Mařana bylo na dlouhou dobu posledním záznamem o prokazatelně úspěšném hnízdění kulíka hnědého v Krkonoších. Dlouhá léta nebyl v krkonošské tundře vůbec pozorován, až ve druhé polovině 20. století se objevily opakované zprávy o jeho výskytu (nikoli hnízdění), nejspíše při pravidelném tahu ze severních hnízdišť. V 70. letech se tehdejší ředitel Správy KRNAP ing. Jiří Svoboda rozhodl podpořit reintrodukcii některých původních krkonošských živočichů a vedle bohužel neúspěšné snahy o návrat tetřeva hlušce do horských smrčín Krkonoš byl na seznamu i kulík hnědý. Dnes již nežijící významný krkonošský ornitolog Petr Miles tehdy pilně připravoval velký projekt leteckého transportu snůšek vajec ze skandinávské tundry do Krkonoš. Byla to za totalitního režimu práce téměř sislyfóvká, avšak na jejím konci byly úspěšně zdolány veškeré administrativní překážky a dohodnuty potřebné podmínky pro rychlý letecký převoz snůšek vajec ve speciálních boxech, a to přímo v kabině pilotů linky ČSA. Kolem technických detailů, jak bezpečně křehká vejce transportovat, existuje mnoho humorných příběhů, jejich vyprávění se však hodí spíše do pánské společnosti. Kolega Miles byl však vždy ochoten je v důvěrném kruhu přátel a příznivců krkonošské vědy dávat k dobru a pobavení. Projekt se nakonec neuskutečnil

Kulík hnědý (*Charadrius morinellus*) se takřka půlstoletí v Krkonoších nevyskytoval – vrátil se až v 90. letech (foto Jan Vaněk)

pro byrokratické přístupy některých úředníků na nadřízeném Ministerstvu kultury.

Teprve po sametové revoluci jsme měli příležitost kulíka hnědého i kulíka zlatého opakovaně pozorovat při cestách do jejich severské domoviny v národních parcích Dovrefjell, Jotunheimen či Abisko. To už ale byl doslova na spadnutí spontánní návrat kulíka hnědého na krkonošská hnízdiště. Jeho výskyt byl opakovaně pozorován a v 90. letech 20. století a několikrát i v posledních letech se konečně podařilo zaznamenat i jeho úspěšné vyhnízdění v prostoru lišejníkové tundry na hřebenech východních Krkonoš. Je to veliký comeback, který až neskutečně podpořil výjimečnost prostředí krkonošské, resp. sudetské arкто-alpínské tundry a zdůraznil nezbytnost přísné územní ochrany tohoto v celoevropském kontextu unikátního prostředí.

16

Dědictví krkonošských hospodářů

Jak se měnila péče o horské louky

Svérázná mozaika horských lesů a bezlesých lučních enkláv s pozoruhodnou architekturou dřevěných roubených staveb je svědectvím dlouhodobé historie osídlování našich nejvyšších hor, svědectvím znalostí, citu, píle a pokory našich předků. Vyklučili lesy a na vzniklých holinách začali hospodařit. I když zmenšili celkovou rozlohu krkonošských lesů, zůstalo jich tady stále dost, vždyť i dnes pokrývají přes 80 % rozlohy hor. Po hospodaření našich předchůdců nám tady zůstalo pozoruhodné dědictví v podobě pestrých horských luk. Byť jsou výtvorem člověka, tvoří významnou součást biologické i kulturní rozmanitosti krkonošské krajiny. V osudech krkonošských luk se však zrcadlí i nejrůznější změny, kterými člověk v nedávných desetiletích procházel ve svém vztahu k horské krajině.

Zlaté počátky

V průběhu éry budního hospodářství v 17. až 19. století člověk pronikal čím dál výše do hor a na odlesněných plochách pásal dobytek a trawařil. Z generace na generaci se přitom dědily nejrůznější praktiky, které horalé používali s cílem optimálního využívání horských luk. Neměli žádné odborné vzdělání, a přesto dokonale znali úživnost a další vlastnosti svých nebo propachtovaných pozemků. Dobře věděli, kolik kusů hovězího dobytka, koz nebo koní mohou chovat, kde pást, kde kosit a sklízet seno, jak a čím přihnojovat, která místa vysušit a na která naopak vodu přivést důmyslným systémem mělkých povrchových příkopů. O boudaření krkonošských horalů jsou napsány desítky knih a odborných pojednání a věřte, že je to čtení velmi zajímavé a poučné. Přibližuje nám zlatou éru pověstných krkonošských květnatých horských luk. To vše platilo až do nešťastných válečných let, kdy pravidelná péče o horské louky utrpěla jednak v průběhu vlastní války, kdy bylo hospodaření na horách utlumeno, ale zejména v důsledku následného poválečného masového odsunu německého obyvatelstva z Krkonoš. Jakkoli byl, je a bude tento krok interpretován nejrůznějšími způsoby, pro krkonošskou krajinu znamenal jednu z největších křivd, které na ní člověk spáchal.

Draze vykoupené omyly

Pravidelná péče o louky totiž na mnoho let skončila a přerušily se tradice předávání staletých zkušeností. Noví vlastníci či nájemci až na výjimky většinou neznali, co, kdy a jak na horských loukách kolem bud činit a na stavu svěřených pozemků se to začalo velmi rychle projevovat. Na nekosených plochách se šířily plevelné druhy, druhové bohatství horských luk se zmenšovalo, enklávy začaly postupně zarůstat náletem dřevin a neudržovaný vodní režim vedl na mnoha enklávách k zamokření a jejich znehodnocení. Z horských enkláv zmizel dobytek, základní motiv a hybná síla ve složitém systému vztahů mezi půdou, rostlinami, dobyt看em a jeho majiteli. Byla to éra socializace našeho zemědělství, většina prostředků a činností se soustředila mimo horská území a louky na horách pustly. Řadě lidí z nejrůznějších institucí však přišlo líto, že jsou stovky a stovky hektarů dříve

krásných luk nevyužity, a tak vznikly plány na jejich zalesnění. V Krkonoších postupně došlo k osázení mnoha ploch, jak jinak než smrkem, který byl pro svůj rychlý růst považován za vlajkovou dřevinu tehdejšího lesnictví. Starší generace ještě pamatuje na velkolepé zalesňovací brigády, při nichž se během asi 15 let vysázely miliony smrkových sazenic na horské louky v masivu Rýchor, Suchého dolu, Albeřic a Sklenářovic, ale i v okolí Harrachova, Rokytnice a v oblasti Vítkovic. Bylo tak založeno téměř 1 700 hektarů smrkových monokultur s vtroušeným modřínem, olší a bukem. Mladé porosty silně trpěly červenou hnilobou a byly poškozovány ohryzem zvěří.

Bohužel zanikly hektary krásných horských luk a niv a Rýchory jsou pádným svědectvím veskrze škodlivých dopadů této éry na nelesní ekosystémy Krkonoš. Správa KRNAP měla snahu zachránit alespoň něco z pověstného bohatství rýchorských luk, které

Ve vlčíně – lept Ericha Fuchse z roku 1928. Představuje sklizeň sena na svazích Kotle, kde se rozkládají i louky se smilkou tuhou. Jedním z mnoha místních názvů této houževnaté horské trávy je vlček. Odtud název výtvarného díla tohoto významného německého grafika (sbírka Krkonošského muzea Vrchlabí)

V roce 1978 se uskutečnila již 12. brigáda mládeže, jejíž účastníci pomáhali Správě KRNAP v péči o národní park. Opravovali cesty, čistili horské potoky – a likvidovali smrkové výsadby na nevhodně zalesněných horských loukách na Rýchorách (foto Jiří Bruník)

zpestřovaly lilie, arniky, hořce, sasanky, kýchavice, violky a další skvosty horské květeny. Po dlouhá léta její pracovníci organizovali mládežnické brigády, jejichž účastníci zalesněné louky znovu odlesňovali. Byla to sisyfovská práce, neboť přírůsty smrku na dobrých zemědělských půdách byly obrovské a likvidace dřevní hmoty rok od roku náročnější. Zachránit se podařil jen malý zlomek někdejší chlouby Rýchor.

Ve vyšších polohách Krkonoš se na rychlé degradaci horských luk podílely samotné ochranné předpisy (zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody) i první statut Krkonošského národního parku. Tehdejší zákonné normy totiž na loukách v chráněných územích nepřipouštěly pastvu ani jiné lidské zásahy, například kosení. Bylo to hrubé nepochopení významu péče o taková chráněná území, která vznikla právě díky citlivé činnosti našich předků – což je většina lučních rezervací. Teprve později se při pravidelných revizích stavu rezervací

začalo stále častěji zjišťovat, že předmět ochrany – nejrůznější chráněné či ohrožené druhy rostlin – z rezervací mizí. Pochopitelně, protože mnohé z nich vyžadují ke svému životu i jistý stupeň zraňování půdy, odstraňování stařiny, náletu dřevin, tedy jistou disturbanci (narušování), kterou zajišťuje právě pasoucí se dobytek či volně žijící zvěř (v mnoha případech i požár) nebo i člověk s kosou nebo drobnou mechanizací. Bylo to období velkých svárů mezi striktními ochrannými úředníky a přírodovědci, než zvítězil zdravý rozum a v rezervacích se pracně začal obnovovat tzv. pastevní management, skot, kozy, ovce, ale například i systém řízeného občasného vypalování některých typů chráněných území. V případě Krkonoš však ono období předznamenalo velké problémy s pozdějším prosazováním návratem tradičního hospodaření na horských loukách. Během velkého boomu cestovního ruchu došlo totiž ve druhé polovině 20. století k zásadním změnám charakteru využívání horských bud

a z nepoužívaných stájí a hospodářských částí budov vznikaly lyžárny, klubovny, jídelny či další pokoje. Dodnes se na tyto problémy naráží při prosazování různých rozvojových aktivit (éra budování hromadných seníků na uskladňování sena, horských rodinných farem či doplňkového zemědělského hospodaření na některých boudách).

Socialistická velkovýroba

V 70. a 80. letech minulého století přišlo do módy budování velkých pastevních areálů, kde se pásala mnohasetčetná stáda hovězího dobytka, zejména jalovic. Ty tam byly tradiční krkonošské červinky – původní skot, který se na zdejších horských loukách pásal. Krkonošim se bohužel tato mánie socialistického zemědělství nevyhnula, a tak se na úpatí i ve středních polohách hor začalo s pastvou stovek jalovic nejrůznějšího genetického původu. Velkochovům se musela v řadě případů podřídit struktura horské krajiny (likvidace krajinářsky cenné volně rostoucí zeleně na kamenných hraničních snosech), na řadu přišly meliorace, scelování pozemků a především dlouhodobé přehnojování přirozeně chudých či jen středně výživných luk, ale i obnova drnu nejrůznějšími osevními směskami travin. V Krkonoších to postihlo zejména Albeřice a Lysečiny, Sklenářovice, Dolní a Horní Malou Úpu, krajinu kolem Babí, Lánova, Vítkovic nebo Rokytnice a Sklenařic. Na „žirných“ loukách se potulovala velká stáda dobytka, ale ten – kupodivu! – stále ne a ne splňovat představy mohutné masné produkce. A tak se znovu přihnojovalo a osévalo a tak pořád dokola, než z krásných a druhově pestrých podhorských a horských luk vznikly botanicky i pícninářsky nesmírně chudé louky, které se sice ladně vlnily v horském větru, ale dobytek na nich neprosperoval. Nemluvě o naprosté degradaci půdy a vegetace v místech nocovišť a košárů takových velkých stád. Dodnes jsou takové jizvy v krajině Krkonoš znát.

V oné době proběhla i akce, jejíž následky jsem v roce 1977 vylíčil v Krkonoších v článku Poznámky k jednomu experimentu. Předchozí rok 1976 byl klimaticky extrémní a zemědělce v nížinách i v podhůří náhle postihl chronický nedostatek zelené píce i sena. A tak znovu začaly hlavy některých zemědělských úředníků iritovat velké plochy neobhospodařovaných luk v Krkonošském národním parku. V minulých staletích nebylo

nic neobvyklého, že se stáda hovězího dobytka stěhovala na léto z nížin do hor. Tam byl dostatek kvalitních horských luk a vysoká dietetická hodnota píce z nich se prospěšně projevovala i na zdravotním stavu pasoucího se dobytka. Jenže to bylo kdysi, za jiného hospodaření, v jiných ekonomických a tržních dobách.

Pracovníci Státního statku Lánov se v roce 1976 rozhodli, že využijí luční enklávy vysoko v horách a převezou tam stáda jalovic. Po rušných debatách se Správou KRNAP padlo rozhodnutí pást na enklávě Zadních Rennerovek, v nadmořské výšce 1200 až 1350 metrů. Tam se jednoho dne objevilo stádo 215 kusů mladého skotu, a i přestože byla pastevní plocha jakž takž oplocena, docházelo k častým únikům zvířat do řízené státní přírodní rezervace Prameny Úpy. Dobytek nocoval bez přístřešku v provizorně ohrazeném místě o ploše asi 50 × 50 metrů, kde bylo též napajedlo a kde byl skot přikrmován. Během měsíčního pobytu tam byla zničena veškerá vegetace na ploše 3500 metrů čtverečních a půdní profil byl do hloubky 50 cm rozdupán a přeměněn v bahno smíšené s výkaly. Přes četné intervence ze strany ochranářů došlo během léta k obrovským škodám na loukách v rezervaci a následky jsou bohužel patrné dodnes.

Nezapomenu na rozhořčení Vojty Šubrta, cestáře Správy KRNAP a vynikajícího horala, který od války hospodařil na nedaleké boudě uprostřed enklávy. Byl jedním z mála českých poválečných osídlenců, kteří úspěšně navázali na tradice německých horalů. Choval několik kusů krav, staral se o okolní louky a na jejich vzhledu to bylo moc dobře znát. Často jsme spolu rokovali nad hrnkem poctivé kávy ochucené čerstvě nadojeným mlékem, já mu sděloval své názory botanické a ochranářské, on mně zase odhaloval nejrůznější aspekty práce horského hospodáře. Tenkrát byl hluboce nešťastný z toho, co se pod taktovkou státního statku děje na loukách v okolí jeho obydlí a nechápal, proč tomu tak je.

Můj článek, ve kterém jsem kritizoval bezprávi na krkonošské přírodě, měl svou dohru. Kdesi na úřadu vysoce postavených soudruhů v Hradci Králové se prý odehrála debata na téma „co si to ten soudruh Štursa na Správě KRNAP dovoluje, jak může takhle kritizovat naše rozhodnutí...“ Tehdejší místopředseda východočeského krajského národního výboru Jan Pravda však údajně tuto

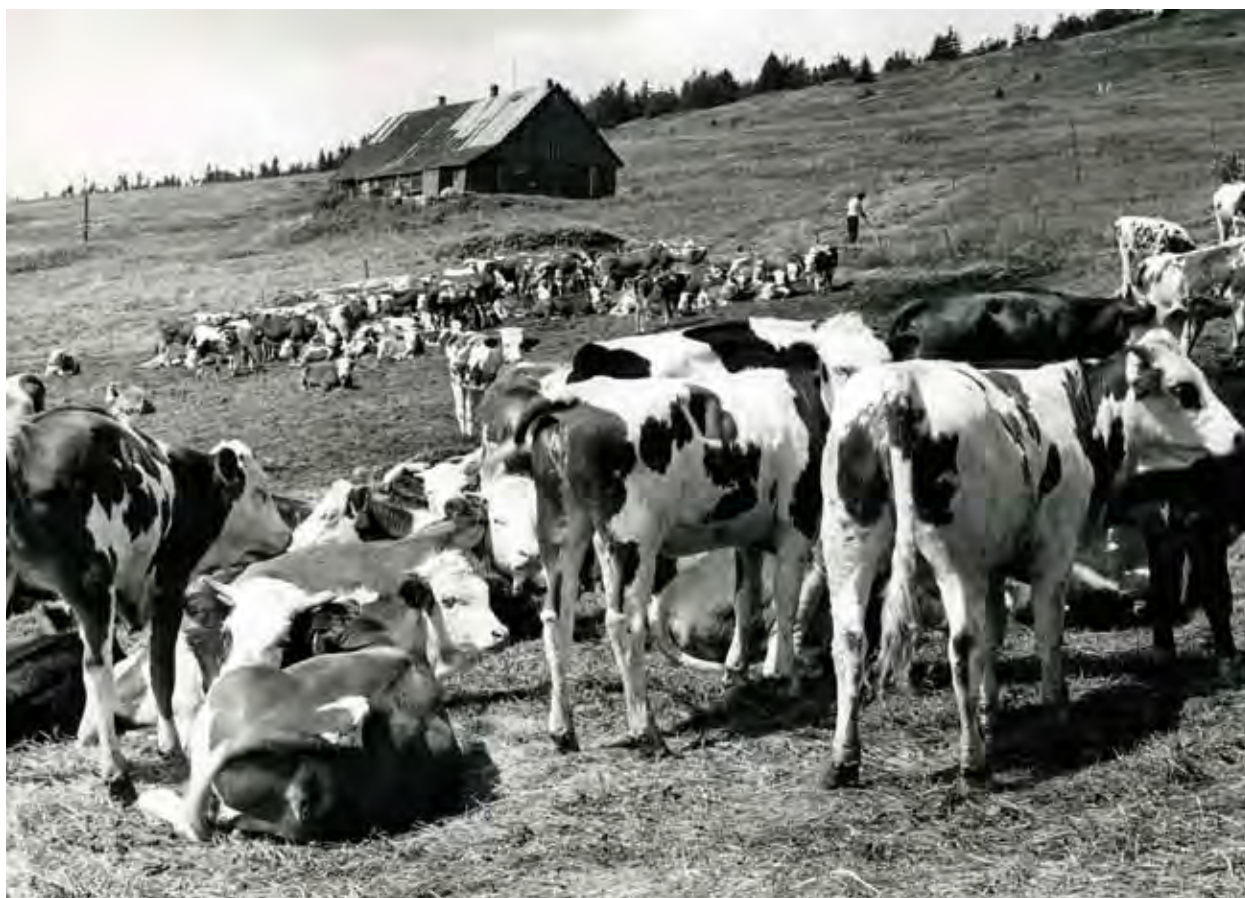
jalovou, leč pro tehdejší dobu typickou rozpravu ukončil rázně: „Tak si ho sem, soudruzi, pozvěte, a když ho přesvědčíte, že nemá pravdu, tak z toho vyvodíme důsledky.“ A bylo po diskusi, nikdo mně na KNV nepozval a za článek už mě nikdo nepeskoval. Nesmyslné škody na Zadních Rennerovkách se ovšem zcelovaly dlouhá léta.

Blýskání na lepší časy

V závěru 20. století se nad krkonošskými loukami ještě prohnila druhá vlna zalesňovací mánie, do které se zapojily odborářské organizace a chtěly, aby členové ROH z celé republiky přispěchali na pomoc při zalesňování ladem ležících luk. Naštěstí k tomu již nedošlo. Byl tady konec století a velké změny roku 1989. Krátce předtím ještě krkonošské louky prošly obdobím, kdy byl sice zájem je kosit, ale na kvalitní seno z horských luk nebyl odbyt.

Něco se dovezlo do ZOO ve Dvoře Králové, většinou ale nebyl dostatek peněz na odvoz sena z hor vzdáleným zemědělským firmám. Ekonomika sehrála své. A tak se pracně sklizenou travní hmotou zavážely okraje lesních pozemků nebo různé muldy, a co hůř, hromady sena se i pálily. Trpěly louky, trpěli lidé a řešení bylo v nedohlednu.

Situace se začala mírně zlepšovat až v 90. letech, kdy se pomalu začala znovu vytvářet nesmírně důležitá sounáležitost mnoha majitelů horských pozemků s jejich získaným, navráceným nebo odkoupeným majetkem. Přišly ke slovu dotační programy ministerstev životního prostředí a zemědělství. Za citlivé hospodaření na horských loukách mohli jejich majitelé či nájemci získat nemalou finanční podporu a také vstup do Evropské unie přinesl řadu možností, jak pro péči o louky na území Krkonošského národního parku získat dotace. Jen byrokracie a papírování bylo a stále je příliš mnoho. Ochranařům ze Správy

Kdysi se na Zadních Rennerovkách páslo pár kusů krav. V roce 1976 jich byl při experimentu Státního statku Lánov směstnán na menší plochu takřka desetinásobek, bohužel se všemi neblahými následky (foto Jiří Bruník)

V těsné blízkosti cenné botanické lokality na Bíneru byl koncem minulého století postaven velký objekt pro chov desítek mladých telat. Této neuvážené akci padlo za obět mnoho hektarů druhově bohatých mokřadních luk, které jsou, bohužel až dnes, pod zvýšeným ochranným dohledem Evropské unie (foto Jan Štursa)

Pravidelně obhospodařované horské louky v okolí chaty Seibrť na enklávě Zahrádky v Peci pod Sněžkou. Jejich majitelé zaslouží upřímný obdiv ochranářů a přírodovědců, neboť díky citlivé péči se tady podařilo uchovat pověstné květnaté horské louky, kterými byly Krkonoše v minulosti proslulé (foto Jan Štursa)

KRNAP tak nezbylo, než trpělivě pomáhat lidem na horách při zdolávání hory formulářů a zejména jim vysvětlovat, jak se o louky starat, kdy a jak často je kosit, aby si zachovaly svou kvalitu, jak nejlépe odstranit náletové dřeviny nebo i invazivní a plevelné rostliny, které se na řadě míst stačily za předchozí desetiletí nepéče silně rozšířit. Také mulčování, staronová zemědělská technologie, která se v závěru minulého století začala na velkých plochách používat, mělo sice některé výhody, ale i hromadu záporů. Ty vedly nakonec k tomu, že louky na území Krkonoš, které získaly statut evropsky významné lokality soustavy Natura 2000 a jsou pod legislativní

kuratelou Evropské unie, se nebudou mulčovat, resp. případné mulčování vyloučí možnost získat finanční podporu.

Během dvou století prožily krkonošské horské louky i jejich hospodáři nadmíru bouřlivé události. Nechtě je jejich připomenutí prospěšné všem, kteří to s krkonošskou přírodou a krajinou myslí poctivě a váží si nádherného území prvního českého národního parku, jenž oslavil půlstoletí existence. Půl století hledání cest k citlivému a šetrnému využívání přírodních, historických a kulturních hodnot.

Rub a líc

Problémy vápencových lomů

Již při prvním pohledu na geologickou mapu je zřejmé, že v Krkonoších výrazně převažují horniny kyselé (krystalické, silikátové) nad těmi, které řadíme do skupiny hornin zásaditých (bazických). Mezi kyselé patří žuly, ruly, svory, fylity a některé další krystalické břidlice. Jsou minerálně poměrně chudé a na takovém geologickém podloží nevznikají příliš úrodné půdy, což se následně odráží i v bohatství druhů zdejších rostlin. Pestrá flóra vápencových či dolomitických Alp je stovky kilometrů daleko, a tak se v Krkonoších, až na malé výjimky, setkáváme s poměrně chudou květenou hercynských pohoří. K těm výjimkám patří některá místa na svazích ledovcových karů s překvapivě bohatou květenou. Dokládají to i jejich výstižné názvy jako Krakonošova, Čertova nebo Kotelská zahrádka. V souhře příznivých životních podmínek se v krkonošských botanických zahrádkách někdy uplatňuje i vliv povrchových výchozů minerálně bohatých hornin – krystalických vápenců, erlanů, čediče nebo i porfyritů. Avšak místa s výjimečně bohatou a druhově pestrou květenou se nacházejí i při úpatí Krkonoš. Tam se totiž táhne víceméně souvislý pás vrstev krystalických vápenců, dolomitů, porfyrů a melafyrů, minerálně mnohem bohatších hornin. Pokud jsou takové horniny skryté desítky metrů pod povrchem, na rostlinném bohatství to není až tak patrné. Avšak jejich výchozy těsně pod povrchem nebo obnažené v minulosti našimi předchůdci, kteří tady dobývali nerostné bohatství, umožnily vznik výjimečně cenných botanických lokalit. Což následně vyvolalo poměrně složité současné rozpory mezi přírodovědci a místními firmami, které usilují o pokračování těžby vápenců či dolomitů i v národním parku a jeho ochranném pásmu.

Na začátku 80. let 20. století byl spodní z dvojice lomů při Staré celní cestě v Horních Albeřicích již téměř celý ukryt v hustém porostu náletových dřevin. Některé světlomilné vzácné druhy vápnomilných rostlin začaly ustupovat, proto se Správa KRNAP rozhodla podstatnou část dřevin vykácet a udržovat dno i stěny lomu bezlesé (foto Jan Štursa)

Strohá statistika nám prozradí, že na území Krkonoš, zejména při jejich úpatí, člověk vyhloubil či prokopal v průběhu posledních dvou tisíc let více než 90 lomů různé podoby a využití. Naši předci měli zájem především o vápenec, kterého je v Krkonoších obecně nedostatek. Sloužil jim pro stavbu horských obydlí, při budování komunikací, případně jako zdroj vápna pro různou zemědělskou činnost. Většinu takových lomů dnes v krajině Krkonoš vůbec nezaznamenejeme, neboť měly krátký život; zdroj suroviny se brzo vyčerpal a příroda je stačila za několik desetiletí zahladit hustými porosty stromů a keřů. Řada drobných lomů a lůmek se rozkládá mezi Rokytnicí a Albeřicemi, tedy na zmíněném pásu ostrůvků a čoček krystalických vápenců a dolomitů krkonošsko-jizerského krystalinika. Velmi podrobně tyto antropogenní tvary reliéfu před časem popsal známý krkonošský geomorfolog Vlastimil Pilous (*Opera Corcontica* 1984, *Krkonoše* č. 8/1981, 1 a 5/1984, 7/1985). Rozvoj moderní

Prostor přírodní památky Lom Strážné je také zčásti obsazen keřovou a stromovou vegetací, stále však představuje optimální mozaiku stanovišť pro rostlinstvo i živočišstvo různých životních nároků (foto Jiří Dvořák)

technologie však v minulém století vedl na několika lokalitách této části Krkonoš k mnohem intenzivnějšímu průmyslovému dobývání vápence a předznamenal tak mnohé problémy, se kterými vás chci seznámit. Okolo čtyř lokalit se totiž odehrávají letité spory, co má dostat přednost – zda další využívání přírodních, leč neobnovitelných zdrojů, nebo jiné celospolečenské zájmy, mezi něž patří ochrana přírody a krajiny a zdravé životní prostředí.

Příběh lomů v Horním Lánově a Černém Dole

Pokud přijíždíte do Krkonoš od Prahy či Liberce, již zdaleka je na krásném panoramatu Krkonoš patrná výrazná jizva – stále mohutnější lomová stěna v blízkosti Horního Lánova. V masivu Bínery se totiž rozkládá snad největší čočka krkonošských vápenců o rozloze

Při pohledu ze západní hrany lomové stěny je dobře patrný obrovský rozměr zahloubeného několikaetážového lomu v Černém Dole (foto Jan Štursa)

přibližně 1 700 × 500 m, kde již od minulého století panuje čilý dobývací ruch ze dvou směrů. Lom v Černém Dole uvidíte, jen stojíte-li v blízkosti dobývacího prostoru, při průjezdu obcí ho téměř nezaznamenáte – jde o lom zahloubený, mající charakter spíše lomu jámového. V Horním Lánově je lom stěnový. V obou případech je provozován technicky velmi propracovaný systém víceetážové těžby, drčení a dopravy vytěžené suroviny do okolí i do daleka. V letech kulminace imisních škod na krkonošských lesích se dokonce drobná frakce tohoto krystalického vápence po krátkou dobu používala při leteckém (velmi pochybném!) vápnění chřadnoucích horských smrčín. Pokud by se těžba vápence odehrávala v nechráněné hospodářsky využívané krajině, budiž. Avšak na území ochranného pásma národního parku?

Vápenkové podloží totiž na obou lokalitách podmiňuje velkou rozmanitost druhů a společenstev rostlin a živočichů a širší okolí obou dobývacích prostorů je proto přírodovědecky nesmírně bohaté. Nacházejí se zde chráněné a často již kriticky ohrožené druhy rostlin, pro Krkonoše unikátní společenstva vápnomilných,

suchomilných, ale i vlhkomilných organismů, unikátní jsou i geomorfologické jevy na povrchu a pod ním (fenomén krkonošského krasu). V těsné blízkosti lomu v Horním Lánově jsou významné plochy slatinné vegetace, které již mnoho let slouží jako terénní lokality pro záchranu a transfery ohrožených druhů rostlin. Nedaleký již opuštěný malý lom na Bíneru je rovněž významným útočištěm vzácné flóry. V celém prostoru lomu Lánov je dlouhodobě evidován výskyt deseti druhů netopýrů, kteří jsou přísně chráněni. Rovněž další skupiny organismů (pavouci nebo lišejníky) jsou v dobývacím prostoru lomu druhově velmi pozoruhodné. Požadované plošné rozšíření těžby vápence by tak okamžitě či následně vedlo k vážnému ohrožení nebo poškození takových přírodních hodnot.

Ochránci přírody proto již léta vedou náročná jednání s provozovatelem lomu, firmou Krkonošské vápenky Kunčice, a. s. Výsledkem mnoha odborných expertiz, včetně zákonem požadované dokumentace EIA (posouzení vlivu záměru na životní prostředí a veřejné zdraví) a dalších odborných

posouzení, je nedávno přijaté rozhodnutí správních orgánů činných v procesu EIA – po roce 2012 bude hornická činnost na této lokalitě pokračovat pouze zahloubením, nikoli rozšířením dobývacího prostoru. V některých částech lomu, kde se již netěží, proto dojde i k procesu přirozené regenerace technicky narušené krajiny. Pozvolný a odborně řízený zpětný nástup dřevin a dalších složek vegetace povede k postupnému ozelenění těchto míst a částečnému zahlazení jizev, které v krajině průmyslová těžba horniny způsobila. Obdobnou budoucnost má před sebou i protilehlý dobývací prostor v Černém Dole. Je to pro tuto část Krkonoš blýskání na lepší časy, nebo jen strategické oddálení dalších razantních požadavků na využívání nerostného bohatství a s ním spojená zátěž životního prostředí? Osobně věřím, že čas v tomto případě bude příznivý přírodě, nikoli společensko-hospodářským zájmům, které bývají mnohdy zneužívány při hledání nejlepšího řešení problému. Je prioritní zájem obce, jejích obyvatel, několika desítek zaměstnanců regionální firmy, nebo zájmy širšího spektra společnosti, která vnímá danou lokalitu z pohledu širšího, nadregionálního, tedy celospolečenského? Asi nejlepším arbitrem bude v tomto případě čas.

Osudy mramorové hory

Dovoluji si parafrázovat výstižný název článku kolegy Pilouse, který již v *Krkonoších* č. 5/1984 publikoval informace o lomu nedaleko Hřibčích Bud v obci Strážné. Kamenolom využíval jedno z významných ložisek krystalického jemnozrnného vápence, v období mezi světovými válkami těženého pod obchodním názvem krkonošský mramor. Byl tehdy žádaným kamenem pro stavební a sochařské účely, pro něž se těžil v blocích, a pouze část těžby se drtila a mlela do stavebních hmot, pro sklárny a gumárny. Po roce 1945 znárodněný lom přešel do vlastnictví různě reorganizovaných národních podniků (naposledy Krkonošské vápenky Kunčice nad Labem), které z těženého sortimentu škrtyly dekorativní kámen a začaly těžit značně destruktivními clonovými odstřely. Ty způsobily znehodnocení ušlechtilého vápencového ložiska pro použití v kamenictví; už ve stejné době se přitom kvalitní kámen draze dovážel až z jižní Evropy. Dokonce i Správa KRMAP podlehla ekonomicky výhodné ceně stavebního materiálu, když využívala řadu let drtič v údolí pod lomem a příslušné frakce

kameniva rozvážela na mnoho míst národního parku, kde je cestáři používali při údržbě horských cest. Bohužel se všemi následky pro přírodu Krkonoš (viz kauzu horských cest). Byla to jiná doba, jiné priority a jiní lidé, kteří o nich rozhodovali.

Od počátku 70. let těžební ruch v lomu ustával a nebylo třeba čekat v bezpečné vzdálenosti dlouhé minuty na sirénu, oznamující konce odstřelu a nebezpečí padajících kamenů (naposled v roce 1975). Útlum nejspíše urychlily příznivější ekonomické ukazatele těžby v Lánově a Černém Dole. Po odstranění technologického vybavení se v opuštěném stráženském lomu začaly uplatňovat přirozené procesy regenerace, což se brzo projevilo na přírodní rozmanitosti. Ve dvou zahloubených etážích postupně vznikly vhodné biotopy pro vápnomilné druhy rostlin, a zejména některé chráněné druhy našich zemních orchidejí se spontánně rozšířily na nově osídlované plochy. Podobně úspěšná sukcese se odehrála v dolní etáži, kde trvalá jezírka v depresích osídlila vlhkomilná vegetace a živočišstvo, především obojživelníci. Dlouhá spojovací podzemní štola, kterou se dříve dopravoval těžený materiál, se stala vítaným zimovištěm pro některé chráněné druhy netopýrů.

Radost přírodovědců na Správě KRMAP z přirozeného vývoje v lomu u Hřibčích Bud zkalil počátkem 90. let dopis, v němž obec Strážné předložila záměr využít zahloubený lom a tamní zdroj čisté vody k vybudování atraktivního koupaliště pro turistickou klientelu obce. Trpělivá jednání nakonec vedla k rozhodnutí obce odstoupit od předloženého záměru a podpořit snahu Správy KRMAP prohlásit lom maloplošným chráněným územím. Přírodní památka Lom Strážné byla vyhlášena v roce 1988 (viz *Krkonoše – Jizerské hory* č. 7/2008). Nešťastný začátek – šťastný konec. Pozoruhodnou lokalitu si můžete z bezpečné vzdálenosti prohlédnout, pokud jdete po červeně značené turistické trase z Vrchlabí k Luční boudě přes Strážné a Hřibčící Boudy.

Albeřické lomy

Z množství vápencových čoček a ložisek ve východních Krkonoších byly intenzivně využívány zejména lokality v Dolních a Horních Albeřicích. Ta první se nachází při soutoku Albeřického a Suchého potoka. Několik starých a dávno opuštěných lomů je skryto v hustých porostech dřevin, ale velký lom v pravém svahu

Vzhled dvojice lomů při staré Celní cestě v Horních Albeřičích ke konci 80. let minulého století. Při levém okraji obrázku je dobyt看m zcela rozdupaná pastvina (foto Jan Štursa)

Suchého dolu je dnes jediným činným dobývacím prostorem na území Krkonošského národního parku. V porovnání s lomy v Horním Lánově nebo Černém Dole je malý a z pohledu přírodovědného či ochrannářského nepředstavuje příliš závažný problém. Lom vlastní obec Horní Maršov a těžený dolomitický vápenec slouží převážně k výrobě silničních štěrků. Ukončení těžby by nepochybně přispělo k naplnění statutu národního parku, ale v budoucnu se jistě najde optimální řešení dobývacích prací na této lokalitě.

Jinou historií i současností má skupina pěti vápencových lomů v Horních Albeřičích v okolí Staré celní cesty, kde se již od 2. světové války netěží a opuštěné zahloubené lomy nabyly zcela jiného poslání. Přirozená sukcese dřevin na stěnách a dnech lomů z nich učinila především velmi výrazné prvky

krajinného rázu ve zdejších převážně zemědělsky využívaném území a ostrovy rozptýlené zeleně slouží jako významná biocentra. Opuštěné vápencové stěny a jejich blízké okolí se staly útočištěm řady ohrožených vápnomilných a suchomilných druhů (hořečků, orchidejí, hruštiček, kapradorostů, mechorostů, lišejníků a sinic). Podzemí albeřických lomů je významným zimovištěm netopýrů. Největším lomem je Bischofův nebo též Albeřický lom, téměř 40 metrů hluboký dvouetážový úzký lom, připomínající spíše kaňon. Na jeho úpatí byla vylámana rozlehlá komora, která bývá po řadu měsíců zatopena vodou. Na konci komory je vstup, kterým se zkušenější speleologové dostanou do Albeřické jeskyně. Ta má několik pater a s délkou 250 metrů je nejdelší ze všech 35 evidovaných jeskyní na území KRNAP a jeho ochranného pásma. V nedalekém Celním lomu se nachází Celní jeskyně a v r. 1974 tu členové albeřické speleologické skupiny vedené Radkem Táslerem objevili Krakonošovu jeskyni o délce 120 m (z Radkových bohatě ilustrovaných článků připomínáme např. Podzemní jezera Albeřické jeskyně z *Krkonoš + JH* č. 8/1995 nebo Objevení Celní jeskyně v č. 9/1996, pozn. red.).

Během mánie pastevních areálů v 70. letech minulého století se v těsné blízkosti lomů pásala velká stáda jalovic. Na přírodě Horních Albeřic se to bohužel podepsalo. Přehnojování okolních luk, přemnožení šťovíků a jiných dusíkomilných rostlin, rozdupaná stávaníště dobytka a plechové letní kravíny – tak vyhlížela krajina kolem Albeřických lomů. Do některých z nich se bohužel sypal nejrůznější odpad ze zemědělské výroby a své k tomu přidali i někteří chalupáři. Jezírko na dně lomu blízko kravína kontaminovalo volně prosakující močka z podestýlky, takže všechno pokrýval porost dvoumetrových kopřiv. Přes všechny šrámy, které tehdy člověk na přírodě Horních Albeřic napáchal, se tam zachovaly neobyčejně bohaté přírodní jevy. Dokonce tak významné, že zde byla vyhlášena přírodní památka Albeřické lomy, dnes 1. a 2. zóna KRNAP, kde platí stejně přísný ochranný režim jako třeba na hřebenech.

Albeřické lomy, podobně jako lom u Hříběcích Bud, jsou krásným příkladem, že i člověkem v minulosti přetvořená krajina může po čase plnit řadu společensky prospěšných funkcí. V takových případech je dokonce žádoucí vybraná lidská díla chránit a pečovat o ně, a to nejen z důvodů přírodovědných, ale i společenských nebo technickohistorických.

Vylámaná tunelovitá komora v nejnižší části Albeřického lomu bývá sezonně do výše 1 až 2 metrů zaplavena vodou (foto Radek Drahňý)

Před nedávnem v těsném sousedství Bischofova lomu bratři Klimešové s kolektivem a Správa KRNAP zrekonstruovali chráněnou kulturní památku – kamennou osmibokou věž šachtové vápenky z 19. století, ve které se v minulosti zpracovávala část produkce lomu (viz *Krkonoše – Jizerské hory* č. 2/2012). Je tam umístěna poutavá muzejní expozice, která připomíná rozmanité události i osudy lidí, kteří kdysi dávno osídlili krajinu Albeřic

a pečovali o ni. Klíče od muzea Vápenka si lze zapůjčit v Galerii Veselý výlet v Horním Maršově.

Krkonoše mají s ohledem na svou bohatou a rušnou historii takových míst bezpočet. Národní park tak stále více získává dimenzi nejen unikátního a nenahraditelného přírodního, ale i kulturního dědictví naší společnosti.

Přítel, nebo nepřítel?

Rozjímání nad krkonošskými lavinami

Krkonoše navzdory nízké nadmořské výšce a malé rozloze oplývají velmi rušnou lavinovou aktivitou. V některých letech spadne na české i polské straně hor i několik desítek sněhových lavin. Laviny významným způsobem ovlivňují přírodní poměry Krkonoš, ale komplikují pohyb zimních návštěvníků v hřebenových oblastech hor. V řadě případů ve sněhových lavinách skončil život i zkušených zdejších horalů. Proto není divu, že ve vztahu k lavinám má mnoho lidí jasno. Je třeba se jim bránit, vždyť nám přece škodí. Pravda je ale výrazně jiná. Hory jsou přirozenou součástí povrchu Země a sněhové laviny patří do prostorové mozaiky jejich různorodých tváří minimálně již od konce třetihor. Se všemi projevy, jakkoli nám mohou připadat nepřátelské vůči lidem, kteří trvale nebo dočasně hory osídlují. Co je třeba o sněhu a sněhových lavinách vědět, abychom se vyvarovali jejich destruktivních účinků a pochopili či respektovali jejich nenahraditelnou roli v horské přírodě?

Co o nich víme?

O krkonošských lavinách bylo již hodně napsáno v odborné literatuře i ve vědecko-popularizačních časopisech. Nejspíše nejstarší záznam o sněhové lavině v Krkonoších pochází již z roku 1655, kdy se na jižním svahu Rýchorského hřbetu uvolnila lavina a v níže se rozkládající obci Sklenářovice usmrtila sedm osob. V dalších stoletích přibývaly záznamy o pádu lavin v různých místech Krkonoš. Do historie se například zapsala i výjimečná tragédie rodiny Kohlů ze Svatého Petra, jejíž čtyři členové (otec, syn, vnuk a pravnuke) v letech 1773, 1837, 1855 a 1875 postupně zahynuli v lavinách na Kozích hřbetech. Velké laviny byly zaznamenány v letech 1819, 1827, 1844, 1845, 1846, 1866, 1877, 1887, 1900 a na laviny výjimečně bohaté roky se vyskytovaly i v průběhu celého 20. století. Vyšší četnost lavin v Krkonoších většinou souvisela s velmi bohatou sněhovou nadílkou v zimních či jarních měsících a v souhře dalších, zejména klimatických podmínek během tání sněhové pokrývky. Literární zdroje uvádějí, že v průběhu více než 300 let bylo lavinami

V Malé Studniční jámě se laviny sesouvají pravidelně. K pádu těch největších došlo v roce 1956 a poté v zimní sezoně 1962/63. Tehdy laviny dojely až na dno Obřího dolu a smetly horské smrčiny, které jim stály v cestě. O několik metrů posunuly dokonce i kapličku (foto Miroslav Hladík)

ohroženo na české straně Krkonoš 92 lidí, z toho 67 zahynulo! Jakkoli to v souvislosti s komorními rozměry Krkonoš zní neskutečně, je tomu tak, neboť jen na české straně Krkonoš pokrývají lavinové terény plochu přibližně 450 hektarů, na severních polských svazích je to plocha zhruba 114 hektarů. Přehledné informace o problematice sněhových lavin obsahuje bohatě ilustrovaná publikace Správy KRNAP Laviny v Krkonoších. V ní se například dozvíme, kde se lavinové svahy nacházejí, kdy, kolik a jaké laviny tam padají, co laviny znamenají pro krkonošskou přírodu a čeho by se měli návštěvníci hor na místech, kde laviny sjíždějí, vyvarovat.

Pravidelné sledování lavin v Krkonoších iniciovala Horská služba již v roce 1962 a od té doby byl v Krkonoších zaznamenán a přesně popsán pád více

než 1 100 lavin. Padající masy sněhu mají nezřídka za následek i poškození horských lesů (například při pádu laviny v Labském dole a v Úpské jámě v r. 1956 nebo v Úpské jámě a Malé Studniční jámě v r. 1962). Hned na začátku šedesátých let 20. století se proto rozhořely prudké spory mezi krkonošskými lesníky a přírodovědci, resp. ochránáři v nově vyhlášeném Krkonošském národním parku. V lesních hospodářských plánech se totiž objevil striktní požadavek na zalesnění lavinových svahů a vybudování protilavinových zábran. Naštěstí v té době již vyšla kniha známého krkonošského badatele Jana Jeníka (*Alpínská vegetace Krkonoš, Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku*, Academia 1961), ve které je nesporný a doslova klíčový význam sněhových lavin pro udržení přírodní rozmanitosti horské přírody velmi podrobně popsán. Po několika letech přesvědčování krkonošští lesníci od svých záměrů ustoupili (mezitím bohužel již na několika místech Labského a Obřího dolu k zalesnění došlo) a osudy lesů na lavinových svazích, převážně v obvodu přísně chráněných ledovcových karů, zůstaly do budoucna v režii pouze přírodních sil.

Jinak to dopadlo v Hrubém Jeseníku, v dalším sudetském pohoří, které má status „jen“ chráněné krajinné oblasti. Tam se léta zalesňovaly lavinové svahy a travnaté hole nad alpínskou hranicí lesa nepůvodní klečí, bohužel včetně tak významných přírodovědných lokalit, jako je Malá a Velká Kotlina. Teprve na přelomu 20. a 21. století se tyto ekologické omyly začaly napravit i tam.

Staří horalé dobře znali veškeré projevy a vlastnosti sněhových lavin, lavinovým svahům se vyhýbali a v jejich dosahu nestavěli žádné objekty. S prudkým nástupem turistického ruchu a zejména různých zimních aktivit se však zvyšovala i rizika, která sněhové laviny pro člověka vždy představují. Přes veškeré úsilí Horské služby Krkonoše se nepodařilo, aby se během druhé poloviny 20. století počet zraněných nebo usmrčených návštěvníků hřebenů Krkonoš nezvyšoval. V lavinových terénech Modrého dolu, Dlouhého dolu a Kozích hřbetů zahynula řada lyžařů i neopatrných a nezkušených zimních turistů. Dosud největší lavinové neštěstí s 19 oběťmi se odehrálo v roce 1968 v dolině Biały Jar. Časopis Krkonoše – Jizerské hory pravidelně přináší podrobnou bilanci zimních měsíců jak z pohledu Horské služby, tak z pohledu klimatologů, biologů či ochránců přírody.

Les ve spodní části svahu Velké laviny v závěru Labského dolu dnes nijak nepřipomíná spoušť po mohutné lavině, která se sesunula z východního svahu Krkonoše v březnu 1956. Na dráze dlouhé 1 375 metrů úplně zničila 9 hektarů lesa. Obrovské hromady sněhu a smetených kmenů ležely i v protisvahu nad turistickou cestou až do podzimu. Na laviništi se později zpracovalo 5 000 plm dřeva. V pozadí obrázku je kar Harrachovy jámy (foto vlevo Jan Štursa, vpravo Jan Jeník)

Srovnávat srovnatelné

Je dobře si uvědomit, že laviny v Krkonoších nelze srovnávat s lavinami v Alpách, v Tatrách nebo jiných velehorách. Co se jeví jako vhodné, ba přímo nezbytné řešení k zajištění lavinové prevence na svazích nad velkými lyžařskými středisky v Alpách, není aktuální v Krkonoších. I když ani tady nelze fenomén sesuvů mohutných mas sněhu podceňovat. To dokládají pády drobných sněhových lavin i v nižších polohách, například v údolí mezi Rokytnicí a Harrachovem. Klasickým příkladem může být příběh těžby lesních porostů na prudkých svazích v Labské soutěsce nedaleko Vrchlabí. Řidiči dobře znají záludnosti této prudké zatáčky na silnici směrem do Špindlerova Mlýna, častá náledí na povrchu vozovky (odtud i místní název – Studené koleno) a padající kameny ze zvětralých skalních stěn. Po rušných jednáních tady lesní hospodáři v letech 1984 a 1985 vykáceli 4,5 ha starého lesa na svazích o sklonu 45–52°. Správce silnice měl tehdy oprávněné obavy, že se tady začnou nekontrolovaně sesouvat

masu sněhu, proto byly již při těžbě ponechány až 2 m vysoké pařezy, které měly tvořit přirozenou zábranu proti uvolnění sněhu. Svah byl okamžitě zalesněn především rychle rostoucími listnatými dřevinami. Valerián Spusta z Horské služby Krkonoše tam sedm let prováděl pravidelný lavinový monitoring (za sledované období skutečně k sesuvu dvou sněhových lavin až na silnici došlo). Dnes již svah nad silnicí stabilizuje mladý porost listnáčů. Labská soutěska je dobrým příkladem toho, jak je nezbytné pochopit a respektovat přírodní podmínky jakéhokoli místa v horách.

V závěru 20. století byly Krkonoše postiženy imisní kalamitou a horské smrčiny začaly ve vyšších polohách horských svahů rychle odumírat. Imisní těžby (holoseče) se nevyhýbaly žádným svahům a začala panovat obava, že sněhová pokrývka na mnohdy nevhodně odtěžených svazích bude nestabilní a zvýší se četnost pádu sněhových lavin, a to i na místech, kde laviny nikdy nepadaly. Velmi vyhrcoená situace tehdy vznikla kolem příkrých Kozích hřbetů, zejména jižních svahů nad Svatým Petrem, kde byly velké

plochy lesa zcela odstraněny. Dokonce začaly častěji sjíždět laviny terénními zářezy do Dlouhého dolu a ty nejbližší sjely až nepříjemně blízko od chaty Kamenka v závěru Svatého Petru. Obavy ze sněhových lavin vyústily nakonec v zadání speciální studie, která měla potenciální nebezpečí sněhových lavin v Krkonoších vyhodnotit a přinést příslušná opatření ke snížení rizik poškození lesních porostů a horského osídlení v některých přiléhajících lokalitách. Pracovníci Východočeských státních lesů v Hradci Králové společně s Horskou službou Krkonoše požádali o vypracování studie slovenské odborníky ze Střediska lavinové prevence v Jasné pod Chopkom. Když byla studie na stole, opět se rozpoutaly velké diskuse nad tím, co se v ní navrhovalo. Neboť se znovu ukázalo, že co je dobré

a vhodné v Tatrách, nemusí být vhodné v Krkonoších. Autoři studie navrhli jednak šetrnější formy postupu a způsobu těžeb poškozených smrčín pod alpskou hranicí lesa, což bylo zcela v pořádku, ale i množství biotechnických opatření včetně výsadby dřevin v blízkosti všech hran krkonošských ledovcových karů. To bylo naopak naprostým nepochopením klíčové úlohy sněhových lavin v dlouhodobé dynamice vývoje těchto nejcennějších míst krkonošské přírody. Studie byla českými vědeckými pracovišti odmítnuta a žádná protilavinová opatření nebyla realizována. V roce 1993 převzaly péči o lesy v českých národních parcích podle zákona o ochraně přírody správa národních parků. V Krkonoších vznikly v partiích pod alpskou hranicí lesa bezzásahové zóny, kde se přestalo těžit (hranice

Kdo nerespektuje výstražné tabule Horské služby, zbytečně hazarduje se svým životem. Cesty, které vedou závěry horských údolí a krkonošskými ledovcovými kary, jsou z důvodů lavinového nebezpečí po celé zimní a předjarní období uzavřeny (foto Radek Drahný)

Trvalé bezlesí Schustlerovy zahrádky udržují laviny na jedné z mnoha lavinových drah Labského dolu (foto Radek Drahný)

1. a 2. zóny) a vývoj je tam ponechán přírodním procesům, mezi nimiž mají sněhové či zemní laviny nebo plazivý sníh nezastupitelnou roli.

Střílet, či nestřílet?

Mediálně rušno začalo být kolem sněhových lavin v zimní sezoně 2002/2003, která byla abnormálně štědrá na sněhovou nadílku. Opět se ukázalo velké dilema příliš jednostranného, převážně zimního využívání Krkonoš. Když je zima na sníh chudá, příjmy místních podnikatelů klesají úměrně k úbytku zimních návštěvníků. Je-li sněhu hodně, zvyšuje se vedle tržeb i počet úrazů, včetně těch, které se odehrají na hřebenech hor a v lavinových terénech. Tehdy přijdou ke slovu nejrůznější návrhy, jak zlepšit prevenci a co všechno udělat, aby se tady lidem žilo lépe a klidněji.

Během zmíněné zimní sezony se laviny staly tahákem ve všech sdělovacích prostředcích. Na začátku ledna přišla Horská služba Krkonoše s požadavkem, že pro zpřístupnění některých turistických cest je zapotřebí provést odstřel lavin. Jednalo se o Kotelní jámy, údolí Bílého Labe, Dlouhý a Obří důl, tedy místa, kde jsou každoročně cesty na zimní měsíce uzavřeny. Černožluté výstražné tabule HS upozorňují na nebezpečí lavin a vstup do oněch míst je pouze na vlastní nebezpečí. Dříve tady platilo jednoznačné slovíčko zákaz. Po sametové revoluci to však mnohým připadlo jako neslučitelné s lidskými právy a svobodami a už to nebyl zákaz, ale jen upozornění. Bohužel se všemi důsledky v chování zejména té části návštěvníků, kteří podceňují rizika hor, nebo je naopak cíleně vyhledávají. Takže se mělo začít odstřelovat. Správa KRNAP byla důrazně proti, a proto byla vzápětí v médiích obviněna, že „brání bezpečnosti na horách“, byť to byla hrubá nepravda. Ani zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení, a zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, nebylo možné jednoznačně použít pro objektivní výklad, jaké „ohrožení“ vlastně v Krkonoších tehdy vzniklo. Jednalo se o bezprostřední ohrožení životů, kdy může být vyhlášena „kalamitní situace“ a ochránářské zájmy musí pak jít stranou, či nikoli? Dusno v tehdejších dnech rychle opadlo v okamžiku, když se ukázalo, že není tak jednoduché podepsat

se pod příslušný pokyn k odstřelům a vybrat k tomu oprávněné a zkušené lidi, kteří by nesli veškerá rizika s nepředpověditelnou situací, když se masa sněhu dá do pohybu. Ostatně, stačí připomenout události kolem neštěstí v Bílém Jaru v roce 1968. Tehdy se polští vojáci pokoušeli zbývající sněhové převisy nad dolinou odstřelit minometem, aby se snížilo riziko pádu dalších lavin na záchranáře, kteří pracovali v laviništi. Granáty minuly převisy a vybuchovaly ve sněhu nedaleko Luční boudy k údivu mnoha turistů, kteří se tam pohybovali. A tak se ani v roce 2002 v Krkonoších laviny neodstřelovaly.

Život se odvíjí v Krkonoších dál, přibývají nové a nové outdoorové aktivity a s nimi logicky přibývá i nebezpečí, že laviny někoho zraní či usmrtí. Pro skialpinisty nebo vyznavače snowboardingu či freeridingu jsou hluboce zasněžené lavinové svahy přímo magnetem, který jim přináší spoustu adrenalinových prožitků. Proč si neskočit přes mohutné sněhové převisy na hraně Kotelních nebo Studničních jam a aspoň na chvíli se nevžít do pocitů borců, které je občas vidět v televizních šotech z různých světových velehor? Ochránci přírody, ale i horská služba mají však na tyto v českých národních parcích a chráněných krajinných oblastech zákonem zakázané aktivity jiný úhel pohledu. A oprávněně. Ve snaze alespoň trochu regulovat a snížit rizika takových načerno provozovaných aktivit pro přírodu i pro zimního návštěvníka přišla Správa KRNAP spolu s HS Krkonoše a Českou asociací horských vůdců již v roce 2010 s vytipováním vhodných terénů pro skialpinismus (nikoli pro snowboarding či freeriding v 1. zóně KRNAP) a připravila zevrubné informace pro skialpinisty, kteří chtějí v Krkonoších této aktivitě holdovat. Zájemce je nalezne na www.krnep.cz.

Závěrem je třeba zdůraznit, že sníh poskytuje horské přírodě vždy služby přátelské, byť to z krátkodobého pohledu člověka může být leckdy poněkud drsný projev přátelství. To v plné míře platí o sněhových lavinách v Krkonoších. Je třeba si o nich občas přečíst více než jen varování, že máme před sebou při horské túře území, kde je nebezpečí pádu lavin a kam vstupujeme na vlastní riziko. Sněhové laviny jsou velkolepým projevem nezkracené horské přírody, k horám odpradávná patří a zaslouží náš obdiv, současně však i náležitý respekt.

19

70 km po hřebenech Krkonoš

Kompromis mezi ochranou a využíváním přírody národního parku

Krkonoše nabízejí vyznavačům bílé stopy nejen vynikající sněhové podmínky a běžecké horské terény, ale i příjemnou turistickou infrastrukturu, která se v našem nejvyšším pohoří buduje nepřetržitě již více než sto let. S ní souvisí i dlouhá historie zimních sportovních a turistických akcí, díky kterým Krkonoše nepochybně získaly zvuk na sportovní scéně. Na jedné straně přírodní hodnoty, kterými jsou Krkonoše daleko široko proslulé, na druhé straně atraktivní horská krajina, která poskytuje lidem nepřeberně možností, jak si utužit zdraví a psychickou kondici. Filozofie rozumného využívání všech hodnot, které nám hory poskytují, je v Krkonoších o to důležitější, že se jedná o území národního parku. Populární Krkonošská 70 je dobrým příkladem, jak složité může být naplňování zásad takového přístupu.

Trochu historie a srovnání neuškodí

Na přelomu 19. a 20. století prodělala zimní turistika v Krkonoších svůj počáteční boom a lyžařské kluby po obou stranách hor začaly organizovat první regulérní lyžařské běžecké závody. Běhalo se pod horami i vysoko na hřebenech a mezi mnoha akcemi nelze opomenout mezinárodní závod v běhu na lyžích na 50 kilometrů po hřebenech Krkonoš. V roce 2013 uplyne 100 let od pověstného VII. ročníku tohoto prestižního závodu, při němž 24. března 1913 za filmově i knižně ztvárněných okolností zahynul vynikající český lyžař a sportovec Bohumil Hanč a jeho přítel Václav Vrbata. Teprve mnohem později se v historii krkonošských lyžařských běžeckých závodů objevuje akce, kterou pod názvem Po hřebenech Krkonoš poprvé v roce 1955 uspořádali členové TJ Rudá hvězda Hradec Králové a Sokola Bílá Třemešná.

S pozdější Krkonošskou sedmdesátkou se ovšem nedala ztotožnit, neboť to původně byl dálkový orientační závod na trase Špindlerovka – Luční bouda – Náchodská bouda – Černý Důl – Fořt – Dolní Olešnice – Mostek – Bílá Třemešná. Závod se uskutečnil v rámci I. spartakiády

Slezské sedlo patřilo k významným bodům na trase mnoha ročníků sedmdesátky. Zpočátku byla Špindlerova bouda místem startu, později občerstvovacím místem před náročným stoupáním do svahu Malého Šišáku (foto Jiří Bruník)

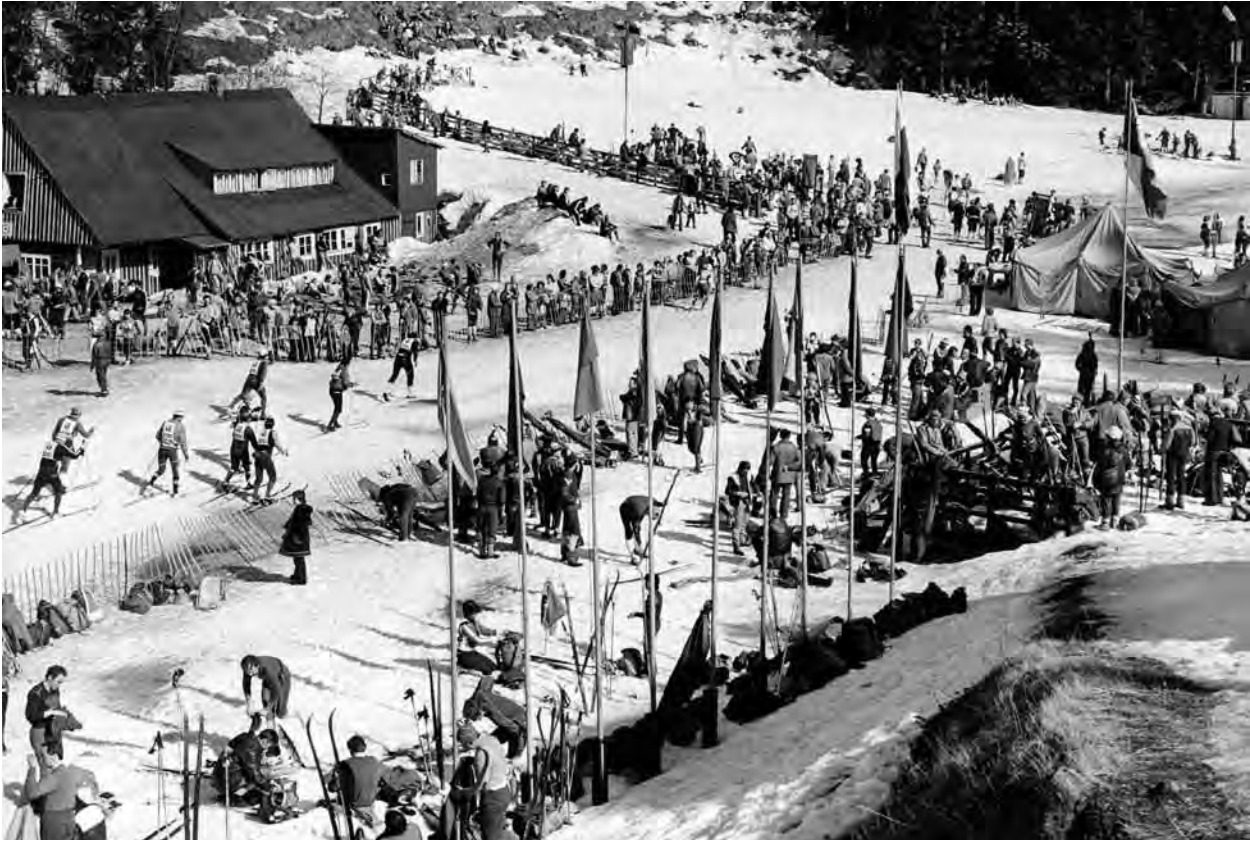
za účasti pěti desetičlenných hlídek, tedy 50 borců. Protože značnou část trasy museli absolvovat bez lyží, byla záhy změněna trasa i organizační pojetí. V pozdějších ročnících vedla celá trať po hřebenech Krkonoš, a to ze Svatého Petra přes Horní Mísečky, Voseckou boudu, Špindlerovu, Obří a Luční boudu, na Liščí a Lyžařskou boudu a přes Pláň zpět do Svatého Petra. Zpočátku závodily jen desetičlenné hlídky mužů, od roku 1964 se závod rozšířil i o pětičlenné hlídky žen, které běžely na trati dlouhé 25 km vedoucí ze Špindlerova Mlýna přes Jestřábí boudy, Labskou boudu, Špindlerovku a boudu U Bílého Labe zpět do Špindlerova Mlýna. Závod, který se zrodil v kolébce českého lyžování, se stal velmi populárním, neboť svou délkou a náročností (velké celkové převýšení asi 1 500 m, rozdílné klimatické a sněhové podmínky) představoval každoroční obrovskou sportovní výzvu lyžařské běžecké obci. Tehdejší již velmi známý švédský Vasův běh a další každoroční běžecké události v Norsku, Finsku či na jiných místech Evropy nebyly z hlediska celkové náročnosti a pojetí tak obtížné jako Krkonošská sedmdesátka.

Později se však na domácí scéně objevila druhá špičková událost, kterou je od roku 1968 Jizerská padesátka. Ta je ale koncepčně nastavena zcela jinak – závodí se nikoli v družstvech (hlídkách), ale individuálně, běží se klasickou technikou (na rozdíl od volného stylu v případě krkonošského běhu) a pro mnohé naše i zahraniční borce je podstatné, že Jizerská padesátka je zařazena do Světového poháru; v případě úspěchu tedy představuje pro špičkové závodníky potřebné body v klasifikaci na mezinárodní scéně.

Jak vzniká problém

Počet zájemců o účast na krkonošském lyžařském běžeckém svátku neustále narůstal a s ním i zápolení, které se odehrávalo nejen mezi borci při zdolávání záludností hřebenů Krkonoš, ale i mezi všemi aktéry této sportovní události. V roce 1980 se závodu 70 km po hřebenech Krkonoš zúčastnilo již 3 990 mužů a 675 žen a o tři roky později to bylo až neskutečných 6 390 běžců a běžkyň. V dosavadních 57 ročnících se závodu celkem zúčastnilo již přes 100 000 běžců. Počáteční problémy spojené s touto masovou akcí byly pro území národního parku sice nepříjemné, ale řešitelné. Jednalo se zejména o odpadky, převážně kelímky po nápojích, slupky od banánů nebo pomerančů, různé obaly od sušenek, které se hromadily především v prostoru občerstvovacích stánků. Pokud bylo počasí obstojné, nesněžilo a nefoukal vítr, pak takové stopy po velkém závodu pořadatelé dokázali odstranit. Pokud ale odpadky zapadaly sněhem nebo je vítr rozfoukal daleko po hřebenech, už to bylo horší.

Protože se při méně příznivých sněhových podmínkách často běhalo od startu ve Špindlerově Mlýně až na Zlaté návrší s běžkami v rukou, v okolí Vrbatovy boudy se to černalo kupami prodřených ponožek, v nichž mnoho borců zdolávalo tvrdý firn pokrývající Vodovodní cestu. Navzdory časovým odstupům, ve kterých družstva postupně startovala, se již po několika kilometrech proud soupeřících skupin natolik zahustil, že zejména v úsecích mezi Labskou boudou, Petrovkou, Špindlerovkou a Luční boudou a Výrovkou narůstal závažnější problém. Hraniční hřbet totiž pokrývají periglaciální kamenné sutě a porosty kleče, které jsou čas od času prořezávané jen v nezbytném 3 až 4metrovém pruhu kolem cesty. Pokud bylo v některých ročnících sedmdesátky málo sněhu nebo byl zledovatělý,

Atmosféra startu sedmdesátky na stadionu ve Svatém Petru odpovídala věhlasu prestižního lyžařského závodu (foto Jiří Bruník)

běžci se na takových místech podle potřeby rozptýlovali do značně širokého pruhu. Kleč nekleč, větve tam byly sedřené až na dřevo, což byl v 70. a 80. letech 20. století, kdy Krkonoše naplno zasáhla imisní kalamita, docela nežádoucí jev. Poranění větví jsou bránou pro různé houbové infekce a hmyzí škůdce a zdravotní stav klečových porostů byl na takových místech hodně žalostný. Na silně větrných místech kolem kapličky v Modrém sedle a na svazích Luční hory býval povrch desítek čtverečních metrů unikátní lišejníkové tundry s řadou vzácných druhů rostlin a živočichů stovkami lyží silně narušen a větrná či vodní eroze pak dokonala dílo zkázy. Lze namítnout, že přece po těchto místech každou zimu přejedou tisíce běžkařů a nic se neděje. Pravdou je jen ten počet, nikoli následky, neboť nadměrně intenzivní stres a disturbance přírodního prostředí v krátkém časovém úseku má daleko závažnější důsledky než dlouhodobé působení a rozložení takové zátěže. Tam pak fungují různé adaptační strategie jednotlivých organismů a jejich ekosystémů.

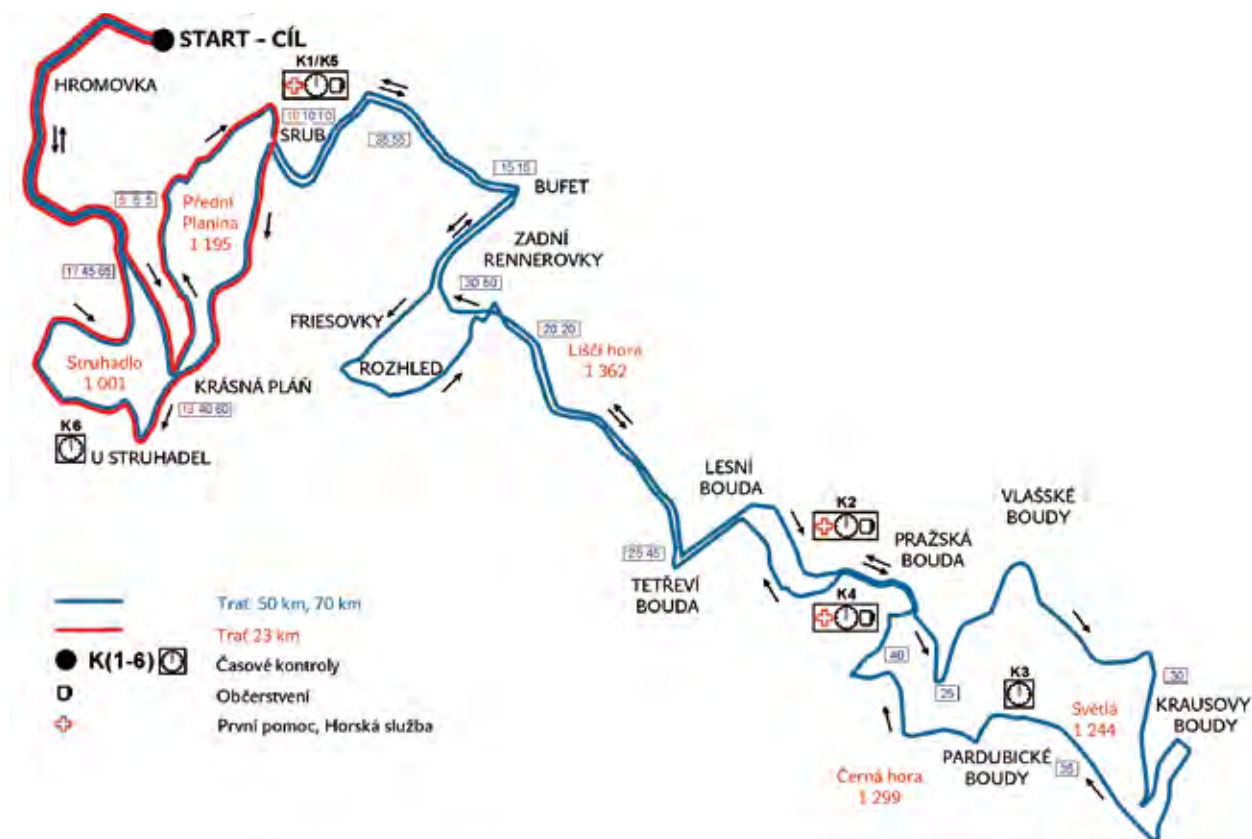
Ochranáři se tehdy začali proti narůstajícím a ponejvíce zbytečným škodám bránit v rámci zákonných možností. Odehrálo se bezpočet jednání, na nichž se hledalo řešení, jak sladit populární lyžařský závod se skutečností, že se koná na území národního parku. Je na místě zdůraznit, že nešlo o to, aby se přestala sedmdesátka jezdit, ale organizovat ji tak, aby se dalo škodám předcházet. Tento závod měl a má velký zvuk, ale i záštitu v nejvyšších sportovních kruzích. Krkonošskou sedmdesátku po dlouhá léta velmi podporoval například Miroslav Hlaváček, známý sportovní funkcionář, aktivní sportovec a propagátor turistiky, pohybu a pobytu v přírodě. Po jeho smrti v r. 1984 nesl tento krkonošský závod po několik ročníků název Krkonošská sedmdesátka – memoriál doc. dr. Miroslava Hlaváčka. Je to závod, který se stal pojmem. Závod, jehož kolektivní pojetí a neopakovatelná atmosféra představuje od počátečních ročníků velký sportovní i morální stimul pro účastníky z nejrůznějších věkových kategorií, kteří reprezentují nejen tělovýchovné oddíly, ale i skupiny přátel, vedle lyžařů i horolezce, vodáky, atlety a vyznavače dalších sportovních a turistických aktivit.

...a jak problém vyřešit

V zájmu skloubení ušlechtilých motivací a cílů tohoto závodu s posláním Krkonošského národního parku se v závěru 20. století opakovaně scházeli všichni aktéři, kteří se na organizaci sedmdesátky podíleli. Mezi jinými to byli především zástupci TJ Rudá hvězda Hradec Králové, TJ Slovan ÚV ČSTV, TJ Lokomotiva Trutnov, HS Krkonoše, Správa KRNAP a další. Široký tým lidí se nad podrobnými mapami Krkonoš zamýšlel, jak změnit trasu závodu tak, aby výše popsané problémy a škody nevznikaly. Tehdy se ukázala být velmi prospěšná hlavní myšlenka z práce prof. Bohuslava Sýkory, propagátora lyžování, dobrého znalce Krkonoš a dlouholetého předsedy vědecké rady Správy KRNAP. Tento vášnivý lyžař, kterého mnozí znali pod přezdívkou „Kanár“, již v r. 1964 podrobně analyzoval reliéf a sněhové podmínky Krkonoš z pohledu možného využití pro lyžování a turistiku na lyžích (sborník *Opera Corcontica* z roku 1964). Sýkora v této práci Krkonoše rozčlenil podle reliéfu a sněhové pokrývky do tří výškových částí – „hlavní hřeben, vnitřní

hřeben a podhůří Krkonoš“ – a podrobně popsal různé možnosti jejich využití. Právě vnitřní hřeben, přesněji Český hřbet a jeho rozsochy, se ukázaly jako ideální pro přesunutí trasy závodu o něco níže a tím i vyřešení výše popsaných problémů. Během pár let došlo k vyzkoušení několika nových variant sedmdesátky, která se od roku 1987 běhá po trase zachycené na přiloženém obrázku.

Poctivou a nesmírně cennou práci v té době odváděl spolu s mnoha dalšími i Bohumil Zemánek, pracovník Správy KRNAP, nadšený běžkař a člen našeho reprezentačního týmu v orientačním běhu. Jako dlouholetý pracovník organizačního výboru sedmdesátky a její aktivní účastník a na druhé straně „knapák“, to při složitých přípravách jednotlivých ročníků neměl ve své dvojroli rozhodně jednoduché. Ale dobrá věc se nakonec podařila. Po několika ročnících bylo zřejmé, že hlavní problém s původní trasou se podařilo vyřešit vytvořením nové trasy. Zdaleka to však neznamenal, že tato sportovní událost nepřináší další potíže. Nižší partie hor sice skýtají stabilnější zasněžení převážně

Současná trasa sedmdesátky je výsledkem rozumného kompromisu všech partnerů podílejících se na realizaci závodu

Start ve Svatém Petru, 1995. Odhodlané tváře svědčí o silné motivaci čestně obstát v jednom z nejtěžších běžeckých závodů v Evropě (foto Karel Hník)

Bruslení na Pláni patří za příznivého počasí k příjemnějším místům sedmdesátky (březen 2012, foto Jiří Bašta)

části tratě, avšak je to vždy až do poslední chvíle obrovská neznámá. Bude dost sněhu, bude kvalitní, bude počasí v den D dobré, nebo špatné? To vše se honí v hlavách lidí z početného štábu organizátorů, ale i přihlášených borců. Těch je v posledních letech již méně, jasné limity v tomto směru stanovuje nezbytná každoroční výjimka Ministerstva životního prostředí ČR ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Citovaný zákon totiž na území národního parku vylučuje pořádání a organizování hromadných sportovních, turistických a jiných veřejných akcí a provozování vodních sportů mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody. V udělené výjimce se vedle jiného uvádí, že maximální počet závodníků nesmí přesáhnout číslo 3 000 a pětičlenné hlídky (namísto původních desetičlenných družstev) pak vyrážejí na odsouhlasenou trať závodu v intervalu 20 osob za minutu.

Nemalým problémem se ukázala být technologie údržby tratě, neboť pořadatelé neměli vhodnou rolbu s radlicí o šířce záběru optimálně 3 až 4 metry, maximálně pak do 5,5 m. Zejména v úseku cesty mezi Chalupou Na Rozcestí, Liščí horou a enklávou Liščí Louky tak docházelo k poškozování porostů kleče při úpravě trati, což byl později důvod k přesunutí této části trasy na níže probíhající Liščí cestu na jihozápadních svazích Liščí hory. V současných ročnících se tedy běží po relativně bezkonfliktní trase. Změna v pojetí, organizaci i trase Krkonošské sedmdesátky se nakonec ukázala být oboustranně přijatelným kompromisem, který nejen vyřešil převážnou část problémů, ale podle závodníků dokonce zvýšil sportovní náročnost tohoto populárního běhu.

Pamětníci dnes již historických ročníků „Sedmdesátky“ však nostalgicky vzpomínají na zvláštní atmosféru tohoto závodu, který se běžel především s cílem zúčastnit se a doběhnout, ať už v jakémkoli čase. Moderní výbava a fyzická příprava běžců logicky roztřídily účastníky na ty, kteří soupeří o nejrychlejší čas (v 57. ročníku v roce 2012 byl čas vítězné hlídky neuvěřitelné 3,5 hodiny), a na větší část borců, kteří ctí a plně prožívají kolektivní soupeření a tomu odpovídající společenskou a morální atmosféru závodu. V posledních ročnících se ho zúčastňuje okolo 1 000 běžců v pětičlenných hlídkách, v roce 2012 se dokonce poprvé na trať vedle družstev vydali i jednotlivci. Jak se bude odvíjet budoucnost závodu, ukáže čas.

Dlužno dodat, že Krkonoše představují pro obyčejného turistu na lyžích jedinečný a snadno dostupný cíl (počet běžkařů dosahuje ročně jednoho milionu osob). Tomu odpovídá i snaha všech, kteří se dlouhá léta zabývají stanovením rozumného kompromisu mezi využíváním Krkonoš z pohledu cestovního ruchu a ochranou Krkonošského národního parku. Krkonošský lyžařský ráj neboli Krkonošská lyžařská magistrála byla mnohaletou vizí vyznavačů bílé stopy. Posléze se ji podařilo realizovat díky trpělivé a upřímné spolupráci Správy KRNAP a Svazku krkonošských měst a obcí. Přes naše nejvyšší hory se dnes vine 80 km dlouhá lyžařská trasa, která začíná v Harrachově a končí na východním okraji Krkonoš v Žaclěří. Dobře upravované stopy a spokojenost uživatelů Krkonošské magistrály jsou dokladem, že lze nalézt řešení mezi citlivým využíváním atraktivní horské krajiny Krkonoš a ochranou unikátní přírody Krkonošského národního parku.

20

Sněžka

nekončící příběh

Trojboký masiv Sněžky přitahuje pozornost horalů, přírodovědců, umělců, turistů i techniků již přes půl tisíciletí. Patří mezi nejpozoruhodnější horské útvary v této části střední Evropy. Internetové vyhledávače téměř okamžitě objeví několik milionů odkazů na písemnosti, ve kterých se slovo Sněžka či Schneekoppe objevuje ve všech možných tvarech a slovních spojeních. Zrcadlí se v nich bezpočet událostí a příběhů, které psala samotná příroda, ale v posledních staletích pak především lidé. Naším motivem však nebylo vždy jen poznání či vyjádření pokory a úcty k majestátu hor, ale také kořistnická snaha využívat jejich přírodního bohatství a zdolávat jejich vrcholy za každou cenu. Novodobá historie nejvyšší hory Krkonoš a Dolního Slezska je toho zářným příkladem.

Z historie provozu na Sněžce

Zprávy o výstupech k vrcholu Sněžky se datují od 15. století. Jeden z prvních podnikl pravděpodobně v r. 1456 jakýsi benátský kupec, hledající zlato v nedalekém Obřím dole. V r. 1569 změřil výšku Sněžky na 2 035 m n. m. (!) Jiřík z Řásně. V letech 1665 až 1681 bylo na vrcholu hory rušno, neboť slezský šlechtic Schaffgotsch se rozhodl vybudovat tady kapli. Po dokončení byla zasvěcena sv. Vavřinci, ochránci hledačů pokladů pod zemí. V širším okolí Sněžky se již v té době nacházela řada známých kutišť. V kapli se konaly pětkrát do roka bohoslužby včetně tradiční srpnové svatovavřínecké pouti. Tam někde byly počátky oblíbených výstupů k vrcholu nejvyšší krkonošské hory a pozdější turistiky. Kaple již tehdy vedle církevních účelů začala poskytovat útočiště před nepohodou, stala se jakýmsi „hospicem“ a později se dokonce přeměnila v hospodu. Její provozovatel Siebenhaar se však zasloužil i o vědu, když provozoval na vrcholu Sněžky pravidelná meteorologická měření. Z putování na Sněžku se stala velká tradice, jak o tom svědčí i zápisy v pamětní knize (Koppenbuch). V roce 1833 vystoupil na vrchol Sněžky i básník Karel Hynek Mácha a své zážitky ztvárnil ve známém díle Pouť krkonošská. Funkce hospody přešla

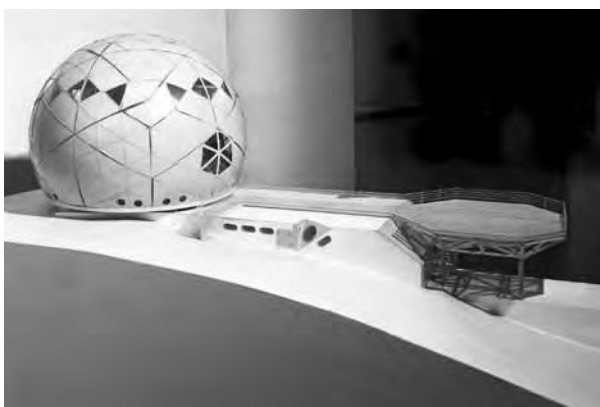
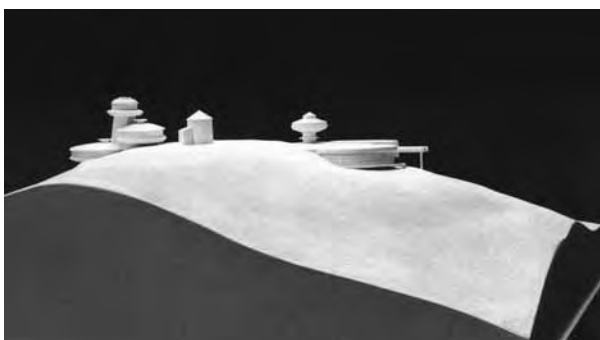
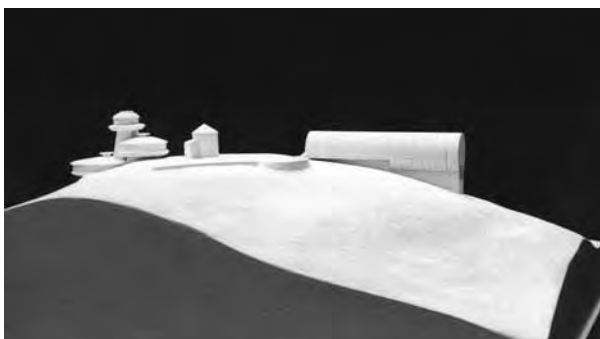

Sněžka dnes: na svatého Vavřince zde pravidelně vidáme kněží v sutanách (foto Kamila Antošová)

v roce 1850 na nově postavenou Pruskou boudu (po r. 1945 schronisko Na Śnieżce čili Polská bouda), kterou roku 1868 doplnila na české straně vrcholu Česká bouda, vybudovaná Hermannem Blaschkem z Pomezních Bud. Obě boudy mohly poskytnout útočiště až 300 hostům! Už tehdy začaly projevy nezdravé soutěživosti mezi horskými boudami, které se nacházely v těsné blízkosti podél hranice mezi českou stranou hor a slezským, pruským, německým a posléze polským územím. Na vrcholu Sněžky se provozovaly četné atrakce, prodávaly se turistické suvenýry, pohlednice, objekty na vrcholu poskytovaly ubytování a občerstvení a jejich zásobování obstarávali horští nosiči, zejména známá rodina Hofferů z Velké Úpy. V r. 1900 přibyla na vrcholu Sněžky 18 metrů vysoká dřevěná budova meteorologické stanice a Sněžka se stala významným mezinárodním měřicím stanovištěm. Během 2. světové války sloužily všechny objekty zejména vojenským účelům německé armády, na Sněžce fungoval dokonce i radiomaják.

1945–1989 Lanovky k poutnímu místu

S obnoveným rozmachem turismu po skončení 2. světové války se objevily úvahy o zpřístupnění vrcholu Sněžky lanovkou. Podle vzpomínek bratrů Nováků, národních správců České boudy, se uvažovalo o trase Lvím dolem, přednost však dostala Pec pod Sněžkou. Iniciativa vzešla z ministerstva obchodu a dopravy s podporou Místního národního výboru (MNV) v Peci pod Sněžkou. První záměr umístil trasu lanovky od kapličky v Obřím dole směrem k Obří boudě (mezistanice) a odtud na vrchol Sněžky. Obří důl tehdy uchránil před devastací velký odpor přírodovědců a ochranářů, za což později následovala odvěta – bezohledné pronásledování Josefa Šourka, vynikajícího botanika a konzervátora ochrany přírody, ale i řady dalších významných osobností. Investor záhy prosadil dnešní trasu Růžovým dolem přes Růžovou horu pod vrchol Sněžky. Stavbu povolilo navzdory velkým protestům

Architektonické variace: nová bouda na Sněžce s vestavěnou stanicí lanovky, 1987–1988 (foto Jiří Bruník)

významných osobností ministerstvo školství a osvěty (tehdy zastřešující ochranu přírody) a v letech 1947–1950 byla lanovka vybudována. Při výstavbě došlo k výrazným škodám na smrkových a klečových porostech a také vrcholová část masivu Sněžky doznala hrubých zásahů.

Existence lanovky na české straně okamžitě vyvolala velký tlak polské veřejnosti na zbudování lanovky dolem Lomničky k vrcholu Sněžky. Tomu se naštěstí podařilo zabránit a lanovka vede od roku 1959 z Karpacze pouze k vrcholu Kopy (1 377 m n. m.). V duchu tehdejšího hesla Hory patří pracujícím však následující léta (díky oběma lanovkám a restauracím na vrcholu Sněžky) přinesla obrovský nárůst počtu návštěvníků v celém masivu Sněžky, bohužel se všemi nežádoucími průvodními dopady na zranitelnou přírodu krkonošské arкто-alpínské tundry. O její výjimečnosti již byly napsány desítky vědeckých pojednání, neboť unikátní společenstva rostlin a živočichů v prostředí pestré galerie mrazem a ledem tvarovaných forem reliéfu přesahují lokální, regionální, ba dokonce i národní význam. Sněžka je v tomto směru nenahraditelnou evropskou přírodní pokladnicí. Taková výjimečnost a současně relativně snadná dostupnost však činí ze Sněžky i poutní místo, které z mnoha důvodů láká každoročně statisíce lidí k návštěvě. To je protiklad, jehož řešení nebylo, není a nebude vůbec jednoduché.

Pod dohledem správ dvou národních parků

Ani po zřízení obou národních parků (KPN v roce 1959 a KRNP v roce 1963) se toho pohříchu mnoho nezměnilo. Malé legislativní pravomoci, nedostatek finančních prostředků a v neposlední řadě i značný nezáměr nadřízených úřadů a institucí značně paralyzoval snahu ochránců chránit unikátní hodnoty Krkonoš – společnost je za to platila a současně kritizovala. A tak narůstala destrukce historických cest vedoucích k vrcholu Sněžky, poškození okolního reliéfu a rostlinných společenstev a hromadění nejrůznějšího odpadu. Když k tomu přibýly škody vyvolané znečištěným ovzduším, začala být budoucnost hory značně pochmurná. Společnost neomylně vedená komunistickou stranou (KSČ) však stále prosazovala myšlenky „komplexního rozvoje Krkonoš“ a budování nebralo konce. Vznikly megalomanské totalitní pomníky typu hotelů Horizont či Horal a měl k nim záhy přibýt i další – vrchol Sněžky.

Poutní variace: výstup pionýrů a mládeže na Sněžku, 80. léta (foto Jiří Bruník)

V 80. letech 20. století se na stole objevily projekty na vybudování nové lanovky a České boudy. Obě původní zařízení totiž rychle chátrala. Zejména lanovka se měnila spíše v technický unikát. Na základě doporučení samotné Správy KRNAP (!!!) realizaci projektů požehnal dokonce i ministerstvo kultury a v roce 1987 vydalo souhlas k výstavbě v přísně chráněné státní přírodní rezervaci v centru národního parku. Došlo k tomu za éry posledního předlistopadového ředitele Správy ing. Vladislava Černošáka, který pěl stejnou píseň jako všichni další soudruzi z regionu, kraje a ústředních orgánů. Vedla se vzrušená a bohužel převážně silně manipulovaná diskuse na téma, co je pro Sněžku škodlivější – zda pěší turista, nebo turista přepravovaný na laně ve výšce několika metrů nad povrchem. Bohužel v duchu velmi krátkozraké a ve svých důsledcích dodnes škodlivé filozofie typu „kdo jede na laně, po ničem nešlape; kdo nešlape, neškodí; kdo sedí v hospodě, také neškodí“. Vědci a ochranáři se nad projektem nestačili divit a vzchopili se, navzdory normalizační atmosféře 70. a 80. let minulého století, k intenzivnímu odporu.

Brzo se podařilo zpochybnit a zavrhnout projekt sférického mnohoúhelníku, jakési polokoule zapuštěné částečně pod povrch vrcholu Sněžky. Tehdy se počítalo se spojením České boudy a vrcholové stanice lanovky do jediného objektu. S obdobnou myšlenkou byl v letech 1988 až 1989 silně prosazován další projekt, tentokrát v podobě podlouhlého válcovitého objektu, rovněž zčásti zapuštěného, ze Stavoprojektu Liberec (z ateliéru 2 čili SIAL. Kvalit jiných projektů tohoto pracoviště, jako např. vysílače na Ještědu, nedosáhl. Oficiální postoj Správy dokumentuje např. text Přípravovaná výstavba na Sněžce, *Krkonoše* č. 8/1988; pozn. red.).

Dlužno podotknout, že v té době již více než desetiletí fungovala nová Polská bouda v podobě tří disků, v nichž je umístěna restaurace, meteorologická stanice a zázemí pro jejich obsluhu. Tehdy znovu propukla shora zmíněná soutěživost českých a polských institucí.

Čtvrtý ledovec

Jestliže trojboký tvar Sněžky je výsledkem mnohatisíciletého panství mrazu a ledu a existence tří ledovců na jejích svazích, v posledních desetiletích k nim přibyla silně destruktivní činnost čtvrtého ledovce, jak výstižně pojmenoval jeden ze svých článků Čestmír Klos, známý publicista a dlouholetý protagonist úsilí o záchranu hodnot Sněžky. Do role čtvrtého ledovce se totiž samozvaně jmenoval člověk, který se přes malý lidský rozměr, zato však pod záminkou všech možných velkých cílů, kámen po kameni snažil ohlodávat Sněžku ze všech možných i nemožných směrů.

Sněžka se stala výraznou politickou kauzou tehdejšího Československa. Členové Vládní a Krajské komise pro komplexní rozvoj Krkonoš, stranické orgány KSČ, Interhotel Krkonoše, projektanti, provozovatelé lanové dráhy, MNV Pec Pod Sněžkou a, bohužel, i tehdejší ředitel Správy KRNAP stáli ve stmelěném šiku proti pracovníkům špičkových vědeckých institucí (pánové Hadač, Jeník, Stoklasa, Hudec a celá řada dalších), členům ekologické sekce Biologické společnosti Československé akademie věd (ČSAV), ale i mnohým osobnostem kulturního života – například spisovatelka Marie Kubátová otevřeně kritizovala budovatelské záměry na stránkách týdeníku *Tvorba* (oficiálního kulturního listu vydávaného nakladatelstvím Rudé právo, pozn. red.) a později, v roce 1992, dobovou atmosféru zachytila v knize *Balada o Sněžce*.

Výkop sdruženého vedení vody, elektřiny a telefonu, 1974. Přestože bylo mělce uložené vedení zaházeno kamením, je dnes znovu dobře patrné (foto Jan Štursa)

Významnou roli sehráli samotní pracovníci Správy KRNP (přírodovědci z odboru ochrany přírody a odboru Krkonošského muzea). Zpracovali seriózní doklady o ohrožení unikátních přírodních hodnot Sněžky v případě realizace předloženého projektu, včetně alternativního řešení. Po jejich zveřejnění na stránkách denního tisku a v odborných časopisech se podařilo vyburcovat veřejnost k celonárodní diskusi, která v té době neměla obdoby. Pracovníci Správy přes osobní rizika začali veřejně kritizovat souhlasná stanoviska ředitele Černošlávek k realizaci projektu. Na společném zasedání vědeckých rad obou národních parků na schronisku Samotnia se přímo pod Sněžkou rozhořela velmi ostrá a vyhrcoená debata vědců z českých i polských ústavů s ředitelem Černošlávkem. Nepomohlo ani to. Prostřednictvím signatářů Charty 77 a ekologické sekce Biologické společnosti ČSAV se informace o osudech nejvyšší české hory dostaly i do zpráv zahraničních rozhlasových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. K odporu proti mocenské politice KSČ tak přispěla i kauza Sněžky. Bohužel i se všemi riziky a dopady.

Do hry vstoupila všemocná Státní bezpečnost (tajná politická policie, pozn. red.) a řada z nás měla možnost se seznámit s jejími praktikami. Dnes zdánlivě banální, ale výstižný a typický příběh se odehrál v souvislosti s připravovanou diskusí, která se měla v létě r. 1989 naživo vysílat z prostoru lidmi zcela zaplněného koupaliště v Dolních Sejfech

pod Rýchorami. Přijeli jsme tam trabantem Čestmíra Kloše v doprovodu Marie Kubátové a u kulatého stolu se během odpoledne sešli mluvčí všech zúčastněných stran sporu o Sněžku. Živý přenos a diskusní témata byla připravena, zazněla znělka každodenního, v té době velmi populárního Mikrofóra a... nic. Pár vteřin před první otázkou moderátora diskuse se vysílací technika odmlčela. Později se podařilo zjistit, že kdosi záměrně poškodil veškerá komunikační spojení podél silnice ke koupališti. Tak silný strach z veřejné rozhlasové diskuse měl stranický aparát stmelovaný se státní byrokracií, což bohužel sahalo až k postu místopředsedy vlády ing. Jaroslava Tlapáka.

Společenská a politická atmosféra se na podzim roku 1989 nevyvíjela dle přání vládní garnitury, a tak i úsilí investora (Interhotel Krkonoše) zahájit práce dle projektu polevilo. Pak došlo k téměř již nečekanému – Ministerstvo kultury ČSR na základě všech předložených odborných expertiz vydalo dne 22. listopadu 1989 rozhodnutí, kterým se neudělila výjimka k realizaci výstavby České boudy na Sněžce a lanovky z Pece pod Sněžkou na vrchol Sněžky na území státní přírodní rezervace Prameny Úpy. Tři týdny poté Interhotel Krkonoše odstoupil od role investora, Stavoprojekt Liberec se zřekl úlohy generálního projektanta a ing. Černošlávek byl brzy odvolán z funkce ředitele Správy KRNP. Přes obrovské společenské a politické změny, kterými naše společnost v té době prošla, bylo však brzo zřejmé, že další kroky k záchraně a rozumnému využívání nejvyšší hory Krkonoš budou velmi složité.

1990–2012

Po sametové revoluci se o Sněžce znovu začalo bouřlivě diskutovat na všech úrovních naší společnosti. Politici přicházeli a odcházeli a mnozí z nich zanechali na budoucí podobě Sněžky otisk svého úřadu. Od regionu až po nejvyšší vládní místa. Každý z aktérů kauzy se snažil přesvědčit ostatní, že jeho řešení je pro naši nejvyšší horu tím nejlepším. Sněžka začala být prubířským kamenem manažerských schopností, zvládnutí kompromisů, uplatňování demokracie, ale i demagogie, sloužila k osočování nepohodlných či prosazování ambiciózních, využívání síly peněz či politické moci. Byla a ještě dlouho bude vpravdě politickou horou.

Ruční asanace zničeného okolí cesty byla velmi pracná, avšak jediná možná. Současně se prováděl osev upravených úseků s použitím výhradně místních horských druhů trav. Potřebný stavební materiál ke stabilizaci opravované cesty dopravila na několik míst svahu helikoptéra a cestáři ho postupně rozváželi na kolečkách. Kovová čela jednotlivých terénních stupňů jistil důmyslný systém do podloží pevně zakotvených pásů, pak následovala štetovaná konstrukce výplně cesty a tmelící vrstva zeminy na povrchu (foto Jan Štursa)

Před zahájením rekonstrukce cesty od Růžové hory k vrcholu Sněžky byl turisty extrémně zatížený horský chodník silně poničen erozí půdy a sešlapem vysokohorské vegetace. Suchý klest měl zabránit živelnému vstupování turistů mimo těleso cesty. Příliš účinný však nebyl (foto Jan Štursa)

Klikaté cestičky k vrcholu

Devadesátá léta 20. století odstartovala v Krkonoších éru intenzivního podnikání, stavebního ruchu, hledání nových životních hodnot, ale i nelehkého formulování a prosazování optimální představy, jakou cestou by se měl ubírat náš nejstarší národní park. Pracovníci Správy KRNAP se začali učit, jak zvládnout nové pravomoci, ale i zodpovědnosti, které přinesl v roce 1992 zákon o ochraně přírody a krajiny České republiky. Přímé řízení této ochranné instituce Ministerstvem životního prostředí značně urychlilo předchozí zdoluhavou plánovací a stranickou byrokracii krajských a národních komisí a výborů, kde se až do roku 1990 o osudech Krkonoš rozhodovalo. Na druhé straně to však přineslo i značné nebezpečí politického lobbování napříč celým spektrem nově se formující společnosti, nových politických stran, nových ministerstev a jejich úředníků a kompetenční spory mezi jednotlivými resorty. Nepříznivě působilo i časté střídání lidí v orgánech státní správy a zejména místních samospráv v regionu Krkonoš.

Od listopadu 1989 byly jakékoli nové stavební aktivity v masivu Sněžky vyloučeny, neboť je podmiňuje souhlas příslušného orgánu ochrany přírody, který by udělil výjimku z platných zákonných ustanovení. A ta udělena

nebyla. Nejvyšší česká hora byla však i nadále bez omezení přístupná turistům, ať již stoupali k vrcholu jakoukoli cestou, nebo využívali stále fungující stáříčkou lanovku z Pece pod Sněžkou. Česká bouda již byla v té době z hygienických důvodů uzavřena a rychle v extrémním klimatu vrcholu Sněžky chátrala. Také stav turistických chodníků byl žalostný, a tak se obě správy národních parků pustily do jejich rekonstrukcí. Nebylo snadné se shodnout na technologii oprav cest a už vůbec ne na konečné úpravě povrchu cest. Ochránáři vedli dlouhé diskuse s Horskou službou Krkonoše, neboť ta právem požadovala takové úpravy, které nesníží bezpečnost pěších turistů, zejména v zimních měsících, kdy je povrch Sněžky často zledovatělý a extrémně nebezpečný. Cestáři vyzkoušeli několik typů žulového kameniva, krátký úsek cesty od mezistanice lanovky na Růžovou horu byl dokonce rekonstruován z velkých žulových kamenů. Nedopadlo to dobře, neboť nedostatečně zajištěný stavební dozor nad prováděcí firmou měl za následek, že kameny nebyly podle projektu vyskládány na sucho, ale vyspárovány betonem. Okolí opraveného úseku bylo poničené, a tak Správa KRNAP i autor tohoto článku (v té době její první porevoluční ředitel) byli častým námětem k ostré kritice v tisku.

Při hledání nejvhodnější technologie k rekonstrukci poničených cest jsme tehdy oslovili i nově založenou

Nežádoucímú odnosu stavebního materiálu z povrchu cesty brání systém štětovaných příčných svodnic a postranních příkopů, které snižují erozní sílu povrchové vody při větším množství dešťových srážek nebo vody z tajícího sněhu. Dlouhodobě dobrý stav opravené cesty je však podmíněn pravidelnou péčí horských cestářů (foto Jan Štursa)

stavební a inženýrskou firmu Klimeš z Horního Maršova. Ta se s tvrdými přírodními podmínkami Sněžky i požadovanými stavebními podmínkami dokázala vyrovnat. Miloslav a Pavel Klimešovi zvolili osvědčený způsob používaný generacemi starých horských cestářů – štětování. K překonání velkého stoupání však museli použít systém vyvýšených stupňů (schodů), aby v určitém délkovém intervalu postupně zdolali téměř 250 metrů převýšení z jižního sedla mezi Růžovou horou a Sněžkou. Nově vybudovaný horský chodník (zpočátku viditelný až od Trutnova) rozdělil veřejnost okamžitě na dva tábory; jedni cestu chválili, druzí ji z různých důvodů kritizovali. Velkým problémem byl stavební materiál, vhodný kámen a zásypové frakce zeminy. Sněžka je sice kamennou horou, avšak periglaciální sutě a balvanová kamenná moře, které její svahy pokrývají, jsou pro cestářské použití naprosto tabu. Jsou totiž pozoruhodným svědectvím dávných přírodních procesů a jako takové jsou přísně chráněny. A tak se navázely stovky tun materiálu z poměrně vzdálených míst, která ochráněři vybrali tak, aby nedošlo k ovlivnění chemismu půd vysokohorského prostředí. Nemalé náklady na obnovu chodníků k vrcholu Sněžky se rozhodně vyplatily a dnes se v režii samotné přírody postupně zacelují žalostné šrámy, které na svazích Sněžky zanechala přemíra turistů, eroze půdy a předchozí dlouhé období bez dostatečné údržby cest. Výše uvedená firma se mezitím zapsala do povědomí krkonošského regionu desítkami dalších precizně provedených prací při záchraně horských cest či historických památek Krkonoš.

Cesty k vrcholu Sněžky tak začaly opět plnit své poslání, jiná byla však situace se samotným vrcholem. Zastaralá lanovka, zavřená Česká bouda, polská restaurace s omezenou kapacitou, nedostatečným čištěním odpadních vod a také s problematickým platebním režimem – to byl velký balík problémů k řešení.

Když hospoda, tak na kopci s lanovkou

Jakmile se ujalo řízení Pece pod Sněžkou nové zastupitelstvo, začalo cíleně prosazovat požadavek na rekonstrukci staré nebo výstavbu nové lanovky a obnovení provozu, resp. záchranu České boudy. Mezi zástupci města a Správou KRNAP se rozpoutala tvrdá polemika nad budoucí podobou obou zařízení. Občané Pece a jejich zvolení zástupci hájili vizi, že rozvoj města

bez lanovky a České boudy je nereálný a odliv turistů nepřinese tomuto městu potřebný finanční zisk. Ekologové je naopak přesvědčovali, že rozvoj tohoto známého střediska je třeba stavět na návštěvnicích, kteří sem nepřijedou pouze na jeden den, ale stráví zde delší čas. Což je ovšem podmíněno lákavou a pestrou nabídkou různých venkovních aktivit, kulturním zázemím a samozřejmě vysokou kvalitou poskytovaných služeb. Střet těchto dvou zcela odlišných vizí byl znát v průběhu nekonečných jednání, která se kolem Sněžky v 90. letech 20. století odehrávala. V té době vznikla expertní skupina Sněžka, kde se pravidelně scházeli a jednali zástupci MŽP, Správy KRNAP, města Pece pod Sněžkou, Lanové dráhy Sněžka a Svazu provozovatelů vleků a lanovek ČR, který vznik skupiny inicioval. Tehdy probíhala docela ostrá mediální válka, která nebyla vždy vedena slušným a objektivním způsobem. Privatizační kolotoč se nevyhnul ani lanovce na Sněžku a po různých politických i finančních zemětřeseních se novým majitelem stalo město Pec pod Sněžkou, které vyplatilo druhému privatizačnímu aktérovi (obec Malá Úpa) hodně tučné odstupné.

V roce 1994 se s nástupem Oldřicha Lábka do funkce ředitele Správy KRNAP začalo projednávat nové variantní řešení trasy lanové dráhy, která měla mít spodní stanici nedaleko vodní nádrže v centru Pece, mezistanici na Růžohorkách a dále vést směrem na Růžovou horu a v současné trase na vrchol, resp. pod vrchol Sněžky. Požadavkem bylo vybudování nového lyžařského areálu na jihozápadních svazích Růžové hory. Nové řešení velmi prosazoval tehdejší starosta Tomáš Paducha, pro kterého to mohl být trumf při budování politické kariéry. Znovu se objevila představa obnovit provoz nefunkční České boudy, ne však na místě, kde stál v té době opuštěný a chátrající objekt, ale spojit její funkci s novou horní stanicí lanové dráhy pod vrcholem Sněžky. Město Pec pod Sněžkou si muselo podle *zákona č. 244/1992 Sb.* zajistit zpracování dokumentace EIA, která by v několika variantách analyzovala veškeré možné dopady tohoto investičního záměru na životní prostředí. Zpracoval ji Karel Houdek z Ústavu aplikované ekologie a ekotechniky v Kostelci nad Černými lesy a dlužno dodat, že po jejím předložení zavládly značné rozpaky. Po oprávněné kritice ze strany MŽP a Správy KRNAP nebyla nakonec využita a přinesla městu Pec pod Sněžkou jen časovou a finanční ztrátu v procesu hledání cest dalšího rozvoje města.

Pracovníci Správy KRNAP v té době již zpracovali a pod názvem Únosnost Sněžky předložili multikriteriální

Celkový vzhled opravené cesty zlepšily i boční kamenné zídky, které jsou i účinnou ochranou proti nežádoucímu rozptylu turistů mimo těleso cesty (jedná se o I. zónu národního parku s nejpřísnějším režimem ochrany). Česká bouda ještě stojí... (foto Jan Štursa)

analýzu a posouzení čtyř základních variant dostupnosti Sněžky. Tento materiál se stal základním podkladem pro práci expertní skupiny, byl oponován všemi účastníky této dlouhodobé kauzy, vědeckou radou Správy KRNAP i MŽP (blíže viz časopis *Ochrana přírody* č. 7 a 8/1997). Po dalších 15 let se k němu z nejrůznějších úhlů pohledu vraceli ochranáři, ministerští úředníci, vlastníci i provozovatelé LD Sněžka, občané i zastupitelé Pece pod Sněžkou, ale i veřejnost, která dění kolem Sněžky sleduje. Kolik událostí se již mezitím kolem Sněžky odehrálo! Pro rituál komunálních voleb je kauza Sněžky již po několikáté průběžným kamenem, pro obecní rozpočet města Pece pod Sněžkou je to výzva, ale zároveň i děsivá noční můra, kde na uvažované záměry získat včas dostatek peněz; pro Správu KRNAP je to otázka dodržení zásadních principů, které vedly společnost k prohlášení Krkonoš národním parkem. Výčet důvodů, proč se v osudech Sněžky zrcadlí značně rozporuplný přístup společnosti k přírodnímu dědictví naší země, by mohl ještě dlouho pokračovat. Česká bouda neobstála při posuzování návrhu prohlásit tento objekt za národní památku (v roce 1992 ho ministerstvu kultury

předložila založená Nadace pro záchranu České boudy na Sněžce). Stavební průzkum ukázal, že konstrukce jsou v žalostném stavu a objekt je nevratně poškozen dřevomorkou. Po složitých privatizačních manévrech byla posléze v roce 2004 stržena (demolici provedla firma bratří Klimešů) a prostor upraven pro pozdější stavbu uvažované nové České poštovny.

A samotná lanová dráha? Po letech jednání mezi Správou KRNAP, vlastníkem (město Pec pod Sněžkou) a provozovatelem (Lanová dráha Sněžka, a. s.) se dospělo ke kompromisnímu návrhu rozsáhlé rekonstrukce lanovky. To je podmíněno splněním značného množství podmínek, které Správa KRNAP v duchu dokumentu Únosnost Sněžky prosadila ve snaze uchránit masiv naší nejvyšší hory před vážnějším poškozením. Stavba nové lanovky byla zahájena na podzim roku 2011 a má být ukončena v roce 2014.

Hospoda na Sněžce je a nejspíše i v dalších letech bude jen na polské straně vrcholu. Avšak v době, kdy státní hranice púlí nejvyšší horu Krkonoš doslova jen symbolicky, padly již všechny problémy, které ještě před časem

odrazovaly české turisty od vstupu do polské boudy. Zůstal jen jediný – čištění odpadních vod. Zatím ho řeší dvoukomorový septik v severním kamenitém svahu Sněžky. Je to však systém zastaralý, málo účinný a představuje riziko potenciální ekologické havárie, která by pro přírodu Sněžky mohla být tragická. Proto je velmi potěšitelná aktivita ředitelů obou krkonošských národních parků společně vyřešit moderní čištění odpadních vod. V současné době se projektuje nový elektrický kabel na Sněžku z polské strany. Má být uložen do Jubilejní cesty a v souvislosti s tím bude vyřešen i problém moderní tlakové kanalizace a vody. Až bude projekt hotov a projednán (včetně stanovisek ochrany obou NP), začnou se hledat finance na realizaci tohoto projektu.

Pampeliška, rozrazil a jiné klenoty

Společnost Lanová dráha Sněžka na podzim roku 2011 zahájila první práce na stavbě moderní lanovky.

Zatím jen ve spodním úseku, horní úsek mezi Růžovou horou a vrcholem Sněžky bude mnohem složitější etapou. Projekt prošel procesem EIA (posuzování vlivu na životní prostředí) a stavební aktivity tak budou v maximální možné míře přizpůsobeny požadavkům ochrany přírody. Realita však často přináší nepředpokládané komplikace, a tak panují již předem velké obavy, jak všechno bude probíhat (a to i při zajištění dostatku peněz, technických prostředků či zkušených lidí). Bude přát stavebníkům počasí? Budou splněny všechny oprávněné požadavky na kvalitu technického zázemí a lidské práce během výstavby? Vždyť i nepatrný prohřešek proti schváleným postupům může mít pro přírodu Sněžky fatální dopady.

Příkladem těžko předvídatelných rizik může být jistě potřebná oprava kamenného, na sucho skládaného soklu kaple sv. Vavřince ze 17. století. Při jedné z návštěv vrcholu Sněžky jsme zjistili, že pracovníci nějaké polské firmy kamenný sokl opravují. Postupně ho rozebírali, čistili a znovu sestavovali.

...a tady už je naložena do žoků. Při demolici zchátralé České boudy a následné asanaci terénu pracovníkům stavební firmy Klimeš byla helikoptéra nepostradatelným pomocníkem (foto Kamila Antošová)

Česká poštovna s jistými technickými či finančními obtížemi funguje. Před sezonou 2012 ji od investorky stavby koupil nový provozovatel (foto Kamila Antošová)

Připadalo nám to záslužné až do doby, než jsme na hromadě odstraněných kamenů a zeminy našli desítky trsů unikátní pampelišky krkonošské (*Taraxacum alpestre*). Je to krkonošský endemit a jeho největší populace roste právě na vrcholu Sněžky. Zahrádkáři dobře znají, s jakou urputností se pampelišky dokážou prostřednictvím svých ochmýřených nažek šířit do svého okolí a obsazovat další a další místa. Endemická pampeliška si však pro své šíření vybrala právě rozpadající se sokl a semínka vyklíčila v naváté půdě mezi kameny. Obdobně rostla i ve vysokém kamenném soklu na jihovýchodní straně bývalé České boudy. V případě opravy kaple sv. Vavřince se na poslední chvíli, díky shodě okolností, podařilo zabránit nechtěnému zničení velké vzácnosti z krkonošské rostlinné říše a vyrýpané trsy pampelišek včas zasadit na jiné místo pod vrcholem Sněžky. O pár let později se při demolici České boudy předem vše zajistilo a kamenný sokl zůstal součástí nové stavby.

Nejde však jen o pampelišku krkonošskou, neboť vrchol a okraje skalnatých srázů v těsné blízkosti jsou jedinou českou lokalitou kriticky ohroženého rozrazilu chudobkovitého, roste zde unikátní bika klasnatá a hnízdí vzácná pěvuška podhorní. Nezmiňuji všechny klenoty, které vznikaly v tomto panství mrazu, ledu a větru po statisíce let. To vše bude třeba bezvýhradně respektovat v následujících několika letech, kdy na Sněžce propukne živý stavební ruch.

Razítko z České poštovny Anežky

Mezi objekty, které měly z vrcholu Sněžky zmizet, patřila i drobná dřevěná stavba, dříve přezdívaná „perníková chaloupka“, kiosek z roku 1936. Populární se stala jako poštovna čili smluvní poštovní provozovna od roku 1994; stále poskytovala

i drobné občerstvení. Když se blížila její likvidace, zvedla se obrovská vlna protestů a v duchu principu „něco za něco“ se začal rodit projekt nové poštovny. Architekti Rajniš a Hoffman předložili devět variant vzhledu nového objektu a okamžitě se rozhořela národní debata, značně připomínající atmosféru před výstavbou talířovitých objektů na polské straně Sněžky. Diskuse se nevyhnula vlastníkově dotčených pozemků, Správě KRMAP – vždyť jakýkoli stavební ruch je zde zdrojem ohrožení unikátních přírodních fenoménů. Bojovalo se o každý čtvereční centimetr nad zemí i pod zemí, diskutovalo se o architektonickém výrazu, o funkčnosti, umístění, výšce, rozsahu poskytovaných služeb atd. Výsledek znají všichni, kteří na vrchol Sněžky od roku 2007 doputovali. Je to avantgardní architektonický počin a nejspíše čas teprve prokáže, zda tato stavba v tomto pojetí a na tomto místě měla vzniknout, či nikoli. Naštěstí pro přírodu je snadno demontovatelná, neboť je zakotvena pouze na 12 železobetonových patkách nad povrchem Sněžky. Z tohoto pohledu je to stavba vpravdě ekologická. Česká poštovna poskytuje drobné občerstvení, pohlednice a informační materiály o Krkonoších a z terasy na střeše je výhled na všechny světové strany. Starý kiosek byl prodán, demontován a znovu postaven pod názvem Česká poštovna nedaleko Sedlce-Prčice.

Politická hora

Nejvyšší vrchol Krkonoš je ve své novodobé historii cílem nejen milionů turistů ze všech koutů Evropy, ale také místem, kam směřovaly kroky čelných politiků, nebo se tam upíraly alespoň jejich myšlenky při zdolávání politických úkolů. Za bývalého režimu sem putovaly desítky funkcionářů v rámci každoročních Výstupů pionýrů a mládeže na Sněžku. V letech normalizace však kolem Sněžky a podél hraničního hřbetu často putovali i četní představitelé politického disentu z Polsko-československé solidarity a jejich plánované konspirační schůzky nutily k aktivitě Státní bezpečnost i Ostrahu státní hranice. Chartistka Dáda Fajtllová z Malé Úpy o tom ví své. V 80. letech 20. století v Krkonoších krátkodobě působil i další ze signatářů Charty 77 Petr Pithart, bývalý český premiér, poslanec a senátor. V nezbytném utajení byl jedním z autorů sociologického

průzkumu návštěvníků Krkonoš, který se realizoval pod hlavičkou někdejšího Ústavu pro výzkum kultury. Tehdy v eseji Hory na cestě k Mohamedovi výstižně popsal devastační a veskrze sobecký přístup naší společnosti k fenoménu zvanému Krkonoše včetně jejich nejvyšší hory. Vtírá se myšlenka, co se vlastně za těch 30 let změnilo v našem přístupu k horám? Je mi z toho smutno!

Na nejvýchodnějším úpatí Sněžky se nachází jeden z hraničních přechodů do Polska – Pomezí Boudy. Tady se v září 1990 odehrálo setkání našeho tehdejšího prezidenta Václava Havla, jenž za přítomnosti Jiřího Dienstbiera, Jiřího Rumla a dalších českých a polských přátel a členů někdejšího politického disentu odstranil řetěz na hraniční závoře a symbolicky hranici otevřel.

Když se blížil zánik České boudy a privatizace lanovky, do souvisejících politických klíčků se dostalo mnoho politiků různé orientace, třeba ministryně obchodu a cestovního ruchu vlády ČSFR Vlasta Štěpová či tehdejší (1993) ministr dopravy ČR Jan Stráský, pozdější ředitel NP Šumava. Ten jako aktivní turista podporoval vizi Správy KRMAP, aby se k vrcholu Sněžky putovalo jen pěšky a lanovka skončila na Růžové hoře.

Na vrcholu Sněžky stojí již od 17. století kaple sv. Vavřince, která se v posledních 20 letech stala tradičním místem setkávání věřících při srpnové svatovavřínecké pouti. To bývá na malé vrcholové plošině pěkně rušno a nescházejí tady významné osobnosti církevního či politického života. Častým hostem býval i prezident Václav Klaus, který sem putuje po svých, ať již z Pece nebo Pomezních Bud. Mohl být krásným příkladem pro naši konzumní společnost, jak dále Krkonoše a Sněžku vnímat. Mohl, avšak nebyl, protože rozvoj Krkonoš spatřuje bohužel příliš jednostranně, přednostně z pohledu prosperujícího podnikání a dobře fungující ekonomiky. Čemuž ochrana přírody „brání“, a tak ochránáři nepatří mezi jeho oblíbenou skupinu lidí. Nicméně právě jeho krédo – vystoupat na nejvyšší kopec po svých – by mohlo být symbolickou tečkou za naším rozjímáním o osudech Sněžky. Zdolávání hor a objevování jejich hodnot, ať již těch přírodních či spirituálních, by mělo být podmíněno etikou a pokorou k prostředí, ve kterém jsme my lidé jen krátkodobými hosty, nikoli všemocnými dobyvateli.

O vztazích mezi člověkem a krkonošskou přírodou

Nesnažili jsme se předložit vyčerpávající přehled, na to je historie prvního českého národního parku až příliš rušná. Pokud si čtenář odnesl poznání, že ne vše se mezi člověkem a chráněnou přírodou Krkonoš v dobách dávných i nedávných odehrávalo v harmonické shodě, autorův záměr se podařil. Závěrem bych si proto dovolil zdůraznit nebo spíše zobecnit některé základní principy, poznatky a různé roviny vztahů mezi člověkem a horskou přírodou.

Člověk v roli dobyvatele

Lidé svůj vztah k horské krajině během staletí měnili podle běhu událostí okolního světa. Počáteční respekt z divokého prostředí neprostupných hor se zvolna vytrácel s tím, jak člověk pronikal hlouběji do horských údolí či do podzemí hor a jak objevoval další a další hodnoty prostředí. Z dřevorubce, skláře a kutače rud se vžil do role zemědělce a pastevce, jehož činnost svými stopami protkala horské svahy od úpatí až pod nejvyšší hřebeny. Později horské boudy a cesty mezi nimi stále více ožívaly ruchem krátkodobých návštěvníků. Turismus, respektive poskytovatelé služeb a návštěvníci nejrůznějších národností a zájmů, se stali novodobými dobyvateli krajiny Krkonoš.

Jak přibýval počet nul v čísle označujícím počet návštěvníků za rok, rozšiřující se cesty ukrajovaly více a více z horských luk a lesů, někdejší chalupy se pozvolna měnily na kapacitní rekreační objekty, komplexy lesů začala drobit vedle svážnic také čím dál hustší síť lyžařských sjezdovek. Turistická střediska v údolích dnes kypí hmotou nových a stále větších staveb, technický sníh na lyžařských sjezdovkách osvětlují dlouho do noci po řadu zimních měsíců stovky výkonných reflektorů. Apartmánové domy, auta, čtyřkolky, skútry a rolby, gangy sběračů borůvek – to je bohužel dnešní realita dobývaných nebo spíše již dobytých (či dobitých?) Krkonoš – nejstaršího národního parku České republiky. Často si vzpomenu na známou dobovou pohlednici ze začátku 20. století, která vyjadřovala futuristickou vizi Sněžky na konci 20. století. Že už jsme v 21. století a realita není tak zlá? Na Sněžce naštěstí ne, i když právě historie tohoto poutního místa celých Krkonoš je klasickou ukázkou dobyvatelského ducha společnosti. Avšak pokud budeme posuzovat celé Krkonoše, pak se nutně vkrádá otázka, kolik se do toho malého pohoří ještě

Hraniční pruh se táhne po hlavním hřbetu celých hor. Na snímku v kleči vedle Schustlerovy cesty (foto Kamila Antořová)

vejde nových staveb, lůžek, dalších lidí, cest, aut, lanovek, sjezdovek? Co je ještě pro rozlohou komorní Krkonoše únosné, než se stabilita zdejší horské krajiny zhroutí? Kdy se lidem přestane líbit v pohoří, kde si takřka dýchají na záda, kde je místo fyzické a psychické pohody a odpočinku v klidu horských lesů nebo na rozkvetlých horských loukách čeká jen obdoba toho, před čím chtějí utéct aspoň na chvíli z nezdravého prostředí velkoměst a industriální krajiny pod horami?

Před mnoha lety jsme nedovedli pochopit, proč se přes hřebeny Krkonoš vine široký rozoraný hraniční pruh, ve kterém pohraničníci po dlouhá léta bedlivě sledovali stopy „narušitelů státní hranice“ dvou spřátelených států. Kleč, horské trávníky a severská rašeliníště musely ustoupit před nesmyslnou politickou ideologií, strachující se o suverenitu zemí socialistického bloku. V ničem to nepomohlo, ale pruh je a bude nejméně ještě celé příští století viditelným svědectvím lidské hlouposti a panovačnosti.

O něco později začala na mnoha místech Krkonoš bouřlivá výstavba či přestavba objektů pro účely

hromadné rekreace. Monumentům typu Horal či Horizont musely ustoupit hektary květnatých horských luk. Příkladem může být kdysi idylické údolí Svatého Petra, kde hustá síť asfaltových komunikací a doprovodná infrastruktura dnes přepočtených hotelů pohltila během uplynulých padesáti let více než třetinu krajiny s rázovitou horskou architekturou. A majitelé hotelů a penzionů mají starosti, jak, čím a na co nalákat klienty a aspoň zčásti naplnit zbytečně vysokou lůžkovou kapacitu.

Už na okraji Prahy lákají billboardy ke koupi luxusních apartmánů, které jako houby po dešti vyrostly na různých místech Krkonoš a zejí po většinu roku prázdnotou. Kauza Horních Míseček je zářným příkladem této novodobé dobytelské hysterie, která se nevyhnula Krkonošim ani jiným horám, stejně jako mořským pobřežím a je názorným příkladem krátkozrakého a pohříchu i chamtivého přístupu části dnešní konzumní společnosti k unikátním hodnotám krajiny. Méně znamená často více. To je cesta, jak opustit dobytelskou filozofii současné společnosti a hledat u společného stolu rozumné kompromisy mezi všemi hospodáři, kteří na území Krkonošského

Apartmány obsadily většinu volných ploch v centru Pece pod Sněžkou (foto Kamila Antošová)

národního parku působí. Dříve než bude pozdě, než se začne příroda bránit, jak se děje na mnoha místech naší planety.

Příroda v roli silného protivníka

Stále častější zprávy o řádění větrných smrštů nebo ničivých zemětřeseních či vlnách cunami nás sice vyděsí, abychom se vzápětí uklidnili, že to je přece daleko od nás, tady uprostřed Evropy nás to tolik netrápí. A přesto i v tak malých a nízkých horách, jakými jsou Krkonoše, dokážou přírodní síly ukázat svou sílu a převahu nad člověkem. Většinou vždy poté, co jsme nešetrně zasáhli do přírodních procesů. Po vykáčení horských lesů přišly opakovaně velké povodně a zemní laviny, které braly domy i životy. Kdo nerespektoval letité zkušenosti starých horalů a postavil si nový příbytek příliš blízko horské vodoteče nebo na příkrém a nestabilním svahu, opakovaně se v posledních desetiletích strachoval při každém větším přívalovém dešti. Mnoho turistů, kteří v Krkonoších podcenili nebezpečí sněhové pokrývky a horského počasí, skončilo pod lavinou nebo zmrzlo na hřebenech hor, často nedaleko horských bud, ke kterým v silném větru a husté mlze nestačili doputovat. Desítky záznamů zbytečných úmrtí jsou umístěny v kapličce v Modrém sedle nedaleko Luční boudy.

Silné větry si každoročně vyberou svou daň v podobě tisíců plometrů dřeva v poškozených horských lesích. Pak začneme pochybovat nad správností dávných rozhodnutí při budování takových zařízení, jakým je například harrachovský skokanský areál. Tam se světové

Parkoviště na Horních Mísečkách, v pozadí apartmánové domy (foto Kamila Antošová)

soutěže v letech na lyžích odehrávají až do posledního okamžiku v obavách, zda silný vítr neznemožní průběh závodů. I tady člověk hrubě podcenil přírodní poměry, a nic na tom nemění skutečnost, že lesní porosty v okolí harrachovského „mamuta“ padly za oběť imisní a hmyzí kalamitě v závěru minulého století. Ostatně, celá řada následků imisního odumírání horských lesů v Krkonoších má opět původ v nešetrném hospodaření člověka s krajinou a přírodou, byť se odehrávalo v širším kontextu tzv. černého trojúhelníku, nejsilněji znečištěného území na pomezí Česka, Německa a Polska. Současná regenerace horských lesů včetně návratu tolik důležitých mykorrhizních hub do lesních půd jen svědčí o síle přírodních procesů, se kterými je obnova imisemi poškozených horských lesů spojena a které navíc úspěšně podpořili lesníci a ochránáři moderně prováděnou péčí o krkonošské lesy.

V prvních letech svého působení na Správě KRNAP jsem tvrdě bránil každou větev a každý keř kleče v okolí turistických cest před úmyslným poškozením ze strany člověka. Vitalita klečových porostů během imisní zátěže poklesla. V poslední době jsem však svůj až příliš „ekologický“ patriotismus na základě dlouholetého sledování této pozoruhodně odolné krkonošské dřeviny musel přehodnotit. Kleč je v okolí cest mnohem silnějším protivníkem tisícům turistů, kteří se kolem jejích větví prodírají a poškozují je. Kleč to úspěšně přežívá a její větve nakonec začnou vrůstat do cesty a turisty vytlačovat mimo vymezený koridor. Tam pak může docházet ke zbytečným škodám na fauně, flóře i neživé přírodě. Proto je zcela na místě rozumný kompromis mezi turisty, ochránáři a klečí a čas od času cestu uvolnit – šetrně a s dobrými znalostmi biologie této dřeviny část větví odstranit.

„Klečová kauza“ má ovšem celou řadu různých problémů – ekologických, právních, etických či psychologických. Projevily se mimo jiné i bouřlivou mediální reakcí na nedávné prořezávání příliš hustých klečových výsadeb na náhorních planinách západních Krkonoš. Kleč je přece chráněnou dřevinou, tak proč ji sama Správa KRNAP začala vyřezávat? Patří mezi prioritní ekosystémy, které jsou pod legislativou soustavy Natura 2000, takže nebylo jednoduché připravit oprávněný a právně bezchybný projekt prořezávání kleče a rozumnou formou ho začít realizovat. Mnohokrát jsme se tomu věnovali na stránkách časopisu *Krkonoše + JH* (č. 7 a 9/2010; č. 10/2011).

Zmiňuji to proto, že není vždy jednoduché učinit správné rozhodnutí, zejména jedná-li se o území národního parku. Životnost horské přírody se zřetelně projevuje například ve spontánním návratu dřevin na horské louky, ponechané z různých příčin bez pravidelné péče. Naši předci, kteří bezlesé luční enklávy

s nemalým úsilím založili, nepochybně přispěli k celkové přírodní rozmanitosti krkonošské krajiny, a to i na úkor rozlohy lesa. Bylo by správné ponechat v takových případech chráněné území národního parku bez zásahu, bez šetrného obhospodařování? Mnozí jistě odpovědí kladně, vždyť v bezzásahovosti přece spočívá smysl národního parku; příroda je dosti silná, tak ať si sama poradí. Louky opět nahradí les. Avšak jak udržet biologickou rozmanitost horských luk? Máme dopustit, aby pozvolna zmizel pro Krkonoše tak typický krajinný ráz, včetně jeho kulturně-historické entity?

Stejná diskuse se před časem odvíjela nad cílenou likvidací různých plevelných a invazních rostlin, například šfovíku alpského, který sem připutoval kdysi dávno s osídlenci z Alp. Společně s mnoha dalšími synantropními druhy začal v neúnosné míře vytlačovat cenná luční společenstva na horských enklávách, a tak Správa KRNAP přikročila

Hotelu Horal se v údolí Sv. Petra někdy přezdívá Titanic. Estetický diktát betonové dominanty až v poslední době začínají zjemňovat vzrůstající dřeviny (foto Kamila Antošová)

Sídlíště Bedřichov. Tři vysoké bytové domy už neslouží trvalému bydlení, nýbrž rekreaci. Na sídlíště navázala hustá zástavba rodinných penzionů (foto Kamila Antošová)

k jeho cílené likvidaci, a to i v přísně chráněné I. a II. zóně národního parku, dokonce i chemicky. Před lety jsem musel velmi trpělivě vysvětlovat mladým ochráncům přírody z různých koutů Evropy, proč se mají v rámci Mezinárodního pracovního ochranného tábora podílet na likvidaci takových rostlin v národním parku. Vždyť kritéria Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN) takové zásahy v národních parcích nepřipouštějí. Avšak ve většině případů jsme to byli my lidé, kteří narušili přirozený běh přírodního vývoje, a tak bychom se neměli tvářit jakoby nic, a spoléhat, že si všemocná příroda sama poradí. Většinou ano, je však otázkou, za jakou cenu.

Dlouhodobá vize ochráněných a z ní vyplývající péče o chráněné území musí být proto založena na velmi dobrých znalostech jeho dlouhodobého přirozeného vývoje, zrovna tak jako všech lidských zásahů, které ho v minulosti ovlivnily, mnohdy nežádoucím směrem.

Není to jednoduché rozhodování, neboť se pohybujete mezi desítkami právních norem, odborných expertiz, tlakem veřejnosti, ochrannou etikou a v neposlední řadě i ekonomickou realitou. To všechno bylo třeba vyjádřit v Plánu péče o KRNAP a jeho ochranné pásmo, podle kterého se dlouhodobá péče o území národního parku odvíjí.

Poněkud složitější to je s vizí dalšího přirozeného (?) vývoje horské přírody v kontextu dlouhodobých změn klimatu. Jestliže se prostorové i druhové uspořádání krkonošské přírody začne měnit, a celá řada podrobných pozorování tomu nasvědčuje, v jaké roli se ocitne člověk při konfrontaci s průběhem přírodních procesů, například s přirozeným šířením lesa na úkor bezlesí arкто-alpínské tundry na hřebenech Krkonoš? Bude účelné v nějaké míře takovým přírodním procesům na území národního parku čelit a budeme toho vůbec schopni? A to zejména při vědomí, že akceleraci takových dlouhodobých změn a výkyvů způsobila společnost v globálním měřítku. Vraťme se však zpět do Krkonoš a do současné role člověka uprostřed horské přírody.

Skiareál ve Svatém Petru. Široké sjezdové trati rozčlenily dříve hluboké lesy na fragmenty, které v době imisní kalamity snáze podléhaly povětrnostním vlivům i hmyzu (foto Jan Štursa)

Areál velkých můstků v Harrachově. Umělá zábrana proti větru nebude při letech na lyžích potřeba za několik desítek let, až vzroste nový les (foto Kamila Antošová)

Prořezávání kleče na Labské louce. Je velmi obtížné vysvětlit, proč se nedávne umělé výsadby prořezávají a jiné, přirozené porosty stále přísně chrání (foto Jiří Bašta)

Šťovík alpský, první z invazivních bylin, s níž se začalo v Krkonoších ve velkém bojovat. Šťovík umí rázně nahradit pestré barvy luk narezlou nudou. Archivní snímek z Klínových Bud před razantním zásahem Správy KRNAP, po jehož opakování zde zůstaly již jen jednotlivé rostliny, které je třeba každoročně systematicky hubit (foto Kamila Antošová)

Návraty k pokoře, moudrosti a umu našich předchůdců

Přes jistou dávku skepse, která může vyplývat z předchozího odstavce, je třeba rozumná rozhodnutí činit teď a napříč různorodým společenstvím lidí, kteří využívají bohatství a rozmanitosti našich nejvyšších hor. Jak místních obyvatel, tak přibližně šesti milionů návštěvníků, kteří sem každoročně zavítají. Zmínil jsem již dlouhodobý Plán péče o Krkonošský národní park a jeho ochranné pásmo, který byl podrobně projednán a posléze schválen Radou KRNAP jako závazný dokument pro další vývoj Krkonoš. Současně s jeho přípravou zahájila Rada parku se zástupci Svazu měst a obcí Krkonoše konstruktivní jednání o strategickém směřování budoucího rozvoje Krkonoš.

Trpělivé jednání devítičlenné pracovní skupiny, kterou tvořili starostové krkonošských obcí a ekologičtí experti, vyústilo ve formulování společného projektu

s názvem Vize Krkonoše 2050 a s použitím motto Přátelství lidí a hor vznikl dokument nazvaný Prohlášení ke krkonošské budoucnosti. Ten vyzývá všechny krkonošské rodáky a obyvatele, krkonošské obce a podniky a jejich sdružení, neziskové organizace, školy, instituce a další subjekty, kteří mají vztah k lidem a přírodě Krkonoš, aby vyjádřením souhlasu podpořili tuto společnou vizi a uplatňovali její zásady v každodenním životě lidí v Krkonoších. Projekt naznačuje cestu, jak chránit a rozumně využívat všech přírodních a kulturních statků, které nám Krkonoše poskytují. Jak stavět na zkušenostech a moudrosti našich předků, jak přemýšlet o etice pobytu v horách a chovat se podle toho. Mnoho našich přání a skutků je třeba skloubit se skutečností, že jsou Krkonoše národním parkem, jehož genius loci má jiné formy a rozměry než Alpy nebo jiné evropské velehory.

Pokud se týká našeho vztahu ke Krkonošům, mnohé se v poslední době již začíná dařit. Horské cesty a chodníky se opravují osvědčenou metodou štětování,

Malá Úpa-Žacléřské Boudy. Udržovaná krajina připomíná časy, kdy lidé museli žít v souladu s přírodou (foto Kamila Antošová)

kerou dobře ovládali naši předci. Rekonstrukce a opravy horských bud probíhají již s mnohem větším respektováním historického rázu a přírodních podmínek území Krkonoš. Návštěvníci i místní obyvatelé se opět na řadě míst těší z rekonstruovaných historických či církevních památek. Farmářské trhy, historické jarmarky a různé atraktivní akce oživují takřka zapomenutou tradici místních řemesel a umu našich předchůdců, stovky hektarů horských luk se znovu těší pravidelné péči včetně pozvolného návratu hospodářského zvířectva, který přispívá nejen k obnově druhového bohatství horských luk, ale i ke koloritu krkonošských strání. Lesníci v Krkonoších úspěšně zahájili dlouhodobý systém péče, který podporuje přírodní, resp. přirozené procesy obnovy horských lesů. Svá pravidla a limity má i zimní využívání Krkonoš, kde především rozvoj sjezdového lyžování byl předmětem

podrobného posouzení možností a ekologických limitů krajiny Krkonošského národního parku a jeho ochranného pásma. Správa KRNAP zkouší cesty, jak bez zvýšených rizik umožnit i na území národního parku provozování některých letních či zimních outdoorových aktivit a snižovat tak často velmi konfliktní situace, které mezi jejich vyznavači a ochránáři v Krkonoších vznikají. Pozitivní reakce na tyto a mnohé další změny, které se v KRNAP daří uskutečňovat, jsou velkým povzbuzením pro všechny, kteří se na zachování unikátního prostředí Krkonoš podílejí.

Bez ohledu na hluboké šrámky, které člověk krkonošské krajiny v dávné i nedávné minulosti způsobil, je aktivní přístup a přijetí morálního kodexu motta Přátelství lidí a hor tím nejlepším, co lze Krkonošskému národnímu parku k jeho padesátce pět.

